

Savjetovanje „Reforma visokog obrazovanja i primjena Bolonjskog procesa na Univerzitetu u Sarajevu“

U organizaciji Rektorata Univerziteta u Sarajevu 23. i 24. februara 2007. godine održano je **Savjetovanje „Reforma visokog obrazovanja i primjena Bolonjskog procesa na Univerzitetu u Sarajevu“**.

Cilj savjetovanja bio je da se odrede glavni pravci reforme Univerziteta u narednom periodu i da se izvrši analiza najefikasnijih načina provođenja reforme u naredne dvije godine. To je također bila prilika da se sagleda stanje na Univerzitetu u Sarajevu, uvjeti u kojima se realizira visoko obrazovanje u Bosni i Hercegovini, te potrebe Univerziteta u odnosu na kantonalne prosvjetne vlasti, državu Bosnu i Hercegovinu, međunarodne organizacije i donatore.

Na savjetovanju su, pored nastavnika, saradnika i studenata Sarajevskog univerziteta, učestvovali i predstavnici drugih univerziteta iz Bosne i Hercegovine, regiona i Evrope, članovi Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, predstavnici ministarstava obrazovanja i nauke svih nivoa vlasti, te predstavnici domaćih i međunarodnih vladinih i nevladinih organizacija koje se bave visokim obrazovanjem.

Učesnici savjetovanja usvojili su zaključke koji bi trebali biti orijentacija u provođenju strategije reforme Univerziteta u Sarajevu na principima Bolonjske deklaracije u periodu 2007 – 2009. godina.

U ovom broju časopisa objavljujemo neke referate i zaključke savjetovanja.

Redakcija

Symposium “Higher education reform and Bologna process implementation at the University of Sarajevo“

Symposium “Higher education reform and Bologna process implementation at the University of Sarajevo“, organized by Rectorate of the University of Sarajevo, was held on February 23 - 24. 2007.

Symposium aim was to define main directions of the University reform in following period and to do analysis of the most effective ways of reform implementation during following two years. It was also an opportunity to analyze conditions at the University of Sarajevo, conditions for higher education realization in Bosnia and Herzegovina. and University needs in relation to cantonal educational authorities, state of Bosnia and Herzegovina, international organizations and donors.

Professors, associates and students of Sarajevo University attended at the Symposium, as well as representatives of other universities from Bosnia and Herzegovina, region and Europe, members of Academy of science and arts of Bosnia and Herzegovina, representatives of Ministries of sciences and education of all governmental levels and governmental an non-governmental institutions which deal with higher education.

Symposium participants accepted the conclusions which would be orientation towards reform strategy implementation of the University of Sarajevo according to the Bologna declaration principles in period 2007 - 2009.

Some papers and Symposium conclusions are published in this periodical issue.

Editorial Board

Mr. Safet Kešo, ministar obrazovanja i nauke
u Vladi Kantona Sarajevo

**UPRAVLJANJE LJUDSKIM RESURSIMA KAO OSNOVA ZA
POZITIVNE EVALUACIONE REZULTATE U EKSTERNOJ I
INTERNOJ EVALUACIJI VISOKOŠKOLSKIH INSTITUCIJA
NA PRINCIPIPIMA BOLONJSKE DEKLARACIJE**

Cijenjeno radno predsjedništvo,
poštovani rektori,
gospodo prorektori,
uvaženi akademici,
cijenjene profesorice i profesori sarajevskog i drugih univerziteta,
drugi kolege i studenti -
dame i gospodo!

Srdačno vas pozdravljam u ime premijera i Vlade Kantona Sarajevo, a posebno u ime Ministarstva obrazovanja i nauke Kantona Sarajevo i u svoje lično ime.

Prije nego što kažem nešto o temi koja mi je prema programu ovog savjetovanja ponuđena, dozvolite mi da izrazim svoje zadovoljstvo što pred sobom vidim veoma impozantan skup ljudi koji svojim prisustvom svjedoče o vlastitom odnosu ne samo prema temi ovoga savjetovanja nego i prema sebi samima, kao i prema društvenom kontekstu koji zahtijeva temeljite promjene.

Rektoratu Univerziteta u Sarajevu na čelu s rektorom, prof. dr. Farukom Čaklovićem, i njegovim najbližim saradnicima – prorektorima prof. dr. Samirom Arnautovićem i prof. dr. Izetom Bijelonom – želim odati priznanje i zahvalnost za veliki trud koji su uložili u organizaciji ovoga skupa, za snagu njihove ozbiljne namjere koju smo svi prepoznali i koja nas je danas okupila – u različitim ulogama, ali na zajedničkom zadatku provođenja najvažnije reforme visokog obrazovanja od utemeljenja Univerziteta do danas.

Kako među prisutnima vidim i draga lica cijjenjenih profesora pred kojima sam sjedio u studentskim klupama, želim priznati da se osjećam kao na početku veoma važnog ispita, posebnog po tome što nakon njegovog završetka neću biti ocijenjen samo ja, nego i svi moji profesori sa mnom.

Dame i gospodo,
naša budućnost je počela, iznenadivši nas saznanjem da nije počela ni tamo gdje smo to očekivali, niti onda kada smo se tome nadali, a posebno činjenicom da „nije čak ni ista kakva je nekada bila“. Ova su iznevjerena očekivanja direktna posljedica tragičnog diskontinuiteta razvoja našeg društva uslijed posljednje agresije na Bosnu i Hercegovinu koja je ostavila izrazito razorne materijalne i nematerijalne tragove. Dok je Kanton Sarajevo zbrajao ogromne materijalne ratne štete do sume od 15 milijardi eura, dok se grozničavo borio da zadrži i sačuva svoje preostale ljudske resurse i tako pomogne Bosni i Hercegovini da ostane izvan društva onih zemalja čiji visokostručni kadrovi žive i rade van svoje zemlje u omjeru većem od 75% (Haiti, Gvajana i slično), suverenu vladavinu svjetskom pozornicom učvrstila su društva bazirana na znanju. Informatička tehnologija doživljava globalnu ekspanziju, definitivno postajući kriterijalnom dominantom određivanje stupnja tehnološke i opće razvijenosti modernog društva. Uvođenjem internet tehnologije, stotine miliona ljudi širom razvijenog svijeta uživale su blagodati „cjelokupne baštine ljudskog znanja, mudrosti i ljepote, dostupne bukvalno po zahtjevu“, kako kaže Rober Gross, grabeći krupnim korakom u nove prostore nauke i progressa neslučenih razmjera koji će rezultirati ogromnim spekulativnim a potom i materijalnim kapitalom. A za to vrijeme mi smo u BiH pothranjivali svaki mogući vid poznate frejdotske kategorije „narcizma malih razlika“, postajući kroz „projekciju samo svoje slobode upravo njenim zarobljenikom“, kako to kaže naša uvažena profesorica F. Lačević.

To je ukratko bio kontekst u kojem se samo drugima dogodila budućnost koja je trebala biti i naša, i stoga je naš povratak novoj budućnosti apsolutno potreban. Taj put vodi iz aktuelnog trenutka i vodi preko čovjeka. Jer upravo je ČOVJEK TAMO bio ključni faktor napretka društva kroz njegovo rearanžiranje i rekonstrukciju, kao što je ČOVJEK OVDJE bio, nažalost, faktor opstrukcije razvoja društva.

Činjenica o postojanju modernog svijeta kao globalnog društva baziranog na znanju potpuno se reflektira kroz zakonitost da one zemlje u kojima je procent visokoobrazovanih kadrova veći spadaju u - zemlje. Najmanje 15% ljudi s visokom stručnom spremom predstavlja evropski standard društva baziranog na znanju. Naša zemlja ima 3,5 do 4% ljudi s visokom stručnom spremom (VSS). Poređenja radi, susjedna Hrvatska ima oko 7% visokoobrazovanog kadra i ne krije svoju bojazan da će to biti apsolutno nedovoljno za kvalitetno pozicioniranje ovog našeg susjeda u trenutku kada se Hrvatska nađe u zajednici evropskih naroda. Pored već navedenih, razlozi za našu zabrinutost leže i u činjenici da Bosna i Hercegovina u ovom trenutku ima oko 1.000 doktora nauka, dok bismo ih, prema standardima, trebali imati 5.000. Stoga je naš ulazak

u zajednicu društava baziranih na znanju uvjetovan svestranim progresom u oblasti obrazovanja, nauke i kulture, pri čemu je sasvim izvjesno da nam upravo ove sfere aktivnosti ljudskoga duha, prije svih ostalih, mogu osigurati integraciju u Evropu. Da bismo to postigli, potrebno je referentnost našeg znanja i naših kadrova podići u svijetu na neuporedivo viši nivo od sadašnjeg.

Nema nikakve sumnje da su najvažniji resursi današnjice ljudi i znanje, odnosno ljudi sa znanjem. U tom smislu Univerzitet u Sarajevu, kao i svaki drugi univerzitet u svijetu, predstavlja ključnu bazu najvažnijih resursa današnjice, pa bi se stoga odnos cjelokupnog društva prema Univerzitetu morao modelirati u skladu s tom činjenicom. S druge strane, osim te časne statusne privilegije, Univerzitet u Sarajevu mora biti spreman da svojim planskim djelovanjem opravda poziciju titulara ovog dragocjenog „vlasništva“. U zdravoj evaluaciji ovih činjenica i neophodnosti harmonizacije interesa Univerziteta i društvene zajednice u cjelini leže temeljne mogućnosti njihovog sinhroniziranog nastupa prema evropskom i svjetskom tržištu ljudskih resursa i znanja. Brojni su primjeri uspješnih karijera bosanskohercegovačkih stručnjaka, koji svojim uspjesima potvrđuju ne samo njihovu personalnu vrijednost nego i tradicionalne vrijednosti našeg obrazovnog sistema, kao i postojanje zdrave obrazovne i naučne kriterijalnosti naših duhovnih prostora, kojima je, stjecajem okolnosti, balkanski politički i društveni okvir u određenom trenutku postao tijesan. Sasvim je relevantno i pitanje koliko je Bosna i Hercegovina odlaskom stručnjaka u svijet koji su se tamo potvrdili u svijetu nauke i struke zapravo gubitnik, i u kojoj je mjeri kroz uspjeh svojih stručnjaka pozitivno valoriziran i obrazovni sistem i duhovni i društveni prostor kojim je taj sistem determiniran. Stoga ne predstavlja grijeh priželjkivati da svijet upozna i naše stručnjake, da oni upoznaju njega, pri čemu bi bilo veoma važno i poželjno da plodove ovoga susreta i upoznavanja naši stručnjaci implementiraju prvo u BiH, a potom i u cijelom svijetu (u firmi Ericson u Australiji od 14 vodećih stručnjaka 8 ih je iz Bosne i Hercegovine; 34 studenta sa ETF-a u Sarajevu danas su profesori na američkim univerzitetima itd.). Znanje mijenja i identitet čovjeka, a svaki čovjek koji producira ili razmjenjuje znanje čini to znanje internacionalnim. Onaj koji vlada internacionalnim znanjem ima internacionalni, nadnacionalni identitet, i on učestvuje u stvaranju svijeta bez razlika koje ga nepotrebno opterećuju.

Naučni radnici predstavljaju najvrjedniji supstrat ljudskih resursa, te stoga zaslužuju posebnu pažnju. Strategija naučno-tehnološkog razvoja BiH, autorizirana od ANUBiH-a, zasad tiho egzistira, dok neslućeni potencijali ljudskih i znanstvenih resursa koje ona dotiče svojom suštinom ostaju okovani letargijom društvene hipokrizije i osujećeni u pokušaju da svijest društvene zajednice približe globalnoj aksiomatskoj postavci

svijeta da je danas udio znanja u cijeni svakoga proizvoda veći od udjela u njegovoj prodajnoj cijeni bilo koje druge komponente, uključujući i najskuplje repromaterijale.

U svijetu egocentričnosti i sebeljubivosti čovjek današnjice spreman je priznati kako mu nedostaje svega osim pameti. Imajući to u vidu, sasvim je moguće da kvalitetna, visokosofisticirana znanja, nikada neće ni postati „robom široke potrošnje“ u svom izvornom obliku. Tim prije se, strogom selekcijom, pamet kupuje na onim tržištima na kojima njeni proizvođači imaju nisku cijenu svoga rada, a potom plasira na područjima na kojima pamet ima tradicionalno dobar plasman i izuzetno visoku cijenu. Nisu li dobra potvrda ovoj konstataciji i slike iz naše bosanskohercegovačke stvarnosti u kojima nakupci veoma vrijednih znanstvenih projekata, čiji su autori naši stručnjaci, u ulaštenim kožnim koferima umjesto novca iz Bosne i Hercegovine slobodno iznose „robu“ dragocjeniju od novca. Danas je u svijetu istinsko znanje veoma skupo, te su ga stoga spremni platiti samo oni koji su svjesni prave vrijednosti i privilegije njegovog posjedovanja. Otuda i prividan paradoks da se pamet i znanje najviše traže upravo tamo gdje i jednog i drugog ima najviše. Očigledno je da pamet traže pametni i da su pametni upravo po tome što su shvatili njene vrijednosti.

Naši stručnjaci, pogotovo mlađe generacije, svoju izvrsnost mogu valorizirati i implementirati samo ako im se stvori sistem koji će pogodovati ostvarenju pozitivnih razvojnih ideja.

Izbor razvojnih prioriteta širom svijeta definira se strateškom državnom politikom, a u svakoj od država, posebno u onim razvijenim, univerziteti imaju privilegiju da u predlaganju i kreiranju liste prioriteta vode glavnu riječ. Premda su znanost i znanje univerzalne, transnacionalne vrijednosti, i ne mogu imati nacionalni, partijski, vjerski ili ideološki identitet, treba kazati da one razvijene zemlje koje najviše izdvajaju za razvoj nauke (dakle za opće dobro svijeta) iz sredstava GDP-a imaju i same najviše koristi od toga ulaganja (Švedska izdvaja 3,7%, EU 1,95%, a do 2010. planira izdvajati 3%, dok se u BiH za razvoj nauke izdvaja 0,05%).

Bosanskohercegovačko društvo spada u takozvana mala društva, koja veoma brzo mogu osjetiti efekte ulaganja u obrazovanje i nauku. Ulaganje u nauku i obrazovanje, posebno u segmentu ljudskih resursa, predstavlja investiciju odgođenog djelovanja, ali i investiciju koja može imati najznačajnije i najdalekosežnije pozitivne efekte.

Bosna i Hercegovina, nažalost, nema državnu strategiju razvoja nauke i obrazovanja, što predstavlja posljedicu dugogodišnjih dezintegrativnih procesa na političkom fonu. Kanton Sarajevo predstavlja političko, ekonomsko, kulturno i univerzitetsko središte Bosne i Hercegovine, koje ima obavezujuću lidersku poziciju i koje na svom prostoru, prateći

moderne trendove u Evropi i svijetu, može učiniti iskorak u smjeru izrade vlastite strategije razvoja nauke i obrazovanja.

Obično se kaže da znanost počinje tamo gdje počinju mjerenja. Znanje također ima svoje vrijednosne parametre u razvijenim zemljama svijeta, pa je sasvim logično valorizirati i one koji to znanje neposredno produciraju. Drugim riječima, ako znanje ima svoju visoku cijenu (vrijednost), onda i znanstvenici koji produciraju znanje zaslužuju ekvivalentnu evaluaciju i valorizaciju svoga rada. Zaostajanje u razvoju BiH jeste dobrim dijelom posljedica našeg pogrešnog odabira pri planiranju razvojnih prioriteta i pogrešnog pristupa njihovoj realizaciji. Ako je znanje glavna vrijednost koju stvara savremeni čovjek, onda je učenje njegova glavna sposobnost, obrazovanje je, u tom smislu, duhovna i intelektualna ljudska djelatnost od primarnog značaja. Drugim riječima, ljudski resursi stoje u osnovi i znanja i učenja i obrazovanja, sublimirajući sve navedene kategorijalne vrijednosti u njihovo logičko „sine qua non“.

I pored dosadašnjih napora prethodne Vlade KS i određenih rezultata rada u sferi visokog obrazovanja u Kantonu, treba istaći da nismo zadovoljni postignutim, te da u cilju što bržeg uključivanja BiH u Evropski prostor visokog obrazovanja (EHEA) i Evropsko istraživački i inovacijski prostor (ERIA) Ministarstvo obrazovanja i nauke Kantona Sarajevo ima zadatak da stvori preduvjete za slobodnu fluktuaciju i naših studenata, profesora, naučnika i istraživača po zajedničkom evropskom obrazovnom i znanstvenom prostoru. To podrazumijeva međunarodnu saradnju naših obrazovnih i znanstvenih institucija, akademija i dr., primjenu različitih oblika stipendiranja projekata, organizaciju međunarodnih konferencija i seminara, finansiranje referentnih skupova i publikacija i slično.

U cilju pružanja pomoći kadrovima s visokoškolskih i naučnih ustanova, Ministarstvo obrazovanja i nauke Kantona Sarajevo finansiralo je projekt izrade Registra istraživača i istraživačkih organizacija, koji implementira ANUBiH, a za koji je aplikaciju razvio tim sa ETF-a UNSA. Baza je trenutno u eksperimentalnoj fazi.

Međutim, najuspješniju potporu Ministarstvo obrazovanja i nauke može dati kroz grantove:

- a) za magistrante i doktorante,
- b) za uključivanje u FP6 (Six Frame Program) Sixth Tramework Programe,
- c) za stvaranje časopisa referentnog ranga (na internacionalnom nivou),
- d) za projekte (naučne).

Radi stvaranja produktivnog naučnoistraživačkog ambijenta i pružanja pomoći naučnim i stručnim kadrovima pred procese njihove

interne i eksterne evaluacije kojoj će biti podvrgnuti u skorij budućnosti, ovo ministarstvo je izdvojilo i sredstva za baze:

1. SCIENCEDIRECT

- multidisciplinarna baza podataka utemeljena 1997. godine sa preko 2.000 naučnih časopisa Elzevier izdavača sa oko 7 miliona članaka i preko 60 miliona apstrakata iz svih naučnih oblasti. U 2006. godini postojala je pretplata na 46 naučnih časopisa u full tekstu iz različitih oblasti nauke.

2. EBSCO host

- agregat za preko 22.000 časopisa, podijeljenih u 12 baza podataka.

3. EMERALD

- FullText baza sadrži preko 42.000 dokumenata iz više od 100 časopisa.

4. WEB OF KNOWLEDGE

- koji nudi niz inovativnih alata za analizu i evaluaciju pronađenih rezultata.

5. COBISS

- (bibliotečko-informacioni sistem) ustanovljen 1987. godine kao sistem uzajamne katalogizacije i dijeljenja resursa među bibliotekama u sistemu naučnih i tehnoloških informacija. BiH učestvuje u projektu od početka, a 2004. godine je osnovan ViBBiH (Virtuelna biblioteka BiH) u kojem učestvuje 11 biblioteka.

Sredstva su izdvojena i za:

- UTIC – Univerzitetsko-teleinformacioni centar koji predstavlja naučno-organizacionu jedinicu UNSA-e za unaprjeđenje NIR-a, putem kojeg se objedinjavaju i uvezuju računarski resursi članice UNSA-e u jedinstvenu računarsko-komunikacionu strukturu.

Projekti UTIC su mnogobrojni (Akadska mreža UNSA-e koja povezuje članice i omogućuje im izlaz na internet, te pristup mnogim indeksiranim bazama znanja, "škola na internetu", E-learning, koji nemaju svi fakulteti.

Pored navedenih, aktivnosti Ministarstva i subjekata visokog obrazovanja u narednom periodu će se odvijati i u smjeru praćenja i podrške pripremama za internu evaluaciju znanstvenih kadrova i fakulteta koja bi prethodila i eksternoj evaluaciji. Internu evaluaciju znanstvenih kadrova i visokoškolskih ustanova na kojima oni rade potrebno je organizirati

i provesti što je moguće egzaktnije i u potpunom skladu s principima Bolonjske deklaracije. Mnogima je poznato da evaluacija institucija visokog obrazovanja u svijetu ima veoma dugu historiju a da je njeno provođenje od početka bilo uvjetovano potrebom da se uvede minimalni nužni nivo kriterija koje moraju zadovoljiti svi subjekti u inače heterogenoj strukturi istovrsnih jedinica.

Još 80-ih godina prošlog stoljeća evaluacija je bila prisutna u Evropi, a prva ju je uvela Francuska 1984. godine, dok se to u Finskoj dogodilo početkom 90-ih godina.

Budući da je cilj svake evaluacije da se osigura povratna informacija samoj instituciji o tome koje su slabosti i prednosti njene organizacije, procesi evaluacije, i interne i eksterne, moraju biti prihvaćeni pozitivno, uz obavezu kvalitetne pripreme za njeno provođenje.

Značajna vrsta ravnoteže odnosno podudarnosti između interne i eksterne evaluacije i njenih nalaza nešto je što se apsolutno očekuje, tako da tek tada možemo govoriti o objektivnim evropskim dimenzijama evaluacije i potpunom postizanju cilja ocjenjivanja koji će i našim visokoškolskim ustanovama i kadrovima dati puni evropski legalitet i legitimitet u njihovom naučnom i obrazovnom radu.

U svemu tome posebnu ulogu će imati i Agencija za standarde i ocjenjivanje, koja će obrazovnom i naučnom auditoriju, kao nezavisna institucija, pružati usluge stručne ekspertize i ocjenjivanja, te prikupljati, obrađivati i objavljivati podatke i sl.

Za pripremu i uspješan prolazak testova evaluacije bit će neophodno pružiti materijalno-tehničku i finansijsku pomoć visokoškolskim ustanovama. Koliko je ta pomoć potrebna, a koliko je u ovom trenutku nedostaje, može se vidjeti već i iz same činjenice da BiH do sada nije uspjela stvoriti međunarodno referentne časopise u kojima bi se mogli objavljivati naučni radovi iz mnogih naučnih oblasti. Upravo će stoga pred Savjet za nauku Kantona Sarajevo Ministarstvo obrazovanja i nauke KS, između ostalog, staviti i zadaću stvaranja takvih publikacija na našem prostoru.

Zadaća Ministarstva u narednom periodu bit će i izdvajanje sredstava za još bolji pristup bogatijim elektronskim bazama podataka s opcijom dostupnosti tekstova u punoj formi.

Kako je evaluacija visokoškolskih ustanova tema koja zahtijeva visok stepen stručnog pristupa, u dublju elaboraciju se nećemo upuštati, ali možemo zaključiti sljedeće:

- Najbitnije područje aktivnosti u postupku evaluacije bit će zasigurno područje evaluacije kadrova odnosno ljudskih resursa na fakultetima i institutima.

- Interna evaluacija bit će važan test pred eksternu evaluaciju, u okviru koje će nas svijet certificirati i egzaktno pozicionirati prema strogim kriterijima.

Dame i gospodo,

kao ministar obrazovanja i nauke u Kantonu Sarajevo zagovaram potpuno jasnu distribuciju kompetencija kako između Ministarstva i Univerziteta, odnosno Rektorata, tako i između visokoškolskih ustanova unutar Univerziteta i drugih subjekata. U takvoj konstelaciji svako će imati pune ruke korisnog posla.

Ministarstvo odnosno Vlada KS imaju obavezu stvaranja povoljnog ukupnog ambijenta za razvoj visokog obrazovanja i nauke kao generatora ukupnog društvenog progressa, pod čim podrazumijevam znatno bolji materijalni status visokog obrazovanja nego što je to sada slučaj.

Naučni i stručni kadrovi predstavljaju kapital koji postaje dio internacionalnog megaprostora i – za razliku od ekonomskog kapitala, koji obično luta s kontinenta na kontinent, ostavljajući uvijek na posljednjoj adresi nezaposlene i štetu – koji stabilno boravi u tom megaprostoru kao univerzalna vrijednost koja će stvarati uvjete za upošljavanje novih ljudi i produkciju novih vrijednosti.

Za to se vrijedi boriti, i, kada su kadrovi UNSA u pitanju, bit će mi čast da služim jednoj takvoj perspektivi koja će podrazumijevati ne samo permanentno usavršavanje naučnog i nastavnog kadra nego i nenastavnog osoblja, kojem Bolonja daje vrlo važno mjesto i ulogu glavnih faktora supporta u uspješnom odvijanju nastavno-naučnog procesa na visokoškolskim ustanovama, pri čemu posebno mislim na osoblje u bibliotekama, studentskim službama, sekretarijatima uprava i sl.

Kerschensteiner na jednom mjestu kaže:

„Onaj kome nikada nije data prilika da zaluta taj nikada neće saznati da li u njemu postoji težnja za istinom.“

Na ovim našim prostorima kroz cijelu smo povijest imali bezbroj prilika da lutamo i zalutamo. Danas smo toga svjesniji nego ikada i zato sada veoma dobro znamo da je put prema Bolonji jedini ispravan i jedini mogući put u našu evropsku budućnost.

Pozivam vas da tim putem odlučno krenemo.

Hvala!

Prof. dr. Faruk Čaklovića i saradnici

STRATEGIJA PROVOĐENJA REFORME UNIVERZITETA U SARAJEVU NA PRINCIPIMA BOLONJSKE DEKLARACIJE U PERIODU 2007-2009.

Uvaženi premijeru, ministre, dekani fakulteta, drage kolegice i kolege, Univerzitet u Sarajevu, kao i cjelokupno visokoškolsko obrazovanje u Bosni i Hercegovini, danas se nalazi možda pred najsudbonosnijom prekretnicom u svojoj historiji. Novo vrijeme, tranzicijski i globalizacijski procesi od nas zahtijevaju da se odredimo ne samo u pogledu aktualne situacije nego i odsudno važnih opredjeljenja za našu budućnost. Savjetovanje koje smo organizirali, prvo ovakvo savjetovanje u historiji Univerziteta, iznuđeno je upravo okolnostima i zahtjevima koji stoje pred nama. Svjesni smo da samo dobro osmišljenom strategijom i dobro odmjerenim koracima možemo na pravi način odgovoriti na uistinu sudbonosne izazove koji stoje pred nama i nameću nam se kao neizbježni dio puta u integrativnim procesima prema modernom svijetu. Čitav je niz neophodnih pitanja koja moramo postaviti i odgovora koje moramo dati.

Na samom početku neophodno je osvrnuti se na legislativni ambijent u kojem Univerzitet u Sarajevu provodi reformu, kao na onaj ambijent koji predstavlja okvir i limitirajući faktor svih naših nastojanja. Takav se vrlo rigidni faktor nalazi već u činjenici da ne postoji državna regulativa za visoko obrazovanje, niti harmoniziran prostor visokog obrazovanja u Bosni i Hercegovini. Odatle je sasvim logično, ali i nevjerovatno i pogubno, da ne postoji strategija visokog obrazovanja u Bosni i Hercegovini. Ne postoje izdvojena finansijska sredstva za reformu visokog obrazovanja u BiH i ne postoji zakon o visokom obrazovanju za BiH.

Tako od dokumenata koji bi predstavljali izvor za reformu visokog obrazovanja na Univerzitetu u Sarajevu kao prvi imamo **Briselski dokument**, koji sadrži vremenski plan obrazovne reforme u BiH, a koji su 21. novembra 2002. godine u Bruxellesu potpisali entitetski ministri obrazovanja iz BiH. Ovaj dokument je potpisan ishitreno i bez ikakvih prethodnih analiza o njegovoj provodljivosti. Navest ću samo neke od osnovnih aktivnosti koje smo već trebali realizirati, a za koje nam nisu pružena ni osnovna sredstva ni uvjeti za realizaciju, a to su: uvesti kao obavezan dodatak diplomi Univerziteta (Diploma Supplement), promovirati cjeloživotno obrazovanje odraslih, uspostaviti sistem finansiranja utemeljen na studentu, donijeti zakonodavnu regulativu i ostala akta u oblasti finansiranja, donijeti standarde i normative u oblasti visokog obrazovanja i kriterije za finansiranje visokoškolskih ustanova, integrirati Univerzitet

davanjem statusa pravnog lica samo Univerzitetu i ukidanjem ovog statusa visokoškolskim ustanovama, ubrzati uvođenje evropskog sistema prijenosa kredita (ECTS), osigurati institucionalno učešće studenata, akademskog i neakademskog osoblja u internim procesima donošenja odluka na nivou Univerziteta, uvesti procedure prijema, ocjenjivanja i izdavanja diploma studentima, koje će biti otvorene, vidljive i pouzdane, ustanoviti javne i revidirane mehanizme osiguravanja kvaliteta, uključujući procedure periodične vanjske evaluacije Univerziteta, regulirati finansiranje istraživačkih projekata na Univerzitetu putem konkursa, osigurati da prijemni ispit na Univerzitetu bude reguliran kroz stjecanje svjedočanstva po završetku srednje škole (polaganjem maturalnog ispita, državne mature, ili slično) koja će biti priznata kroz Lisabonsku konvenciju.

Jedini pravni izvor za reformu koju vodimo predstavlja **Bolonjska deklaracija**, koju je BiH potpisala u Berlinu, u septembru 2003. godine. Poštovane dame i gospodo, neću vas opterećivati sadržajem ove deklaracije, jer sam siguran da ste svi s njom upoznati u onoj mjeri za koju smatrate da je dovoljna, ali želim skrenuti pažnju na nekoliko relevantnih činjenica vezanih za ovaj dokument. Bolonjska deklaracija je sporazum visoko razvijenih i uređenih država, koje su kriterije odredile i određuju prema svom sadašnjem društveno-ekonomskom stanju. Imajući to u vidu, sasvim je jasno kako je nemoguće ove kriterije zadovoljiti bez permanentne i značajne pomoći društva, koja se mora shvatiti ne u smislu humanitarne pomoći ili potrošnje, već kao *strateško* ulaganje u perspektivu društvene zajednice u najširem smislu. Mi do sada ove pomoći ni u osnovnim značenjima nismo imali. Bolonjska deklaracija, što se često zaboravlja, predstavlja otvoreni okvir, koji nam dopušta zadržavanje svih osobenosti i onoga što karakterizira naš identitet, ona je samo ujednačavanje kriterija, koje je potrebno radi veće i lakše mobilnosti u kretanju akademskim prostorom. Ona se nipošto ne smije razumijevati kao *erozija kvaliteta*, nego kao osnova za insistiranje na kvalitetu, kako u opsegu tako i u sadržaju.

Drugi izuzetno važan dokument predstavlja **Lisabonska konvencija** o priznavanju kvalifikacija, koja je stupila na snagu 1. februara 1999. godine. Bosna i Hercegovina je Lisabonsku konvenciju ratificirala u aprilu 2004. godine. I ovaj dokument također predstavlja izraz kriterija modernog svijeta i treba ga shvatiti kao zahtjev postavljen cjelokupnoj zajednici, a ne samo univerzitetima. Uostalom, reforma visokog obrazovanja jedan je od primarnih uvjeta za ulazak u EU. To je činjenica koja se skoro uvijek previđa, a koju ne smijemo ispuštati iz vida.

Da bi se dokumenti iz Lisabonske konvencije u potpunosti primijenili u praksi, neophodno je, u formalno-pravnom smislu, donijeti zakon o visokom obrazovanju BiH i uspostaviti agenciju za razvoj visokog

obrazovanja (njen osnovni zadatak je akreditiranje i licenciranje visokoškolskih ustanova) i agenciju-centar za priznavanje obrazovnih kvalifikacija – državni ENIC. Ove dvije agencije moraju biti osnovane kao upravne organizacije.

Analizirajući trenutno stanje zaključili smo da prioritete aktivnosti reforme našeg univerziteta u narednom periodu trebaju biti:

– Prijedlog potpuno novog teksta zakona o visokom obrazovanju Kantona Sarajevo (ako se ne donese zakon o visokom obrazovanju za BiH),

– Definiranje i uspostavljanje novog sistema finansiranja Univerziteta u Sarajevu,

– Definiranje potrebnih sredstava za potpunu primjenu Bolonjskog procesa i razvoj

naučnoistraživačkog i umjetničkoistraživačkog rada i njihovo osiguranje u budžetu,

– Implementiranje sistema funkcioniranja integriranog Univerziteta,

– Uspostavljanje sistema za osiguranje kvaliteta na Univerzitetu u Sarajevu (QA),

– Organizacija sistema naučnoistraživačkog i umjetničkoistraživačkog rada,

– Započeti proces eksterne evaluacije nastavnih planova i programa fakulteta i akademija,

– Stalna edukacija, kroz savjetovanja i simpozije, akademskog i neakademskog osoblja na Univerzitetu u Sarajevu,

– Jačanje međunarodne saradnje i stvaranje uvjeta za veću dostupnost i iskorištenost fondova za visoko obrazovanje i nauku Evropske unije,

– Nastavak realizacije projekta Kampus,

– Organizacija donatorske konferencije za izgradnju Kampusa,

– Osnivanje nagradnog fonda "Akademik Edhem Čamo" za nagrađivanje najboljih studentskih naučnih i umjetničkih radova .

Smatramo da država odnosno novoimenovani parlamenti i vlade moraju odmah učiniti najmanje sljedeće:

– Donijeti strategiju razvoja visokog obrazovanja, nauke, umjetnosti i tehnologije,

– Donijeti na državnom i kantonalnim nivoima nove zakone o visokom obrazovanju,

– Formirati državne agencije za kvalitet, akreditaciju, priznavanje diploma i mobilnost,

– Formirati fondove za visoko obrazovanje i istraživanje,

– Donijeti odluke o razvoju mreže univerziteta da bi se spriječila stihija razvoja entitetskih, kantonalnih i privatnih univerziteta,

– Izgraditi sistem kreditiranja studenata,

– Pristupiti međunarodnim organizacijama i institucijama koje su neophodne u podršci akademskoj zajednici (biblioteke, informatičke mreže, agencije za mobilnost studenata itd.),

– Osloboditi preduzeća plaćanja poreza na sredstva koja ulažu u obrazovanje, uključujući i stipendije.

Sada želim istaći neke elemente koji na najbolji način daju **presjek stanja na našem univerzitetu**. Ovu procjenu vršimo na osnovu potreba skoro 60.000 studenata, od kojih oko 32.000 redovnih.

Od 23 visokoškolske ustanove Univerziteta, samo njih 10 ima optimalne **prostorne uvjete** za rad. Najugroženije su visokoškolske ustanove koje nemaju svoj prostor, ili je on potpuno neadekvatan (Farmaceutski fakultet, Akademija scenskih umjetnosti, Poljoprivredni fakultet), i one koje će najvjerovatnije ostati u procesu predstojeće restitucije bez svojih objekata (Muzička akademija i dijelom Ekonomski fakultet). Jedina šansa za novim objektima je gradnja u Kampusu Univerziteta. Procjene pokazuju da je za izgradnju Kampusu neophodno osigurati oko 300 miliona američkih dolara. U tom smislu, pored značajne pomoći Vlade, Univerzitet planira organizaciju donatorske konferencije za prikupljanje sredstava za izgradnju Kampusu. Treba napomenuti i oduzimanje dijela Kampusu i uskraćivanje 9,5 miliona KM koje je država dobila od prodaje oduzetog dijela Kampusu za potrebe gradnje ambasade SAD-a.

Danas na Univerzitetu radi 1.640 akademskog i 892 neakademskog osoblja. Prema iskazanim potrebama, na Univerzitetu **nedostaje oko 250 nastavnika i oko 250 saradnika**. U pogledu saradnika ova situacija je ublažena odobravanjem sredstava od Ministarstva obrazovanja i nauke Kantona Sarajevo za zapošljavanje novih 200 asistenata.

Svega nekoliko fakulteta ima zadovoljavajuću neophodnu **opremu** za obavljanje svoje djelatnosti.

Naučnoistraživački i umjetničkoistraživački rad izraženiji je samo na nekoliko visokoškolskih ustanova, i u narednom periodu on treba biti podignut na znatno viši nivo. Ovo je neophodno tim prije jer postoje značajna sredstva u međunarodnim institucijama koja su namijenjena za naučnoistraživački rad, a za koja mi trenutno ne apliciramo. Treba naglasiti da **Univerzitet danas uopće ne dobiva sredstva za naučnoistraživački i umjetničkoistraživački rad**. Istina, u nekoliko zadnjih godina, prvi put nakon agresije, Ministarstvo obrazovanja i nauke Kantona Sarajevo izdvojilo je određena sredstva za stipendiranje magistranata i doktoranata, kao i sredstva za pristup pojedinim referentnim bazama podataka, ali to nipošto nije dovoljno za ozbiljno uključivanje u moderni svijet nauke. Također, Skupština Kantona Sarajevo je 22. aprila 2004. godine donijela Zakon o naučnoistraživačkoj djelatnosti, koji je u ovom momentu zapravo samo način premoštavanja krajnje nepovoljnih utjecaja na visoko obrazovanje.

Kada govorimo o naučnoistraživačkom radu, recimo da se u BiH prema nekim analizama izdvaja oko 0,05% bruto društvenog proizvoda (BDP) za istraživački rad, što je 30 puta manje nego što je izdvojeno 1990. godine, kada je izdvajano oko 1,5% BDP-a. U ovakvim okolnostima apsurdno je očekivati značajan naučni doprinos akademskog osoblja na Univerzitetu. Po svjetskim kriterijima kojim se mjeri naučnoistraživački doprinos jedne države, Bosna i Hercegovina se nalazi na samom dnu ljestvice u okviru evropskog prostora. Danas BiH izdvaja oko 2 eura po stanovniku za istraživački rad, dok s druge strane Bugarska izdvaja 8, Poljska 31, Mađarska 39, Češka 72, ili Evropska unija u prosjeku 450 eura po stanovniku. Jasno je da u ovakvim okolnostima, i bez učinaka rata koji je uništio istraživačku infrastrukturu Univerziteta, s ovakvim izdvajanjima ne možemo postići nikakav uspjeh u okviru evropskih prostora na polju istraživačkog rada. Za ovo odgovornost ne snosi Univerzitet, i cilj da BiH postane na znanju utemeljeno društvo, što je definicija društva 21. stoljeća, daleko je od realnosti ako se u ovom pravcu ne poduzmu radikalni koraci.

Vijeće Evrope je na samitu u Lisabonu utvrdilo strategiju naučnoistraživačke djelatnosti kako bi Evropska unija (EU) bila kompetitivna sa SAD-om i Japanom. Da bi to postigli, odlučeno je da će EU do 2010. godine dostići izdvajanja za naučnoistraživačku djelatnost od 3% BDP-a. Ovaj procent će morati zadovoljiti sve države članice EU!

Prethodne činjenice nedvosmisleno opovrgavaju tvrdnje pojedinih bosanskohercegovačkih zvaničnika, pa i univerzitetskih radnika, da se nauka može samofinansirati u saradnji s privredom. Takav model nije poznat nigdje u svijetu i jasno je da država mora sufinansirati odnosno investirati u istraživački rad, i to većinskim udjelom u ukupnom iznosu, jer naša privreda tek nastaje i nije u stanju značajnije investirati u nauku. Pritom treba imati na umu da siromaštvo naše države nije izgovor za odsustvo investiranja u nauku, jer se radi o procentualnom izdvajanju u odnosu na BDP.

Zato je važno istaći opredjeljenje Vlade Kantona Sarajevo da do 2009. godine investira 2% budžeta u istraživački rad. To je svakako kvalitetan korak ka pravcu razvoja društva baziranog na znanju, što još uvijek ostale vlade unutar BiH nisu prepoznale. Želimo i ovom prilikom ohrabriti Vladu Kantona Sarajevo da realizira ovu odluku.

Važan izvor sredstava za poticaj naučnoistraživačkog rada na Univerzitetu jesu fondovi Evropske unije za istraživački rad. Samo u okviru FP7 programa na raspolaganju je preko 50 milijardi eura. Nema opravdanja za inertnost naših fakulteta prema ovim fondovima, i nedopustivo je mali broj aplikacija našeg univerziteta bio na prethodnom FP6 programu. Mi smo već poduzeli konkretne aktivnosti na masovnijoj i uspješnijoj aplikacija za naučnoistraživačke projekte koje finansira EU. U protiv-

nom nećemo imati pravo vršiti pritisak na našu vladu da ulaže u nauku. Insistirat ćemo kod Vlade da se postepeno, pored istraživačke infrastrukture na nivou univerziteta, obnavlja ova infrastruktura i na nivou visokoškolskih institucija. U dijelu strateškog planiranja razvoja Univerziteta mi smo predvidjeli osnivanje centra za razvoj nauke, koji bi davao neophodnu podršku istraživačkom radu na Univerzitetu, ali je i realizacija ovog projekta jednim bitnim dijelom vezana za državne institucije koje moraju podržavati razvojne projekte Univerziteta. Naš cilj u ovom segmentu bit će realizacija razvojnih projekata, koji će dalekosežno doprinijeti jačanju Univerziteta, njegovom širenju i prepoznatljivosti na međunarodnoj naučnoj sceni.

Na nivou Univerziteta ćemo uspostaviti proceduru prikupljanja statističkih podataka iz oblasti istraživanja i razvoja. Kvalitet naučnoistraživačkog rada mjerit ćemo u skladu sa strogim svjetskim standardima vrednovanja naučnoistraživačkog rada. Međutim, treba da bude jasno, obim naučnoistraživačkog rada koji možemo tražiti od naših fakulteta odnosno nastavnika bit će proporcionalan istraživačkoj infrastrukturi koja im stoji na raspolaganju i veličini fondova koji su na raspolaganju. Nećemo pasti u zamku da fakulteti sami mogu finansirati naučnoistraživački rad, i stalno ćemo promovirati činjenicu da je Vlada odgovorna za promoviranje i finansijsku podršku istraživanja. S druge strane, zalagat ćemo se za shvaćanje da naučnoistraživačka djelatnost sama za sebe nije dovoljna ako nije u funkciji društvenog razvoja odnosno dobrobiti društva. Poseban je problem i dugoročan zadatak kako generisano znanje pretvoriti u novu tehnologiju, tržišno interesantan proizvod ili uslugu.

Novo **nastavne planove i programe** sačinilo je 17 visokoškolskih ustanova, odnosno sve visokoškolske ustanove osim onih iz Grupacije medicinskih nauka, jer fakulteti ove grupacije ne organiziraju studij u ciklusima u skladu s bolonjskim principima. U narednom periodu treba postići da i ovi fakulteti organizaciju nastave i provjere znanja vrše u skladu s Pravilima studija koja je donio Senat Univerziteta, a koja proizlaze iz bolonjskih principa.

Odgovor na ona najvažnija pitanja, kada je riječ o kvalitetu nastavnih programa, odnosno na pitanja **da li su ovi novi nastavni planovi i programi kvalitetni, optimalni, moderni i priznati**, može dati jedino postupak njihove eksterne evaluacije. Ovo će predstavljati jednu od osnovnih strateških aktivnosti Univerziteta u narednom periodu. Ovaj proces direktno je vezan i za pitanje priznavanja naših programa i diploma i mobilnosti naših studenata u okviru evropskog akademskog prostora.

Uporedo s procesom evaluacije nastavnih planova i programa treba da se odvija i *proces interne i eksterne evaluacije visokoškolskih ustanova*. Internu institucionalnu evaluaciju uradilo je samo nekoliko

fakulteta. Postupak *eksterne evaluacije* nije prošla nijedna visokoškolska ustanova.

Organizaciju nastave, u skladu s Pravilima za prvi ciklus studija na visokoškolskim ustanovama Univerziteta u Sarajevu za studente koji studiraju u skladu s Bolonjskim procesom, ne provode sve visokoškolske ustanove u potpunosti. To nije dobro za integrativne procese koji neizbježno stoje pred nama. Znamo da su fakulteti suočeni s nedostatkom potrebnih resursa (finansije, prostor, kadrovi, oprema i dr.) za realizaciju nastave i ispita zasnovanih na novim interaktivnim odnosima student – nastavnik. Ovakva, nova organizacija nastave, zahtijeva od svih nas puno veće angažiranje, a ovaj angažman mora pratiti znatno veća podrška državnih institucija. Ova podrška predstavlja strateško ulaganje države i suštinski je neophodan uvjet njenog opstanka i daljnjeg prosperiteta.

Pred nama stoji uvjet prema kojem **Univerzitet u Sarajevu mora imati ponudu studijskih programa i vrhunskih nastavnika** koja će ga svrstati u najatraktivnije visokoškolske ustanove u BiH i u regionu. Jedino tako možemo opstati i jedino tako možemo se boriti protiv poplave hibridnih fakulteta i univerziteta. Nadam se da će brzo doći i dan kada će država donijeti zakon i osnovati agencije koje će provoditi nadzor nad kvalitetom visokog obrazovanja. Nedopustivo je stanje da u ovoj državi niko ne daje akreditaciju i licencu za rad visokoškolskih ustanova. Mi moramo opstati u ovom teškom vremenu, a jedini način je da budemo kvalitetni i atraktivni. Moramo u vremenu koje je ispred nas razviti reprezentativne diplomatske i doktorske studije i razviti cjeloživotno učenje za sve osobe i uzraste koji žele da se dodatno usavršavaju.

Univerzitet je učinio određeni napor da razvije svoj **informacioni sistem**, svoju akademsku mrežu i prvu integralnu bazu podataka, koja se zove Informacioni sistem studentske službe integriranog Univerziteta u Sarajevu. Učinjene su i određene aktivnosti na razvoju Univerzitetskog teleinformacionog centra. Mi smo jedini Univerzitet u BiH koji ima svoju akademsku mrežu i svoj jedinstveni softver za studente. Zbog toga je neprihvatljivo da 13 visokoškolskih ustanova i dalje opstruira punu implementaciju ovog softvera, uz uvažavanje svih poteškoća i neriješenih pitanja koja stoje u vezi s ovim. Daljnji razvoj ovog softvera izvršit će se izradom dodatka diplomi. Mislim da izdavanje ove diplome neće biti moguće bez korištenja usluga ovog softvera. S druge strane, moram reći da imamo iskazan interes jednog broja univerziteta iz BiH da od nas kupe ovu aplikaciju. To potvrđuje njen kvalitet, mada ponovo podvlačim da je njena dorada i prilagođavanje nekim specifičnostima u svakom pogledu moguća i potrebna.

Moram obratiti pažnju i na ono **na što se studenti najviše žale**. Prije svega, to je nedostatak jednog partnersko-kolegijalnog odnosa na

relaciji student – nastavnik. Veoma često nema ni dovoljno informacija o studiju koje su studentima potrebne od upisa pa sve do okončanja studija. Primjetna je i pojava neredovnog prisustvovanja nastavnika na predavanjima, konsultacijama i nemogućnost elektronskog komuniciranja. Prisutna su i neinteresantna predavanja, često bez potrebnih prezentacija i zasnovana na čitanju vlastitog udžbenika. Nije rijetka ni pojava da asistenti vode kompletan nastavno-ispitni proces, što je nedopustivo i zabranjeno Zakonom o visokom obrazovanju. Postoji i značajan nedostatak udžbenika u fakultetskoj biblioteci, nedostatak predavanja na web stranici fakulteta/akademije ili uopće sadržajno neodgovarajuće web stranice pojedinih fakulteta. Otežana komunikacija sa studentskom službom na fakultetima i akademijama gdje nije implementiran softver studentske službe. Rijetke su vannastavne sportske i kulturne aktivnosti. Očigledno da nam predstoji još mnogo napora da promijenimo svijest da nam student mora biti u središtu zbivanja našeg rada. Njihova poruka nama je da moramo slijediti principe Bolonjskog procesa.

Istodobno, međutim, želim reći i da studenti sa svoje strane trebaju da se više angažiraju na reformi Univerziteta. Oni u svojim nastojanjima moraju biti usmjereni na stvaranje novog kvaliteta, koji će biti prepoznat i vrednovan na Univerzitetu. To je osnova u kojoj se studentske organizacije moraju partnerski nametnuti svim visokoškolskim ustanovama. Naravno, na tome treba raditi i to treba biti stalna težnja i opredjeljenje.

Želio bih se sada osvrnuti na stanje u pogledu *finansiranja Univerziteta*.

Univerzitet danas ima ukupan godišnji budžet od 32 miliona KM. Visina budžeta Univerziteta nije se povećavala već godinama. U tom budžetu već deset godina nema sredstava za investicije i razvoj. Plaće nastavnim i administrativnom osoblju nisu povećavane već duže od pet godina. Za to vrijeme plaće svih budžetskih korisnika su se udvostručile i trostručile. Nijedan fakultet i akademija danas ne bi mogao opstati ako bi poslovao samo sredstvima iz budžeta, a u sadašnjim uvjetima sve je teže iznalaziti načine dodatnog finansiranja. Stoga se ova situacija mora radikalno izmijeniti.

Univerzitet za školovanje redovnog studenta za jednu godinu studija dobiva u prosjeku 1.000 KM. Nisam upoznao obrazovni sistem u našem okruženju koji za ove potrebe od države ne dobiva manje od 5 do 10 hiljada KM.

U 1984. godini Univerzitet je imao 22 hiljade redovnih studenata i godišnji budžet od 150 miliona KM, što iznosi 6.800 KM po jednom redovnom studentu. Mislim da ovi podaci sve govore.

Danas na Univerzitetu postoji samo jedan mali broj fakulteta koji nemaju većih finansijskih problema, ali isključivo iz razloga jer uspijevaju sami osigurati potrebna sredstva. Radi se uglavnom o fakultetima

društvenih nauka koji imaju veću atraktivnost pri upisu novih studenata, a manje izdatke za samu realizaciju nastave. Ukupno gledajući, stanje je nedopustivo loše. Univerzitet osim za nastavu i manje materijalne troškove ne dobiva druga sredstva. Nemamo sredstava za naučnoistraživački i umjetničkoistraživački rad, edukaciju kadrova i osoblja, evaluaciju nastavnih planova i programa i evaluaciju samih ustanova, neophodna sredstva za vježbe, prijemne ispite na akademijama, opremu, investicije i dr. Sve ovo generira mnoge probleme koji posljednjih godina prerastaju u neprimjerene sukobe unutar akademske zajednice. To je nedopustivo, a posebno u ovom trenutku kada se država pravi i kada nam je Evropa širom otvorila vrata. Ova situacija mora se temeljno izmijeniti ako želimo biti dio integrirane Evrope i uključiti se u moderne svjetske tokove. Sve drugo nas zapravo u cijelosti vodi u propast. U želji da nađemo uzrok inertnosti Vlade da investira u visoko obrazovanje, iako je možda uzrok tome pritisak javnosti da imamo prevelik broj budžetskih korisnika, važno je istaći, kada je riječ o visokom obrazovanju, da u BiH samo 15% stanovništva uzrasta od 18 do 24 godine nakon završetka srednje škole nastavlja obrazovanje na visokoškolskim institucijama, što je ispod evropskog prosjeka. Spomenimo da u Češkoj 22% populacije uzrasta od 18 do 24 godine nakon završetka srednje škole nastavlja obrazovanje na visokoškolskim institucijama, u Irskoj 38%, Danskoj 45%, Norveškoj 58% i u Finskoj rekordnih 75%. Dakle, mi nemamo viška studenata, i naši budžeti su daleko skromniji i niži od evropskih standarda u oblasti visokoškolske edukacije. Također, tvrdnja o prevelikom broju univerziteta u BiH u odnosu na 38 univerziteta u Švedskoj, koja ima oko 9 miliona stanovnika, veoma je diskutabilna. Mi moramo težiti da budemo bolji i da stvaramo veći kvalitet, a ne da se zadovoljavamo prosječnim i ispodprosječnim. Naša mjera trebaju biti najrazvijenije zemlje svijeta, tek tada ćemo moći iskazati svoje pune kapacitete i dati svoj maksimum.

Na osnovu analize podataka i potreba koje su visokoškolske ustanove dostavile Rektoratu Univerziteta, **zahtijevat ćemo od Ministarstva obrazovanja i nauke, Vlade i Skupštine Kantona Sarajevo** da do 2010. godine, do kada Univerzitet mora u potpunosti implementirati Bolonjski proces i ispuniti sve uvjete za uključenje u evropsku akademsku zajednicu, poveća za 100% postojeći godišnji budžet za cjelokupan Univerzitet u Sarajevu. Predlaže se povećanje od oko 30% svake godine.

Ovo savjetovanje treba da sumira dostignuća Univerziteta odnosno fakulteta u pogledu provođenja Bolonjskog procesa. Cilj je spoznati dokle su fakulteti stigli u provedbi Bolonjskog procesa i koji su preduvjeti za uspješan nastavak i završetak ovog procesa. U tu svrhu izabrani su i radovi na plenarnoj sesiji. Na plenarnoj sesiji uključena je tema o razvoju naučnoistraživačkog rada na Univerzitetu. Samo postojanje is-

traživačke infrastrukture, kao što su eksperimentalna oprema, računari, softveri, informatička mreža, biblioteke, kao i fondovi za istraživanje, može osigurati stjecanje reference nastavnicima. Bez ovih referenci certificiranje nastavnika u skladu s bolonjskim principima neće biti moguće, i prosto je nevjerovatno kako se ovaj problem zanemaruje i ne veže kao preduvjet za uspješan završetak Bolonjskog procesa.

Naredna tema vezana je za osiguranje kvaliteta. Mi danas na Univerzitetu imamo studenata koliko želimo i fakultete koje želimo. Činjenica da smo najveći i najstariji univerzitet više nas ne može zadovoljiti. U vremenu globalizacije to više nije neka prednost, i naš prvenstveni cilj je da se kvalitetom približimo modernim evropskim univerzitetima. Pokušat ćemo naći motiv nastavnicima da poprave kvalitet svojih predavanja i putem poboljšanja materijalnog statusa, jer današnje stanje tretiranja visokog obrazovanja preko plaća nastavnicima je poražavajuće. Veliki dio problema ćemo identificirati putem evaluacije nastavnika i fakultetskog menadžmenta od strane studenata. Naš krajnji cilj je da studenta, kada jednog dana napusti fakultet, vežu prijatne uspomene. Želimo osigurati da nastavnici redovno dolaze na predavanja, da su u vremenu konsultacija u svojim kabinetima, da studenti ne moraju nadoknađivati nastavu subotom i nedjeljom, niti polagati ispite u dane vikenda. Da bi studenti mogli biti uspješni u studiranju, moramo im osigurati i potrebnu infrastrukturu, koja će, uz njihov trud i rad, osigurati i konačni uspjeh. Najveću pomoć u tome treba da nam pruže informatički sistemi, koji treba da nam omoguće da student može na jednostavan način dobiti sve potrebne informacije i servis. Želimo da student može prijaviti ispit putem interneta od svoje kuće, da na isti način može vidjeti raspored predavanja, rezultate ispita, ili naručiti potvrdu koju treba u studentskoj službi. Ne želimo da studenti prikupljaju i razmjenjuju informacije na holovima fakulteta. Njihov boravak na fakultetu treba da bude isključivo u svrhu stjecanja znanja u kontinuiranom setu jednokratne nastave, a ne cjelodnevni boravak na fakultetu zbog lošeg rasporeda nastave. Želimo uspostaviti jedinstvenu bazu podataka na nivou univerziteta koja će nam automatski vršiti statističku analizu kako bismo znali kolika je prolaznost na pojedinom predmetu, koja je prosječna ocjena na određenom predmetu, odnosno određenom fakultetu, koliki je prosjek godina studiranja na fakultetu, postoji li korelacija između godina studiranja studenta i rezultata postignutog u srednjoj školi ili na prijemnom ispitu, postoji li korelacija između ocjene nastavnika od strane studenata i prolaznosti na njegovom predmetu itd.

Mnogo je zadataka pred nama i cilj ovog savjetovanja i nije da ih sve odjednom riješi, nego da stvori pretpostavke za njihovo rješavanje. Zato nam je neophodna pomoć društvene zajednice, jer mi nismo ni privatni ni strani univerzitet, naša osnovna zadaća je stvaranje novog

potencijala, i bez nas ovo društvo taj potencijal neće imati. Zato je ulaganje u Univerzitet – strateško ulaganje! Oni koji toga danas nisu svjesni, a koji obnašaju odgovorne političke dužnosti, za dobro naše djece i naše budućnosti – treba da odu, jer je odgovornost isključivo na njima. To su oni koji su do sada više puta demonstrirali i poslije agresije novi talas nasilja na sve civilizacijske tokove, a što su i predstavnici međunarodne zajednice konačno prepoznali. Mi imamo potencijal za odgovor na zadaće koje se stavljaju pred nas, potrebno je da nam se pruži mogućnost da obavimo svoj posao na najbolji mogući način, da nam se osiguraju neophodni uvjeti za rad koje danas imaju sva normalna društva u svijetu.

Nedavno je na Univerzitetu u Sarajevu gostovao, između ostalih uvaženih ličnosti, i gospodin Jan Figel, komesar Evropske unije za obrazovanje i kulturu. On je tom prilikom, između ostalog, izjavio kako je Bosna i Hercegovina u potpunosti uvidjela da obrazovanje igra ključnu ulogu u razvoju zemlje, te je pozdravio namjere Vlade BiH da reformira i modernizira obrazovni sistem i visoko obrazovanje, i to posebno kroz uključivanje u Bolonjski proces. Međutim, potrebno je uložiti još mnogo napora kako bi BiH ostvarila svoj cilj – provođenje Bolonjske deklaracije do 2010. godine.

Po našoj bosanskoj izreci: AKO SE NAVAKAT POĐE, NIŠTA NIJE DALEKO, pa ni ova 2010. godina.

Prof. dr. Izet Bijelonja
Prorektor za naučno-istraživački rad
Univerziteta u Sarajevu

**RAZVOJ NAUČNOISTRAŽIVAČKIH POTENCIJALA
NA UNIVERZITETU U SARAJEVU KAO PREDUVJET
PROVOĐENJA REFORME NA PLATFORMI
BOLONJSKE DEKLARACIJE**

**DEVELOPMENT OF RESEARCH POTENTIALS
AT UNIVERSITY OF SARAJEVO AS PRECONDITION
FOR REFORM PROCESSES ACCORDING
TO BOLOGNA DECLARATION**

Sažetak

U radu je dat naglasak za potrebom stvaranja svijesti da na naučno-istraživački rad (NIR) treba gledati kao na generator znanja, s ciljem unapređenja naučnog i tehnološkog razvoja zemlje, a ne kao potrebu stjecanja referenci univerzitetskih nastavnika. Bez naučnoistraživačkog rada ne može biti razvoja društva zasnovanog na znanju. Činjenica da se danas u Bosni i Hercegovini izdvaja 30 puta manje novca za NIR nego što je izdvajano u 1990. godini jasno govori o tretmanu naučnoistraživačkog rada u BiH i mogućnosti našeg nastavnog osoblja za stjecanje referentnosti. Po produkciji referentne naučne literature Bosna i Hercegovina je danas za preko 40 puta slabija od Hrvatske, za oko 8 puta od Makedonije, preko 3 puta od Crne Gore, od koje je bila bolja 1990. godine, i rangirana je ispod Albanije. Nema dileme da je za ovaj rezultat glavni uzrok odnos države prema nauci.

Evropska unija (EU) postavila je za cilj da do 2010. godine dostigne izdvajanje za naučnoistraživačku djelatnost od 3% bruto društvenog proizvoda (BDP). Taj procent će morati zadovoljiti i sve države članice EU pojedinačno. Ova činjenica nedvosmisleno opovrgava tvrdnje pojedinih bosanskohercegovačkih zvaničnika, pa i nekih univerzitetskih nastavnika, da se nauka može samofinansirati u saradnji s privredom. Takav model nije poznat nigdje u svijetu i jasno je da država mora sufinansirati odnosno investirati u istraživački rad, i to s većinskim udjelom u ukupnom iznosu.

Da bismo pokrenuli naučnoistraživačku djelatnost na Univerzitetu, kao prvi korak neophodno je stvoriti istraživačku infrastrukturu kao što su inicijalna eksperimentalna oprema, računari, softveri, informatička mreža, bibliotečko-informacijski sistem itd. Sljedeći korak je formiranje

fondova za naučnoistraživački rad. U prilog nam ide odluka Vlade Kantona Sarajevo da do 2009. godine poveća izdvajanja za podršku NIR-u od 2% budžeta. Ne smiju se zanemariti i fondovi EU kao važan izvor sredstava za poticaj naučnoistraživačkog rada na Univerzitetu. Nema opravdanja za inertnost naših fakulteta prema ovim fondovima, i nedopustivo je mali broj aplikacija našeg univerziteta bio na ove fondove.

Produktivnost naših nastavnika u naučnoistraživačkom radu treba da bude mjerena isključivo u skladu s međunarodnim standardima, između ostalog jer nas i razvijeni svijet po njima mjeri. Ne negirajući kvalitet i referentnost dosadašnjeg naučnoistraživačkog rada naših nastavnika, izuzetno je važno da se ubuduće striktno poštuje i vrednuje scientometrijska metodologija u procjeni doprinosa naših univerzitetskih nastavnika u produkciji naučnih saznanja. Minimalne norme koje nastavnici moraju ispuniti u ovom smislu treba isključivo da zavise od naučnoistraživačke strukture i fondova koji su im na raspolaganju.

Ključne riječi: naučnoistraživački rad, fondovi za naučnoistraživački rad, naučnoistraživačka infrastruktura, scientometrijska metodologija

Summary

In this article the accent was given to the need of creating awareness that the research and innovation development should be given a view of a generator of knowledge with its main aim being scientific and technological advancement of a country, and not only the need of gaining reference of university researchers. Without the scientific research there cannot be any advancement of society based on knowledge. The fact is that the budget for the scientific research in BH today is 30 times less than it was in the 1990, which shows clearly what is the status of the scientific research work in BH today and the possibility for our scientific workers to provide referenced published output. Delivery of qualitatively validated scientific published literature and papers in BH today is 40 times below the Croatian level, 8 times below the Macedonian, raking us currently below Albania. Comparison data shows us that BH rank in the 1990 being above the Montenegrin is now over 3 times below their volume of referenced scientific publishing. There is no doubt that the main reason for this is the Government's position towards science.

The European Union has set a goal that by the year of 2010 to have 3% of the gross domestic product directed to research and innovation development. This percentage will be applied to all individual country members of EU. This fact unambiguously refutes assertions of some government officials and even some university employees that science

can be self-financed in cooperation with the economy. This model is not existent anywhere in the world and it is clear that the major part of financial investment into a research work must come from a government.

The first step towards acceleration of innovation and science at University is development of research infrastructure including initially computer/data/software facilities, providing high bandwidth capacities to University's networks, experiment equipment and facilities, digital libraries etc. The next step would be creating funds for backing science and innovation. Sarajevo Canton Government's announcement to increase funding to 2009 allocating 2% of the budget goes towards this step. It must be highlighted that EU funds present another important source or backing of science and innovation development at Universities. However, inert of our faculties towards these funds is unjustifiable and there has been unreasonably small number of applications by our University for them.

Productivity of our researches that take part in science and innovation development can only be measured by international standards, as the rest of the developed world applies the same standard measuring our work. Not denying quality and references of the up to date research and development work of our researches, we will suggest that in the future scientometric methodology is strictly applied when measuring their achievements.

Minimum norms to be fulfilled in these ways by the researchers will depend solely on research infrastructure and funds available.

Key words: *Research&Development, Funds for R&D, R&D infrastructure, scientometric methodology*

Uvod

U određenom historijskom trenutku osnivanje univerziteta od vlada mogao se shvatiti kao pokušaj za koncentracijom najobrazovanijeg, najinteligentnijeg i najkreativnijeg dijela populacije jedne države koja treba da doprinese društveno-ekonomskom razvoju države. Tri osnovna zadatka koje vlade postavljaju pred visoko obrazovanje jesu nastavni proces, naučno/umjetničkoistraživački rad i saradnja s lokalnom zajednicom.

Nastavni proces treba da osigura nove generacije visokoobrazovanih kadrova koji su nužan preduvjet društveno-ekonomskog progressa države. Nastavni proces se može shvatiti u svojoj najprimitivnijoj formi i kao proces prenošenja ranije generiranog znanja na studentsku populaciju.

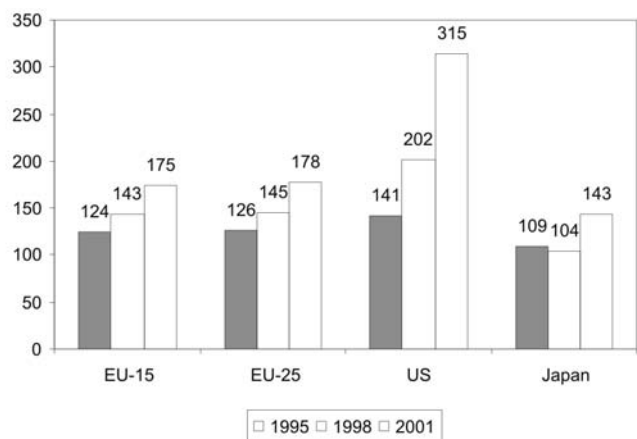
Naučnoistraživački rad onda treba shvatiti kao proces generiranja novog znanja, koje treba da osigura razvoj društva zasnovanog na znanju. Svaki novi proizvod, nova tehnologija ili usluga rezultat je naučno-istraživačkog, odnosno razvojnoistraživačkog rada. Bez ovog rada nema novog proizvoda, nove tehnologije, ili nove usluge, pa prema tome nema ni društveno-ekonomskog razvoja društva. U suštini, vlada je u svakoj državi odgovorna za naučnoistraživački rad, koji treba da bude konzistentan, sa strateškim razvojnim opredjeljenjima zemlje. Bez kvalitetnog naučnoistraživačkog rada nema ni modernih i kvalitetnih nastavnih planova i programa.

Obaveze univerziteta u pogledu saradnje s lokalnom zajednicom definiraju vlade i one su veoma različite, u ovisnosti o kojoj državi se radi. Važno je da su univerziteti otvoreni za saradnju s kompanijama, školama, lokalnim vlastima, javnim agencijama i širom javnošću. Prilikom otvaranja novih usmjerenje ili promjene nastavnih planova i programa važno je mišljenje kompanija. Mnogi univerziteti odnosno fakulteti obavezni su ponuditi veliki broj komercijalnih kurseva za širu javnost. U ovom slučaju prvenstveni cilj vlade nije da rastereti budžet tako što će univerziteti osigurati dodatna finansijska sredstva, već da povećaju društvenu korisnost univerziteta. Neke vlade nameću i zakonske obaveze univerzitetima da osiguraju mehanizme za popularizaciju nauke u osnovnim i srednjim školama kako bi povećali svijest o važnosti nauke i osigurali da što veći broj populacije nakon završetka srednje škole nastavi obrazovanje na univerzitetima.

U datom trenutku ne postoji svjesnost šire javnosti u Bosni i Hercegovini, uključujući i vlade na svim nivoima, o važnosti naučnoistraživačkog i razvojnoistraživačkog rada. Cilj ovog rada je da ukaže na neophodnost finansiranja naučnoistraživačkog rada od vlade. Dat je osvrt na finansiranje naučnoistraživačkog rada u okviru Univerziteta u Sarajevu. U radu je dat naglasak na prioritetnost obnove istraživačke infrastrukture kao što su inicijalna eksperimentalna oprema, računari, softveri, informatička mreža, bibliotečko-informacijski sistem itd. Sljedeći važan korak je formiranje stabilnih fondova za naučnoistraživački rad, gdje se ne smiju zanemariti i fondovi EU kao važan izvor sredstava za poticaj naučnoistraživačkog rada na Univerzitetu.

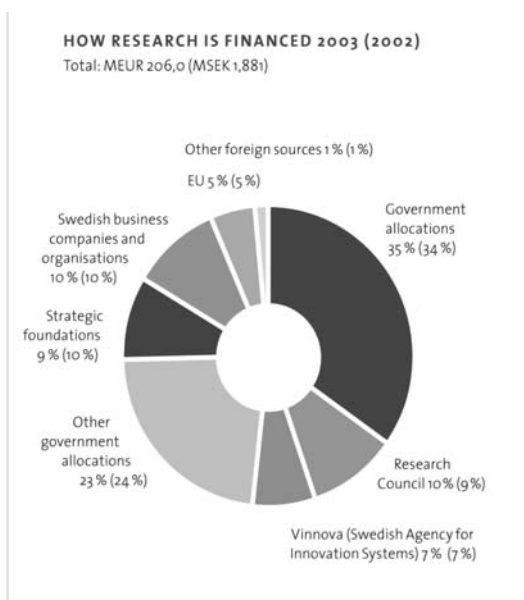
Status naučnoistraživačkog rada u svijetu

Tretman naučnoistraživačkog rada u razvijenim zemljama može se veoma dobro procijeniti na osnovu slike 1 [1].

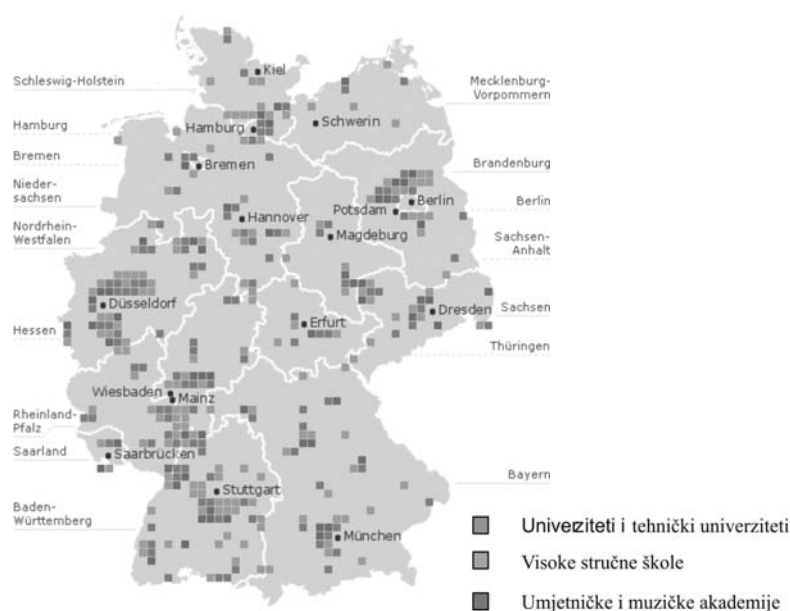
Slika 1. Investicije u istraživanje i razvoj u Evropskoj uniji, Japanu i SAD-u u 1995., 1998. i 2001. godini

Na slici 1. prikazane su investicije u istraživanje i razvoj za Evropsku uniju (EU) prije i poslije proširenja na 25 članova, Japan i SAD. Vidi se da je EU u periodu od šest godina (između 1995. i 2001. godine) povećala investicije za istraživanje i razvoj za preko 40%, Japan za preko 30% i SAD za preko 220%. Na osnovu ovih podataka može se reći da vodeće ekonomske sile u svijetu vode utrku u stjecanju novih znanja, umjesto trku u naoružanju, što je ne tako davno bio slučaj.

Slika 2. Izvor finansiranja istraživanja u Švedskoj

Na slici 2. dati su izvori finansiranja i straživanja u Švedskoj u 2003. godini [2]. Na slici se vidi da su istraživanja sa oko 10% finansirale kompanije, sa oko 5% su finansirana iz fondova Evropske unije, dok preko 80% investicija dolazi kroz direktno ili indirektno ulaganje vlade.

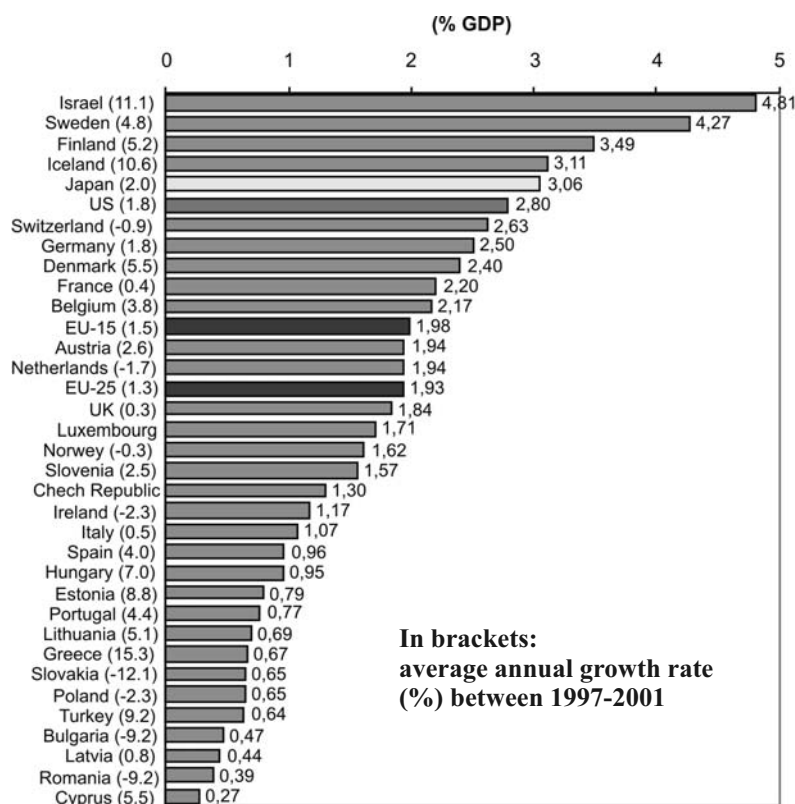
Troškovi za obrazovanje, nauku i kulturu u 2004.

	Mlrd. €
Obraz. (osnovno – visoko)	81,9
Dodatno obrazovanje	37,9
Nauka i istraživanje	55,1 (27,8 %)
Fin. podrška uč. i stud.	12,3
UKUPNO	198,1

Slika 3. Visokoškolske ustanove u SR Njemačkoj i udio troškova za obrazovanje, nauku i kulturu

Na slici 3. dat je raspored visokoškolskih ustanova u SR Njemačkoj i udio troškova za obrazovanje, nauku i kulturu u 2004. godini [3]. Na slici se vidi da u ukupnom udjelu sredstava za sve nivoe obrazovanja udio za istraživanje i razvoj iznosi 27,8%. Fundamentalna istraživanja su 90% finansirana iz javnog sektora, dok su primijenjena istraživanja finansirana sa 40% iz javnog sektora.

Na slici 4. date su procentualne vrijednosti bruto društvenog proizvoda koje investiraju pojedine države Evropske unije (EU), Japana i SAD-a u 2001. godini [4]. Na slici se vidi da je Japan u 2001. godini uložio

Slika 4. Ulaganje u istraživanje i razvoj u zemljama Evropske unije, Japanu i SAD-u u 2001. godini

preko 3% svog bruto društvenog proizvoda (BDP) za istraživanje i razvoj, SAD je uložio 2,8%, dok je Evropska unija (računajući prosjek 25 članica) investirala 1,93% svog BDP-a. Vijeće Evrope je na samitu u Lisabonu utvrdilo strategiju naučnoistraživačke djelatnosti kako bi Evropska unija bila kompetitivna sa SAD-om i Japanom. Da bi to postigli, zacrtano je da će EU do 2010. godine dostići izdvajanja za naučnoistraživačku djelatnost od 3% BDP-a, od kojeg privreda treba da osigura 2/3 sredstava. Ovaj procent će morati zadovoljiti i sve države članice EU pojedinačno.

Prethodne činjenice nedvosmisleno opovrgavaju tvrdnje pojedinih bosanskohercegovačkih zvaničnika, pa i nekih univerzitetskih nastavnika, da se nauka može samofinansirati u saradnji s privredom, povezujući finansiranje nauke s tržišnom ekonomijom. Takav model nije poznat nigdje u svijetu i jasno je da država mora sufinansirati odnosno investirati u istraživački rad, i to, kad je riječ o Bosni i Hercegovini, s većinskim udjelom u ukupnom iznosu.

Status naučnoistraživačkog rada u BiH

Prema istraživanjima datim u [5], ulaganja u istraživanje i razvoj u Bosni i Hercegovini bilo je u 2004. godini samo 0,05% svog BDP-a. U 1991. godini BiH je investirala u istraživanje i razvoj 1,5 svog BDP. Važno je primijetiti da se u ovom slučaju ne radi o malo manjem ili malo većem povećanju investicija, već o redu veličine. Današnja državna ulaganja u istraživanje i razvoj treba povećati 30 puta, ili 3000%, da bi se dostigao predratni nivo. Treba imati u vidu da danas udio države u investiranju mora biti znatno veći od udjela privrede, koja je još uvijek daleko od predratnih kapaciteta.

U tabeli 1. dat je broj naučnih publikacija na 10.000 stanovnika za pojedine države koji je ostvaren u 1999. godini. U tabeli se vidi da BiH zauzima posljednje mjesto po broju naučnih publikacija i da se nalazi iza Albanije.

Density index of scientific publication in comparison with the population – 1999	
Country	(Number of publication/Population)*10000
United-Kingdom	8.9
USA	6.6
France	6.0
Germany	5.7
Japan	4.1
Spain	4.1
Italy	4.0
Slovenia	
Greece	Between
Hungary	2 and 4
Estonia	
Slovakia	
Portugal	
Croatia	Between
Bulgaria	1 and 2
Poland	
Cyprus	
Latvia	
Lithucnia	Between
Malta	0.5 and 1
Yugoslavia	
Czech Republic	
Turkey	
Romania	
Macedonia	
Albania	< 0.3
Bosnia	

Sources: ISI data, OST treatments

Tabela 1. Broj naučnih publikacija na 10.000 stanovnika za pojedine države ostvaren u 1999. godini

U tabeli 2. dat je broj naučnih publikacija u referentnim časopisima na 100.000 stanovnika u državama nastalim raspadom Jugoslavije u 1990. i 2000. godini.

Država	1990. god.	2000. god.
Crna Gora	1,79	3,41
BiH	1,95*	0,61**
Makedonija	2,36	5,24
Srbija	11,92	11,34
Hrvatska	18,40	26,00
Slovenija	29,63	76,84

*Izdvajanje za nauku
1,5% BDP-a
**Izdvajanje za nauku
0,05% BDP-a
Source:
Fourth International Congress
on Peer Review in Biomedical
Publication, Barcelona,
Sept. 1. 16. 2001.

Tabela 2. Broj naučnih publikacija u referentnim časopisima na 100.000 stanovnika u državama nastalim raspadom Jugoslavije u 1990. i 2000. godini

Na osnovu tabele vidi se da je produkcija istraživačkih radova u Bosni i Hercegovini, mjenjenih prema objavljenim radovima u referentnim časopisima u svijetu, manja za oko 3,2 puta u 2000. godini u odnosu na rezultat ostvaren 1990. godine. S druge strane, Bosna i Hercegovina ima manju produkciju za oko 5,6 puta od Crne Gore (od koje je prije rata bila bolja), 8,6 puta od Makedonije, 18,5 puta od Srbije, 42,6 puta od Hrvatske i 125,9 puta od Slovenije.

Razlog ovakvom zaostajanju Bosne i Hercegovine u produkciji naučne literature sigurno ne leži na akademskom osoblju odnosno univerzitetima. Osnovni razlog lošeg rezultata je nivo ulaganja države u naučnoistraživački rad. Drugi važan razlog je uništena kadrovska osnova i istraživačka infrastruktura tokom rata.

Tokom rata fakulteti su na Univerzitetu uglavnom bili prepušteni sami sebi u borbi za samoopstojnost. Poslije rata taj trend je nastavljen u najmanje kad je riječ o naučnoistraživačkom (odnosno umjetničkoistraživačkom) radu. Naučnoistraživački rad su samofinansirali fakulteti i nastavnici, najčešće u obimu koji je bio neophodan za stjecanje nastavničkih referenci univerzitetskih nastavnika. Na ovaj način glavni cilj naučnoistraživačkog rada nije bilo moguće ostvariti – generirati novo znanje i iskoristiti ga u cilju društveno-ekonomske dobrobiti zemlje. Također, pored ovog glavnog cilja naučnoistraživačkog rada, ne smije se zaboraviti ni drugi važan cilj – produkcija i verifikacija novog naučnog kadra putem doktorskih disertacija koje nastaju kao rezultat is-

traživanja. Prema tome, jasno je da država prvenstveno mora biti zainteresirana za istraživanje i razvoj.

Da bismo unaprijedili naučnoistraživački rad na fakultetima, potrebno je sagledati slabosti, koje se mogu podijeliti na vanjske, to jest one za koje je odgovorna država, i unutrašnje, odnosno one za koje su odgovorni fakulteti odnosno Univerzitet. Među vanjske slabosti mogu se nabrojati:

- Nepostojanje naučnoistraživačke infrastrukture,
- Nedovoljna potpora vlade naučnoistraživačkim fondovima,
- Neuvezanost u međunarodne istraživačke akademske mreže,
- Nepostojanje snažne privrede koja je spremna podržati i iskoristiti rezultate naučnoistraživačkog rada,
- Nepostojanje državnih mehanizama za popularizaciju naučnih dostignuća.

Kao unutrašnju slabost može se navesti činjenica da na fakultetima vlada veoma loš ambijent za bavljenje naučnoistraživačkim radom. Mada ima pozitivnih izuzetaka, u suštini naučnoistraživački rad na fakultetima se tretira gotovo kao lična stvar pojedinca, a ne interes zajednice. Dokaz ovome služe mnogi slučajevi gdje sami profesori moraju posjećivati špediterske kuće da bi uvezli neki automat potreban za eksperimentalni uređaj, moraju u bankama plaćati račune za te automatske, moraju tražiti pomoćne radnike da bi uvrnuli neki vijak, moraju lično ići u pojedine izdavačke kuće da bi naručili knjigu, ili moraju voditi računa o nabavci antivirusnog programa za svoj računar.

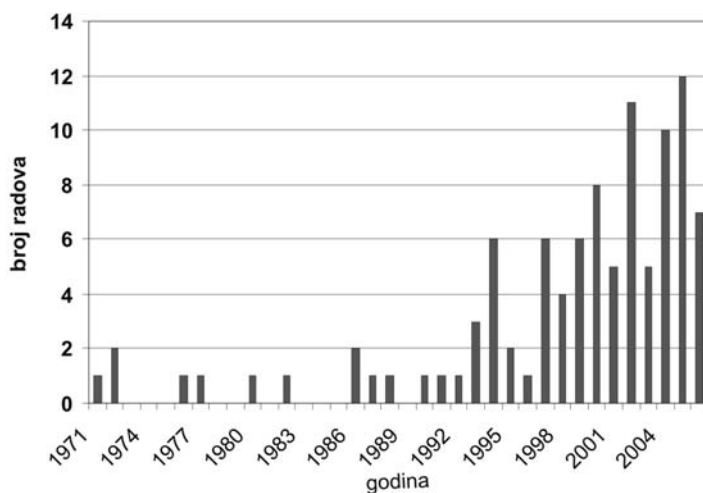
U svakoj razvijenoj zemlji, država odnosno univerziteti su odgovorni da stvore povoljan ambijent za naučnoistraživački rad jer država prvenstveno očekuje korist od ovog rada. U Bosni i Hercegovini, nažalost, država ne očekuje da novo znanje, generirano putem naučnoistraživačkog rada, bude iskorišteno za društveno-ekonomski prosperitet zemlje, tako da se generiranje novog znanja tretira kao stvar pojedinca. Ovo je i osnovni razlog da se naučnoistraživački rad na fakultetima slabo cijeni. Od menadžmenta fakulteta vlada ne traži rezultate naučnoistraživačkog rada, te oni nisu ni stimulirani da stvore povoljan ambijent za naučnoistraživački rad. Sve ovo rezultiralo je time da se na fakultetima više cijeni moć ili socijalni angažman profesora (što je svojstveno u političkom životu) od naučnih referenci koje ga prate.

Od presudne je važnosti na makro nivou stvarati svijest da su državni organi odgovorni da stvore preduvjete za naučnoistraživački rad. Na mikro nivou, potrebno je odmah stvoriti uvjete da menadžment fakulteta bude zainteresiran da stvara povoljan ambijent za naučnoistraživački rad. To znači da nastavnik, s jedne strane, kao naučnik mora da ima povoljan ambijent za istraživanje, a s druge strane da njegov status na fakultetu odnosno Univerzitetu zavisi isključivo od njegovog uspjeha kao nastavnika

i kao naučnika. Važno je uvesti metodologiju kojom će se nastavnicima vratiti povjerenje u činjenicu da će se objektivno mjeriti njihov uspjeh u nastavi i nauci, i da nikakve druge aktivnosti unutar fakulteta ili šire zajednice neće rezultirati njihovim boljim statusom kao nastavnika i naučnika. Zato je veoma važno uspostaviti na nivou fakulteta i Univerziteta proceduru prikupljanja statističkih podataka iz oblasti istraživanja i razvoja. Da bi se stvorio neposredni interes fakultetskog menadžmenta da svara povoljan ambijent za istraživački rad na fakultetima, uspjeh fakultetskog menadžmenta treba između ostalog mjeriti i brojem naučnih projekata koji su tokom godine realizirani na fakultetu, odnosno vrijednostima budžeta dobijenog za ove projekte, i brojem objavljenih radova u referentnim znanstvenim časopisima, koji prate relevantne naučne baze podataka.

Kao primjer važnosti ambijenta odnosno okruženja u kome se stvara naučni rad, na slici 5. data je naučna produkcija jednog od naših najuspješnijih naučnika od osnivanja

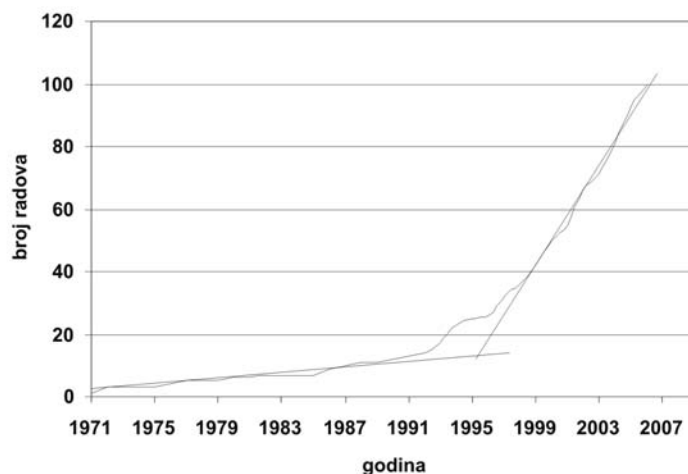
Univerziteta u Sarajevu. On je napustio naš univerzitet 1991. godine i nastavio karijeru na jednom od zapadnih univerziteta.

Slika 5. Broj referentnih radova po godini prema bazi Web of Science jednog od naših profesora

Na slici 5. dat je broj referentnih radova po godini prema bazi podataka Web of Science za period od 1971. do 2006. godine. Radovi oko 1971. godine rezultat su doktorata koji je bio u inozemstvu. Očigledno je povećanje naučne produkcije nakon 1991. godine, kada je promijenio sredinu.

Na slici 6. dat je kumulativan broj radova sa dvije karakteristične krive trenda. Prva kriva je trend koji odgovara radu u ambijentu ostvarenom u okviru Univerziteta u Sarajevu, odnosno u BiH, dok drugi trend odgovara ambijentu zapadnog univerziteta.

Ako bismo ekstrapolirali pravce koji predstavljaju trendove, došli bismo do rezultata da bi naš profesor, u slučaju da nije promijenio sredinu, imao, ne računajući radove koji su rezultat doktorata, oko 20 radova, a da je nakon što je doktorirao ostao na zapadnom univerzitetu imao bi skoro 300 radova u referentnim sopsima što ga svrstava u sam svjetski vrh.

Trenutni finasijski izvori i infrastruktura za naučnoistraživački rad na Univerzitetu

Finansijski izvori za potporu naučnoistraživačkom odnosno umjetničkoistraživačkom radu na Univerzitetu su fondovi fakulteta za naučnoistraživački rad, fondovi vlade i međunarodni fondovi. Samo mali broj fakulteta imaju i mogu formirati ovakve fondove, tako da ovo nije značajan izvor za stvaranje ozbiljne osnove za istraživanje.

Federacija BiH i Vlada Kantona Sarajevo formirali su fondove za investiciju u istraživanje i razvoj. Izdvajanja za nauku u Federaciji vremenom su sve manja i teško se prema trenutnoj situaciji može računati na ove fondove kao stabilnu osnovu za naučnoistraživački rad. U prilog nam ide mudra odluka Vlade Kantona Sarajevo da do 2009. godine poveća izdvajanja za podršku NIR-u od 2% budžeta. Da bismo pokrenuli naučnoistraživačku djelatnost na Univerzitetu, kao prvi korak neo-

phodno je iskoristiti ova sredstva i stvoriti istraživačku infrastrukturu kao što su inicijalna eksperimentalna oprema, računari, softveri, informatička mreža, bibliotečko-informacijski sistem itd., koji su neophodan uvjet za naučnoistraživački rad. Istraživačka infrastruktura u okviru fakulteta, odnosno grupacija, može se postepeno graditi dajući prednost onim aplikacijama za projekte u koje su uključeni i troškovi za naučnoistraživačku infrastrukturu.

Važan izvor sredstava za poticaj naučnoistraživačkog rada na Univerzitetu su i fondovi Evropske unije za istraživački rad. Samo u okviru FP7 programa na raspolaganju je preko 50 milijardi eura. Nema opravdanja za inertnost naših fakulteta prema ovim fondovima, i nedopustivo je mali broj aplikacija našeg univerziteta bio na prethodnom FP6 programu. Potrebno je ubuduće uložiti mnogo veći napor da se poveća broj uspješnih aplikacija za naučnoistraživačke projekte koje finansira EU. U protivnom, niko neće imati pravo vršiti pritisak na našu vladu da ulaže u nauku. Oni fakulteti koji ne ulažu napor da apliciraju na međunarodne fondove ne bi trebali imati pravo da potražuju ova sredstva.

Verifikacija naučne produkcije

U razvijenim zemljama, naučna produkcija istraživača, univerziteta i države mjeri se gotovo isključivo prema broju objavljenih članaka u referentnim naučnim časopisima, koje prate relevantne naučne baze podataka. Pored broja radova važna je i kategorizacija članaka po kvalitetu, odnosno različitim bazama podataka koje ih prate, gdje je najvažniji parametar koji daje ocjenu kvaliteta časopisa tzv. impakt faktor [5]. Očigledno je na osnovu tabela 1. i 2. da zapadne zemlje mjere i naučnu produkciju u BiH u skladu sa scientometrijskom metodologijom koja je usvojena od vodećih naučnih sila u svijetu.

Zato je neophodno mjeriti produktivnost naših naučnika u naučnoistraživačkom radu isključivo u skladu s međunarodnim standardima. Prednosti ovakvog pristupa su mnogostruki:

- Razvijeni svijet nas mjeri tim metodama,
- Ključni element za uspješne aplikacije na fondove EU su reference koje su u skladu s ovim metodama,
- Nema certificiranja fakulteta odnosno akreditacije bez referentnih nastavnika,
- To su trenutno najobjektivnije metode za evaluaciju doprinosa u nauci.

Odavno je jasno da u BiH trenutno vladaju neobjektivni kriteriji u mjeranju naučnog doprinosa. Rezultat ovakvog stanja je i zakon o izboru u nastavnička zvanja prema kojem se rad na simpoziju koji ima lokalni karakter vrednuje isto kao i rad u najprestižnijem svjetskom časopisu.

Univerzitet u Sarajevu najstariji je i najveći univerzitet u BiH. Da bi održao i vodeće mjesto u kvalitetu, neophodno je, ne negirajući kvalitet i referentnost dosadašnjeg naučnoistraživačkog rada naših naučnika, da se na nivou Univerziteta striktno poštuje i vrednuje scientometrijska metodologija u procjeni doprinosa naših univerzitetskih nastavnika u produkciji naučnih saznanja. Minimalne norme koje nastavnici moraju ispuniti u ovom smislu treba da isključivo zavise od naučnoistraživačke strukture i fondova koji su im na raspolaganju, u protivnom bi nametanje visokih standarda koje ne prati odgovarajuća investicija države u naučnoistraživačke fondove moglo biti pogubno za budućnost Univerziteta.

Važno je da i vlade u BiH shvate da bez investiranja u naučnoistraživački rad neće biti ni naučne produkcije u zemlji, što je potreban uvjet i za referentnost naših univerzitetskih nastavnika. Bez referentnosti naših nastavnika ni obaveze Bolonjske deklaracije neće biti moguće u potpunosti ispuniti.

Da li se fondovi vlade za naučnoistraživački rad adekvatno troše jedino je objektivno moguće mjeriti u okolnostima kakve vladaju u BiH putem broja radova objavljenih u referentnim naučnim časopisima, koje prate relevantne naučne baze podataka. Dakle, uspješnost projekata koji su aplicirali na ove fondove treba biti mjerena isključivo kroz objavljene radove u referentnim naučnim časopisima. Poseban je problem i dugoročan zadatak kako generirano znanje pretvoriti u novu tehnologiju, tržišno interesantan proizvod ili uslugu.

Zaključak

Da bi se pokrenula naučnoistraživačka djelatnost na univerzitetu, kao prvi korak neophodno je stvoriti istraživačku infrastrukturu kao što su inicijalna eksperimentalna oprema, računari, softveri, informatička mreža, bibliotečko-informacijski sistem itd. Sljedeći korak je formiranje fondova za naučnoistraživački rad. U prilog nam ide odluka Vlade Kantona Sarajevo da do 2009. godine poveća izdvajanja za podršku NIR-u od 2% budžeta. Ne smiju se zanemariti ni fondovi EU kao važan izvor sredstava za poticaj naučnoistraživačkog rada na Univerzitetu. Nena opravdanja za inertnost naših fakulteta prema ovim fondovima, i nedopustivo je mali broj aplikacija našeg univerziteta bio na ove fondove.

Produktivnost naših nastavnika u naučnoistraživačkom radu potrebno je mjeriti isključivo u skladu s međunarodnim standardima. Ne negirajući kvalitet i referentnost dosadašnjeg naučnoistraživačkog rada naših nastavnika, potrebno je da se ubuduće striktno poštuje i vrednuje scientometrijska metodologija u procjeni doprinosa naših univerzitetskih nastavnika u produkciji naučnih saznanja. Minimalne norme koje nastavnici moraju ispuniti u ovom smislu treba da zavise isključivo od naučno-

istraživačke strukture i fondova koji su im na raspolaganju. Potrebno je na nivou Univerziteta uspostaviti proceduru prikupljanja statističkih podataka iz oblasti istraživanja i razvoja.

Važno je biti svjestan da fakulteti ne mogu u značajnoj mjeri finansirati naučnoistraživački rad, i potrebno je promovirati činjenicu da je vlada odgovorna za finansiranje naučnoistraživačkog rada. S druge strane, potrebno je zalagati se za shvaćanje da naučnoistraživačka djelatnost sama za sebe nije dovoljna ako nije u funkciji društvenog razvoja odnosno dobrobiti društva. Poseban je problem i dugoročan zadatak kako generirano znanje pretvoriti u novu tehnologiju, tržišno interesantan proizvod ili uslugu.

Literatura

- Zobel R., Towards European Innovation 2010 Policies & Research, IEEE Conf. "Mechatronics&Robotics 2004", Aachen, 14 September 2004.

- Bijelonja I., Preporuke za unapređenje saradnje univerziteta sa lokalnom zajednicom i industrijom, Seminar: Industrija i visoko obrazovanje, Sarajevo, 6-7. oktobar 2005.

- Alihodžić B., Finansiranje naučnoistraživačkih projekata u SR Njemačkoj, 1. kongres bosanskohercegovačkih naučnika iz zemlje i svijeta, Sarajevo, 14-17. septembra 2006.

- Akademija nauka i umjetnosti BiH, Strategija razvoja naučno-tehnološkog razvoja Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 2006.

- Velagić J., Važnost publiciranja radova u referentnim znanstvenim časopisima, 1. kongres bosanskohercegovačkih naučnika iz zemlje i svijeta, Sarajevo, 14-17. septembra 2006.

Prof. dr. Nevad Kahteran,
Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu

ISKUSTVA FILOZOFSKE KYOTO ŠKOLE KAO MOGUĆE PARADIGME ZA REFORMU VISOKOG OBRAZOVANJA U BIH (SAŽETAK)

Na Bosnu i Hercegovinu počesto se ukazuje kao na tipični primjer konfrontiranja religijskog nacionalizma. Tragajući za odgovorom na ovo pitanje, ovaj rad predlaže da se prikažu naponi za bosansku solidarnost i miroljubivu koegzistenciju između ove tri grupacije – ne iznutra, već iz dalekoistočnjačkih modela mišljenja, to jest filozofske Kyoto škole. Autor vjeruje da bi ovo moglo doprinijeti produktivnijem razumijevanju bosanske situacije, čak i pored činjenice da je japanski slučaj različit od onog bosanskog ili bilo kojeg drugog europskog slučaja, i to uglavnom zbog visokog stupnja sinkretizma u Japanu, ujedno nas podsjećajući da su oni iskusili iste probleme poput nas, ili čak i gore: nacionalizam, ultranacionalizam, intelektualnu miopiju, šovinizam, militarizam, te ponad svega nuklearni holokaust.

Jedan od glavnih doprinosa Kyoto škole jest njezin argument da misao Kyoto filozofa tvori suštinski svjetsku filozofiju, ili, u najmanjem, poziv za nju. Ukratko, filozofska škola iz Kyota transcendirala granice filozofskog parokijalizma i priskrbljuje poticaj i metodu da se stvori filozofija koja crpi iz različitih filozofskih tradicija. Također, autor dokazuje da se sama ideja komparativne filozofije okončava potvrđujući pretpostavku da je jedino svjetska filozofija ona filozofija koja je učinjena na zapadnjački kalup. Ovo je šablon koji su “oci moderne japanske misli” slomili iako su posljedice tog ushita tek počele da pogađaju one u klasičnoj zapadnjačkoj filozofiji diljem svijeta.

Konačno, ovo je sami razlog da prevedemo djelo *Filozofi ništavila* (“Philosophers of Nothingness”) Jamesa Heisiga, englesku verziju koja se pojavila 2001. godine, djelo koje od tada stalno proizvodi serijal prikaza u superlativu, a koje je objavljeno u izuzetnim mjestima koja se bave japanskom mišlju i komparativnom filozofijom (University of Hawai’i Press, 2001), hvaleći ga najvećim dijelom kao briljantnu prekretnicu u znanju o Kyoto školi. U ovoj knjizi, Heisig nudi jasno, pronicavo i dostupno izlaganje filozofije koju su promovirali tri uvjerljivo najznačajnija mislitelja tzv. Kyoto škole: Nishida Kitarō, Tanabe Hajime i Nishitani Keiji – djelo koje je jako nedostajalo na engleskom i njemačkom govornom području.

Ključne riječi: filozofska Kyoto škola, svjetska filozofija vs. parokijalna filozofija čopora i uskogradosti

**和魂洋才 – “Japanski duh,
inostrana (zapadnjačka) učenost”
(NKZ 12: 162)**

Ponovno oživljavanje interesa za filozofsku Kyoto školu potaknuto je činjenicom da njihovo mišljenje nudi plodonosno i još uvijek vrlo potrebno mjesto susretništa za filozofiju i religiju Istoka i Zapada, budući da je upravo tamo pridodana jedna nova dimenzija mišljenja onog što danas sve više nazivamo globalnom ili svjetskom filozofijom. Također, pretpostavka da je svjetska filozofija samo ona koja je učinjena na zapadnjački kalup slomljena je kroz Nishidine, Tanabeove i Nishitanijeve radove, odnosno kroz njihov iskorak u forum svjetske filozofije, a zbog njihovog pristajanja na univerzalni filozofski idiom. Razlog više za naše bavljenje upravo ovom filozofskom školom danas u kazivanju o reformi visokog obrazovanja *hic et nunc* jeste taj da su se svi ovi faktori koji su se izdešavali unutar Kyoto škole izdešavali i kod nas, posijavši u bosanskoj duši masovnu nervozu zaokupljenosti nacionalnim identitetom. Stoga je krajnje vrijeme da se otvori tradicija kritičkog mišljenja za silno golemu i neistraženu literaturu azijske intelektualne historije, te napose za japansku filozofiju i filozofe (Vidjeti napose već postojeća djela Grahama Parkesa: *Nietzsche and Asian Thought* /The University of Chicago Press, 1991/ i *Heidegger and Asian Thought* /University of Hawaii Press, 1987/, kao i njegov prijevod djela Reinharda Maye *Heidegger's hidden sources: East Asian influences on his work* /Routledge, 1996/, objavljeno izvorno na njemačkom 1989, kao: *Ex oriente lux: Heideggers Werk unter ostasiatischem Einfluss*, Stuttgart: Steiner Verlag Wiesbaden). I doista, sve veće zanimanje za japansku filozofiju tijekom posljednjih dvadeset i pet godina u svijetu svjedoči tome u prilog, a moje saopćenje danas samo je mali primjer novootkrivenog entuzijazma.

Krucijalni faktor za odabir ove škole za naše razmatranje jest taj da su formativne godine Kyoto škole [Carske filozofije (皇道哲学)] koincidirale s formativnim godinama japanske militarističke ideologije, njezinih praktičnih razornih djelovanja u istočnoazijskom regionu. Dakle, katastrofalni učinci japanskih kolonijalnih ludorija i njegovih ratnih agresija ostavljaju malo prostora za raspravu. Međutim, upravo su ratni radovi i djela filozofa Kyoto škole slučaj koji je ovdje posrijedi. Ovih pitanja (nacionalizma, zapravo ultranacionalizma, nacionalšovinizma, intelektualne miopije i uskogradosti, odnosno jedne filozofije čopora, militarizma itd.) mi smo, intelektualci u Bosni i Hercegovini, koji smo bili zahvaćeni tim nesretnim događajima koji su pogađali našu zemlju

prethodnih godina, odveć dobro svjesni i zato nam je japansko iskustvo njihovog prevladavanja i prebolijevanja i više nego dragocjeno budući da je riječ o osvjedočeno krajnje uspješnom modelu prevladavanja istih.

U svakom slučaju, to je situacija u kojoj su se našli mislitelji Kyoto škole i činjenica je da je ovo uzelo puno vremena njihovim proučavateljima kod kuće i u inozemstvu kako bi prepoznali taj preokret. Danas su mislitelji Kyoto škole sve više pozdravljeni u svjetskom filozofskom forumu, a njihova djela se sve više uključuju u kanon filozofije dvadesetog stoljeća, što ruši uvriježeni parokijalizam zapadnjačke filozofije. Nadalje, dilema oko pitanja njihovog kolaboracionizma s japanskom vojnom ideologijom, to jest “japanizmom” (da upotrijebimo Tanabeov izraz), ili pak s druge strane njihovog motrenja kao jasnog glasa razumnosti usred ludila, prevladana je sve čvršćim uvjerenjem da su oni intelektualne kolege vrijedne naše pozornosti iz više razloga, te da smo doista u silnoj potrebi dubljeg rudarenja u intelektualnu historiju Japana i njegovih susjeda, potaknuti neočekivanim okretom događaja (Vidjeti o tome sjajnu raspravu u djelu: *Rude Awakenings: Zen, the Kyoto School, and the Question of Nationalism*, ed. James W. Heisig i John C. Maraldo, University of Hawai’i Press, 1995, te nekoliko mojih prijevoda Kasulisa, Heisiga, Maralda i Davisa u posljednjim brojevima “Dijaloga” i “Odjeka”).

Ekonomija vremena me sili da u najkraćem ukažem na razloge zbog kojih je Kyoto škola preživjela čak i kad ih je politička grmljavina oko njih utišala, a ujedno to je i razložnost što iz bosanskog konteksta u sadašnjoj generaciji osjećamo potrebu da primijenimo ideale Kyoto škole u reformi obrazovanja, bez zaziranja od posljedica iznošenja svojih i njihovih ideja u turbulentne i iracionalne vjetrove političkog sustava koji je sklon upotrebi čudnovatih aršina i kriterija u svojim ideološkim konstrukcijama.

Konačno, što nas uči iskustvo Kyoto škole?

1. Prvo, njihov primjer nas uči i ohrabruje da je moguće zazbiljiti koncentraciju briljantnih mladih umova u akademskim i političkim krugovima, lijevim i desnim, a pod jedinstvenim sloganom: “**Nadoknadi propušteno, prestigni!**”

2. Potom, ono nas uči da je nužno prevođenje najrecentnije literature doslovce iz svake oblasti djelatnosti ljudskog duha (Japanci su u tom razdoblju preveli desetke hiljada knjiga o svemu i svačemu).

3. Nadalje, uči nas dvosmjernosti u komunikaciji, te da je uz dovođenje mladih učenjaka iz inozemstva jednako tako nužno i njihovo plansko odašiljanje u vodeće akademske centre na Zapadu, gdje bi mogli proučavati intelektualnu pozadinu modernog svijeta u jezicima vodećih umova (primjerice, prvih 68 mladih japanskih učenjaka planski je poslano na Zapad u periodu 1862-1867. godine, grupa koja je prokrčila put drugim proučavateljima, tako da danas, zahvaljujući jednom D.Z.

Suzukiju ili Abe Masaou, o zenu imamo više knjiga na zapadnjačkim jezicima nego o samome budizmu.

4. Također, cilj filozofa iz Kyota bilo je kalamljenje japanske misli na svjetsku filozofiju, što je ujedno bio i razlog za učenje stranih jezika, prvenstveno francuskog, njemačkog, a kasnije i engleskog jezika, što jednako tako mora biti i naš cilj.

Dakle, treba nam u Bosni i Hercegovini neki bosanski Nishidin genij i njegovi nastavljači kao vodiči prokapanja i utiranja linkova i konekcija sa zapadnjačkim, ali i istočnjačkim tradicijama, i to prema mjeri modernog bosanskog multikulturalnog i multireligijskog bića.

5. Japanci su za manje od dvije generacije proizveli svoje originalne filozofske škole. Njihov sami razlog za rad na filozofskom idiomu – i čak podešavanje njihovog vlastitog jezika kako bi mu udovoljili – učinio ga je univerzalnim idiomom.

6. Konačno, ako ovome pridodamo ohrabriranje njihovih vlastitih studenata da studiraju u inozemstvu i kod vodećih filozofa u Europi i SAD-u, kao i ukazivanje na potrebu da se sve više familijariziraju s francuskim, njemačkim i engleskim jezikom, što je kasnije omogućeno i pospješivano sve jačim utjecajem japanske ekonomije i koncentriranim naporima japanske vlade da financira instrukcije iz japanskog jezika na sveučilišnim centrima diljem svijeta, onda nam postaje bjelodanim značaj iskustava mislitelja iz Kyota.

Uz sve ovo, iskorak filozofa iz Kyota u forum svjetske filozofije, i to nakon dva i pol stoljeća izolacije Japana od svijeta, nakon čega su za manje od jednog stoljeća uspjeli izgraditi metafizičke principe i sustave, te za manje od dvije generacije proizvesti svoje prve filozofske škole, jest temeljni razlog da sam danas odlučio govoriti upravo o njima – misliteljima iz Kyota: Nishidu Kitarōu, Tanabeu Hajimeu i Nishitani Keijiju, oko kojih se “triangulira” filozofska škola iz Kyota, duboko vjerujući da je moguće zazbiljiti tu paradigmu iz bosanskog konteksta, napose unutar filozofsko-teološkog horizonta mišljenja.

Dakle, kroz „kalemljenje japanske filozofije na svjetsku filozofiju“ mnoge njihove ideje pronašle su neumitno svoj put u filozofski i teološki diskurs – forum ideja koje su ova trojica mislitelja ponudili suvremenoj filozofiji i, prema mojim najvlastitijim uvidima, ovdje je riječ o polaganju temelja za svijet u nastajanju, za novi svijet koji je ujedinjen ponad razlika između Istoka i Zapada. Jer, od početka do kraja, njihov je cilj bio uvođenje *japanske* filozofije u svjetsku filozofiju, dok su istodobno koristili zapadnjačku filozofiju za drugi pogled na japansku misao, koja je bila uhvaćena u stupicu fasciniranosti svojom vlastitom jedinstvenošću. No, i pored tradicionalnih vrijednosti kao bedema društvene harmonije, kontrole ideja koje su bile sporne po nacionalno jedinstvo i svojevrsnog praćenja i uhođenja njihovih promicatelja, zapreke slobode izražavanja

na državnim sveučilištima, i sve to nakon preko dva i pol stoljeća izolacije, njihovo pristajanje na univerzalni filozofski idiom čini ih pretečama tog danas megatrenda u filozofiji – komparativne odnosno svjetske filozofije čiji su bili vjerni promicatelji. Dakako, izričem svoju najdublju zahvalnost akademiku Uedi Shizuteru, jamačno najvećem živućem predstavniku Kyoto škole danas, kao i Jimu Heisigu, jamačno jednom od najvećih živućih zapadnjačkih njezinih poznavatelja, koji su mi tijekom tog mojeg kratkog boravka u Kyotu potcrtali upravo ovu činjenicu i koji su me tada u više navrata ohrabivali na određene korake čiju realizaciju uskoro očekujemo.

Naravno, kako onda, jednako tako i sada, nikako ne smijemo imati iluziju o tome da je ovo bilo dobrodošlo kretanje kod kuće, kako to možemo olahko pomisliti.

Zaključujući ovo kraće izlaganje, kažimo i to da u tom svojem preformuliranju pitanja s njihovog vlastitog stajališta, uz značajna preklapanja u pristupu, vokabularu i dominantnim pojmovima njihove gotičke filozofske katedrale, filozofi iz Kyota nisu ideologizirali religiju i da je ona u njihovom slučaju smještena u puno vrjedniju filozofsku inscenaciju.

Sarajevo, 24. februara/veljače 2007.

Prof. dr. Nijaz Bajgorić
Rukovodilac Projekta informatizacije UNSA
nijaz.bajgoric@efsa.unsa.ba

MOGUĆNOSTI I PERSPEKTIVE DALJNJEG RAZVOJA INFORMACIJSKOG SISTEMA UNIVERZITETA U SARAJEVU

Ciljevi informatizacije UNSA u kontekstu primjene Bolonske deklaracije

Implementacija postulata "bolonjskog" koncepta studija pred Univerzitet u Sarajevu (UNSA) postavlja čitav niz zahtjeva koji će neminovno rezultirati reinženjeringom postojećih procesa u oblasti obrazovnog i naučnoistraživačkog rada.

U svim relevantnim Bologna/ECTS dokumentima adekvatan informacijski sistem naznačen je kao jedan od glavnih preduvjeta za uspješnu implementaciju bolonjskog sistema studija. Takva uloga informacijskog sistema definirana je, naprimjer, u tački 1.6. EU standarda u osiguranju kvaliteta EU asocijacije za osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju (Helsinki, 2005). U uskoj vezi s kvalitetnim informacijskim sistemom je i adekvatna podrška studentima (tačka 1.5. istog dokumenta: Learning Resources and Student Support).

Sljedeći ove postavke i imajući u vidu iskustva razvijenih univerziteta, kao osnovne ciljeve informatizacije Univerziteta u Sarajevu možemo navesti sljedeće:

1. Jedinstvena akademska mreža na nivou UNSA i šire – uvezanost fakulteta i drugih članica u jedinstvenu komunikacijsko-mrežnu infrastrukturu.

2. Kvalitetna informatička podrška nastavi: e-mail sistem, Web, forumi i online nastavni materijali u formi tzv. courseware aplikacija (obrazovnih portala), uz efikasan pristup studenata tim servisima.

3. Efikasan informacijski sistem studentske službe kao osnovnog podsistema na UNSA (evidencija studenata, prijavljivanje ispita, ocjenjivanje, izdavanje uvjerenja, generiranje izvještaja i sl.) u funkciji pojednostavljenja i olakšanja obavljanja ovih aktivnosti.

4. Razvoj courseware softvera i softvera za Distance Learning.

5. Integriran UNSA bibliotečki informacijski sistem, uz osiguranje pretplata na online elektronske časopise, online knjige, citatne baze, referalne centre i slično, u funkciji efikasnijeg studiranja i bavljenja naučnoistraživačkim radom.

6. Uspostavljanje (jačanje) univerzitetskog računskog centra (UTIC), koji treba da bude nosilac razvoja i koordinator informatizacije UNSA.

7. Nabavka moćnijeg računarskog sistema za podršku naučno-istraživačkog rada na UNSA nivou.

8. Jedinstvena politika nabavke, instaliranja, licenciranja, održavanja i razvoja hardvera i softvera na nivou UNSA.

9. Izgrađen sistem osiguranja informatičke infrastrukture i edukacije studenata, nastavnika, saradnika i administrativnog osoblja, uz adekvatnu podršku u formi određenog broja računara, računarskih sala i studomata.

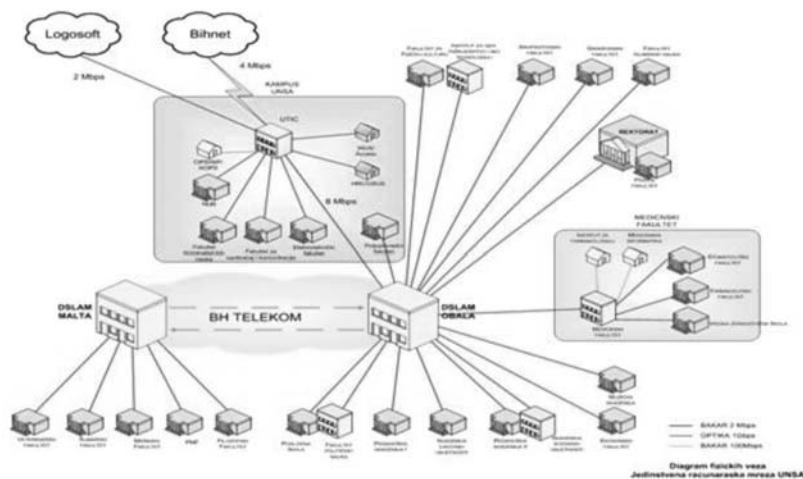
10. Normativno reguliranje procesa informatizacije.

U nastavku se detaljnije elaboriraju navedeni ciljevi, načini njihovog ostvarivanja, uz prezentiranje postignutih rezultata u prethodnom dvogodišnjem periodu, sve u kontekstu efikasne implementacije bolonjskih principa studija na UNSA.

Jedinstvena mrežna infrastruktura UNSA

Komunikacijsko-mrežna infrastruktura UNSA ima za cilj da poveže sve članice univerziteta u jedinstvenu akademsku mrežu, s UTIC-om kao glavnim komunikacijskim čvorom i s linkovima prema istim i sličnim institucijama u okruženju. Ovako uspostavljena mreža predstavljala bi podsistem akademske mreže na nivou KS i BiH kao cjeline.

U saradnji s BH Telecomom, uz UTIC-ovu participaciju i koordinaciju, u toku 2005. i 2006. godine finaliziran je projekt uspostavljanja jedinstvene mrežne infrastrukture UNSA, to jest uvezivanja svih članica UNSA u jedinstvenu akademsku mrežu. U UNSA mrežu uvezani su svi fakulteti, kao i desetak drugih članica – onih koji su izrazili zainteresiranost za uvezivanje. Korištena je kombinacija optičke i xDSL tehnologije, a pored stručne pomoći BH Telecom je osigurao besplatno korištenje ove infrastrukture do 31. 3. 2006. godine (testna faza). Ovom arhitekturom omogućeno je da svaka članica ima pristup od 2Mbps međusobno, kao i pristup servisima UTIC-a, među kojima je i Informacijski sistem studentske službe UNSA (www.iss.ba). Ukupna izlazna brzina prema Internetu iznosi 10 Mbps, putem dva ISP-a (BH Telecom i Logosoft). Na ovaj način omogućena je redundancija u slučaju pada jednog od dva linka prema ISP-ima, kada drugi link automatski preuzima saobraćaj, što korisnicima omogućava nesmetan rad. Na narednoj slici dat je prikaz UNSA mrežne infrastrukture.

Slika 1. UNSA mreža

Počevši od 1. 4. 2006. godine, BH Telecom fakturira usluge korištenja komunikacijske infrastrukture na nivou od oko 12.000 KM mjesečno za UNSA u cjelini. I pored svih napora i prijedloga rješenja koje smo u proteklom periodu dostavljali Rektoratu, Senatu i UO, sistem finansiranja komunikacijskih i Internet troškova na nivou UNSA još nije cjelovito utvrđen i neophodno ga je što prije definirati. U protivnom će doći do isključivanja pojedinih članica s UNSA mreže, a može doći u pitanje i cjelokupna UNSA mrežna infrastruktura.

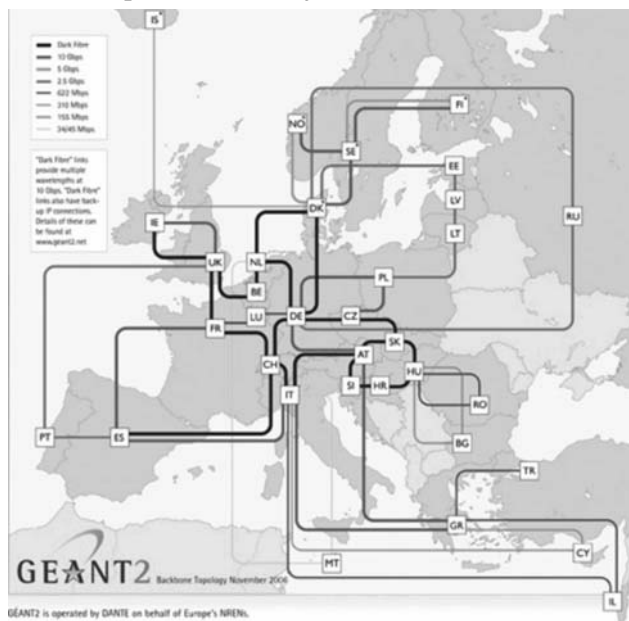
U narednom periodu bi, u zavisnosti od raspoloživih sredstava, trebalo raditi na poboljšanju brzina konekcije na nivou UNSA mrežne infrastrukture u smislu potpunog prelaska na optiku ili Ethernet gigabitne tehnologije.

Kreiranje akademske mreže i obrazovnih portala

Nakon povezivanja članica UNSA u jedinstvenu univerzitetsku mrežu, što je već urađeno, u drugoj fazi bi se UNSA univerzitetska akademska mreža mogla proširiti na ostale oblike obrazovanja na nivou Kantona Sarajevo (osnovne i srednje škole), institucije kulture, sporta i slično, s ciljem stvaranja takozvane kantonalne edukacijske mreže. Takva edukacijska mreža može biti, naprimjer, u formi *Sarajevo Grid for Education*, po uzoru na slična iskustva u svijetu (npr. *London Grid for Learning*). Jedan ovakav projekt moguće je realizirati uz adekvatnu finansijsku pomoć Vlade KS odnosno Ministarstva za obrazovanje i nauku. Pored izgradnje mrežne infrastrukture, koja bi uključila sve oblike

obrazovanja, projekt bi uključio kreiranje *Online Learning* aplikacija odnosno portal-baziranih *CourseWare* sajtova na svim fakultetima i univerzitetu u cjelini, kao i osnovnim i srednjim školama.

Ovakav projekt razvoja akademske mreže ponovo bi aktuelizirao pitanje izgradnje (reaktiviranja) akademske mreže na nivou BiH (BIHARNET). Naredna faza uključila bi povezivanje akademske mreže BiH na evropske sisteme akademskih i istraživačkih mreža (GÉANT/DANTE/SEEREN, u sklopu projekata EU). GÉANT (trenutno - GEANT2) je panevropska istraživačka i edukacijska mreža zasnovana na gigabitnim tehnologijama u prijenosu podataka koja povezuje nacionalne i istraživačke mreže u Evropi (National Research and Education Networks - NREN). Ova mreža radi se u koordinaciji s projektom DANTE (Delivery of Advanced Network Technology to Europe), a podrazumijeva i povezivanje Evrope sa Sjevernom i Južnom Amerikom, Japanom, Azijom-Pacifikom. Treba naglasiti da članstvo u EU nije uvjet za povezivanje (naprimjer, Hrvatska i Turska imaju direktne konekcije, dok je Rusija povezana preko Švedske, a Ukrajina preko Austrije). Ono što je interesantno za Bosnu i Hercegovinu, pored mogućnosti povezivanja na GEANT preko neke od članica, jest i projekt SEEREN (the South East European Research and Education Networking) koji ima za cilj povezivanje na GÉANT mrežu zemalja jugoistočne Evrope (Albanija, Bosna i Hercegovina, Bugarska, Makedonija, Srbija i Crna Gora). SEEREN planira konekcije na GÉANT u intervalu od 2 do 34 Mbps.

Slika 2.
GEANT mreža
(GEANT 2)

Treba također istaći da izgradnja univerzitetske mrežne infrastrukture predstavlja dinamičan proces koji podrazumijeva kontinuirani *upgrade*, odnosno poboljšanje kapaciteta mreže, u zavisnosti od tehnoloških dostignuća komunikacijsko-mrežnih tehnologija i raspoloživih finansijskih sredstava. Sadašnje brzine konekcije (brzine prijenosa podataka) članica UNSA bi već u narednih godinu-dvije trebalo zamijeniti većim brzinama u smislu da konekcije unutar Univerziteta (UTIC – članice) budu na nivou od 100 Mbps, dok bi glavna Internet konekcija UTIC-ISP trebala biti na nivou 30-40 Mbps (trenutno - 10 Mbps). Ova rješenja bi predstavljala uvod u tzv. Gigabit-Ethernet konekcije, kako na nivou UNSA-WAN-a, tako i na relaciji UTIC-ISP-GEANT.

Potpuna implementacija informacijskog sistema studentske službe integriranog Univerziteta u Sarajevu

Projekt aplikativnog rješenja Studentske službe integriranog Univerziteta u Sarajevu definiran je sredinom 2004. godine kao prvi i najvažniji softverski projekt koji treba implementirati u funkciji izgradnje integriranog UNSA i primjene "bolonjskog" koncepta studija.

Razvoj softvera za Studentsku službu Univerziteta u Sarajevu finansiran je sredstvima IDA/Svjetske banke (grant IDA 3351) iz 2004. godine. Osnovni zahtjevi u tenderu bili su: a) da aplikacija bude jedinstvena za čitav UNSA, b) da UNSA postane vlasnik aplikacije (programskog koda).

Slijedeći odredbe tenderske procedure Svjetske banke, izabrana je firma Glocoms iz Čikaga s kojom je krajem decembra 2004. godine sklopljen Ugovor o izradi aplikacije. Firma Glocoms je za lokalne konsultante izabrala domaći konzorcij sastavljen od dvije firme iz Sarajeva: „4D“ i „Orka“. Softver je kreiran na način da podržava „bolonjski“ koncept studija, kao i koncept integriranog univerziteta, što znači da se formira jedna baza podataka za čitav Univerzitet, ali da svaki fakultet ima pristup samo svojim podacima.

Po uzoru na slična rješenja iz razvijenih zemalja, aplikacija je raspoloživa na Web-based osnovi sa sajta: www.registrar.unsa.ba (www.iss.ba), s bilo kojeg računara povezanog na Internet (sala, studomat, kabinet, od kuće, itd.).

*Slika 3. Registrar aplikacija na UNSA
(www.registrar.unsa.ba, www.iss.ba)*

Prva verzija softvera prezentirana je na UNSA 31. 3. 2005. godine, a u aprilu u maju iste godine otpočela je implementacija i testiranje aplikacije na 10 pilot-fakulteta. Aplikacija je na Ekonomskom fakultetu efektivno implementirana već od juna 2005. godine, kada je kompletan prijemni ispit obavljen preko ove aplikacije, a od početka školske godine 2005/06. aplikacija je na istom fakultetu implementirana u punom obimu za prijavu ispita i ocjenjivanje. Na taj način demonstrirana je puna funkcionalnost aplikacije. Na fakultetima koji su ušli u proces implementacije ovog softvera efektivno korištenje aplikacije otpočelo je od školske godine 2006/07.

Slika 4. Studomati na EFSA

Kao što se moglo i pretpostaviti, zbog prirode sadašnjeg ustroja UNSA, na određenom broju fakulteta je od samog početka bila izražena nespornost i odbojnost u smislu implementacije ovog rješenja. U više navrata smo, što direktno na sjednicama Senata od strane rektora i generalnog sekretara, što dopisima upućenim dekanima fakulteta, na prezentacijama itd., pokušavali stvari pokrenuti i na tim fakultetima. Slično se desilo i s prijedlogom sistema finansiranja daljnjeg rada i održavanja aplikacije, kao i računarske i mrežne infrastrukture po fakultetima. Svi prijedlozi su, skoro po pravilu, usvajani na Senatu, potom i na UO UNSA, da bi kasnije bili opstruirani od nekih dekana i/ili upravnih odbora pojedinih članica.

Za ilustraciju trenutnog stanja, u narednoj tabeli dat je pregled korištenja ove aplikacije po fakultetima u smislu broja unesenih studenata u aplikaciju (stanje: školska godina 2006/07., decembar 2006):

Fakultet	Broj studenata unesenih u bazu
Akademija likovnih umjetnosti	52
Akademija scenskih umjetnosti	0
Arhitektonski fakultet	645
Ekonomski fakultet	4892
Elektrotehnički fakultet u Sarajevu	1546
Fakultet islamskih nauka	0
Fakultet kriminalističkih nauka	1134
Fakultet političkih nauka	2126
Fakultet sporta i tjelesnog odgoja	932

Fakultet	Broj studenata unesenih u bazu
Fakultet za saobraćaj i komunikacije	0
Farmacija	0
Filozofski fakultet	1581
Građevinski fakultet	329
Mašinski fakultet Sarajevo	242
Medicinski fakultet	986
Muzička akademija	106
Pedagoška akademija	0
Poljoprivredno-prehrambeni fakultet	875
Pravni fakultet	0
Prirodno-matematički fakultet	682
Stomatološki fakultet	0
Šumarski fakultet	120
Testni fakultet	0
Veterinarski fakultet	1017
VZS	0

Tabela 1. Broj studenata unesenih u ISSS bazu po fakultetima (januara 2007.)

Još jednom napominjem da je za uspjeh projekta kao cjeline neophodno osigurati njegovu implementaciju na nivou čitavog Univerziteta. Na rukovodstvu UNSA je da nađe modus kako to uraditi (Rektorat, Senat, UO, Vlada KS itd.).

U narednom periodu (1-2 godine) neophodno je nastaviti aktivnosti na dogradnji postojeće aplikacije u smislu dodavanja novih modula koji se, prije svega, odnose na:

Izgradnju Web-portala, uz redizajn UNSA Web stranice (www.unsa.ba), koji bi se koristio u formi Intraneta na nivou UNSA i predstavljao bi osnovni izvor informacija za rukovodstvo UNSA i fakulteta članica. Ovaj portal bio bi nadgradnja na postojeći ISSS softver, koji već sadrži određeni broj tipskih izvještaja.

Izrada takozvanog akademskog kataloga i online akademskog kataloga UNSA (Academic Catalog) kao redefiniране verzije ranijeg Pregleda predavanja.

Razvoj CourseWare softvera i softvera za Distance Learning

Bolonjski koncept studija podrazumijeva adekvatnu informatičku podršku u procesu studiranja (tzv. Learning Resources Support). U tom smislu je na fakultetima neophodno instalirati tzv. Course Management ili CourseWare aplikacije u funkciji podrške procesu nastave. Ovi soft-

veri pružaju mogućnost poboljšanja sistema studiranja u smislu efikasnijeg korištenja nastavnih materijala od strane studenata (online i remote osnova), kreiranja dinamičkih Web stranica i online testova, boljeg sistema komuniciranja na relaciji nastavnik – student itd.

Na razvijenim univerzitetima danas se uglavnom koriste dvije vrste softvera: komercijalni i open-source (po pravilu, free) softver. Najvažniji predstavnici prve grupe su: "WebCT" i "Blackboard", softverska rješenja koja se nabavljaju na user-license osnovi. Veliki broj univerziteta koristi i besplatne – open-source softvere, koji također pružaju visoke nivoe kvaliteta. Primjer jednog takvog softvera je "Moodle", softver koji se na Ekonomskom fakultetu koristi već pet godina (slika 5).

Prijedlog je da fakulteti koji imaju pretpostavke (kadrovi, oprema) uspostavljaju samostalno ove platforme, dok bi za ostale to radio UTIC na svojim serverima.

Slika 5. CourseWare na EFSA (www.efsa.unsa.ba/nastava)

U uskoj vezi s prethodnim, neophodno je na UNSA nivou reaktivirati Projekt razvoja softvera za sistem učenja na daljinu (Distance Learning, e-Learning) iniciran u 2003. godini. UTIC je razvio i implementirao odgovarajući softver (<http://dl.unsa.ba>), koji, međutim, nije naišao na odziv članica Univerziteta. Vrlo mali broj nastavnika je koristio taj softver, prije svega zbog nepoznavanja prednosti ovakvog sistema rada i nespornosti za njegovu implementaciju.

U funkciji promocije DL sistema studija, Ekonomski fakultet je u školskoj godini 2006/07. upisao prvu generaciju DL studenata i kreirao odgovarajući sajt (aplikaciju) za podršku ovakvog sistema studiranja (slika 6).

Ekonomski fakultet u Sarajevu
DISTANCE LEARNING

DLEFSA » Prijava na sajt

Povratak na sajt?

Prijavite se sa Vašim korisničkim imenom i lozinkom:
(*"Cookies"* moraju biti uključeni u vašem pretraživaču) ?

Korisničko ime:

Lozinka:

Slika 6. DL na EFSA (<http://dl.efsa.unsa.ba>)

Distance Learning sistem studiranja može se posmatrati kao zamjena za klasični vanredni studij. Bolonja također poznaje ove sisteme studiranja i daje naglasak na potrebu uključivanja studenata koji studiraju uz rad (part-time study programs) u okviru tzv. life-long-learning programa (sistem cjeloživotnog – kontinuiranog učenja).

Integrirani bibliotečki informacijski sistem Univerziteta u Sarajevu

Integrirani bibliotečki informacijski sistem (BIS) treba da poboljša efikasnost u obavljanju tipičnih bibliotečkih aktivnosti kao što su:

- Evidencija bibliografskih jedinica,
- Računarski podržani sistem rezervacije i izdavanja,
- Online i Web-bazirano pretraživanje bibliografskih jedinica,
- Web-bazirani pristup na: online BP, CD-ROM baze podataka, elektronske servise, elektronske časopise, itd.),
- Itd.

Osnovne funkcije koje bi trebao da pokrije BIS jesu:

- **Online Catalog** (Web-bazirani pristup i online pretraživanje bibliografskih jedinica po: naslovu, autoru, ključnoj riječi, subjektu itd.);
- **Electronic Services** (Web-bazirani pristup na: Electronic Journals, Online Databases, CD-Rom Databases, Electronic Books itd.);

- **Electronic Reference Resources** (linkovi na online verzije raznih izvora: enciklopedije, dictionaries, biographies, almanacs, Maps, Guides, Statistics, Newspapers, Abbreviation itd.);

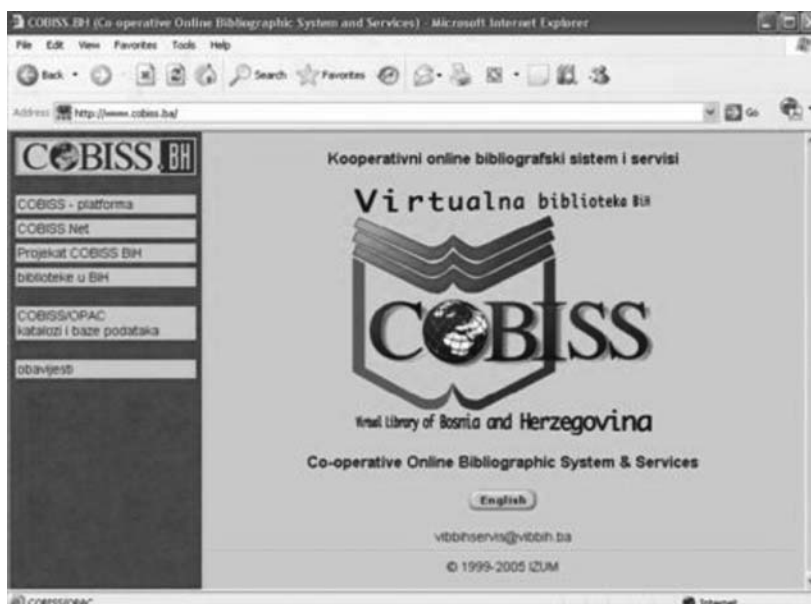
- **Inter Library Loan - ILL** (interfejs za nabavljanje knjiga i ostalih bibliografskih jedinica kroz tzv. međubibliotečku saradnju);

- **Patron Record** – aplikacija za korisnike biblioteke (online pristup informacijama o zaduženim knjigama i ostalim bibliografskim jedinicama za nastavnike i studente).

U saradnji s Ministarstvom za obrazovanje i nauku KS, Savjetom za nauku KS i Nacionalnom i univerzitetskom bibliotekom (NUB), u toku 2005. godine ostvareni su značajni rezultati na području bibliotečkog informacijskog sistema, odnosno naučne infrastrukture UNSA. Ovaj sistem je također bio označen kao jedan od prioriteta u okviru Projekta informatizacije. Realizirani su sljedeći potprojekti:

- Reaktiviran COBISS sistem u NUB-u (www.cobiss.ba),

- Osigurana pretplata na elektronske časopise za akademsku zajednicu UNSA (46 časopisa izdavača ScienceDirect), pretplata na 145 časopisa sistema Emerald, kao i nastavak pretplate na EBSCO bazu.

Slika 7. COBISS sistem (www.cobiss.ba, www.nub.ba)

Pristup ovim bazama osiguran je na IP-range osnovi i ostvariv je s bilo kojeg računara koji se nalazi u okviru UNSA-mreže, naprimjer kabinet nastavnika/asistenta, službe, učionice itd., a linkovi se nalaze

na UTIC-ovoj Web stranici www.utic.net.ba. Također, pristup ovim bazama moguć je i na dial-up osnovi („od kuće“) za nastavnike, saradnike i studente putem UTIC-dial-up konekcije.

Slika 8. Pristup online bazama preko UTIC-a (www.utic.net.ba)

Na ovaj način uspostavljena je početna, ali ipak respektabilna naučna infrastruktura na nivou UNSA i KS. Koliko je nama poznato, UNSA je jedini univerzitet u BiH sa osiguranom pretplatom na online bibliotečke izvore. U narednom periodu, u zavisnosti od raspoloživih sredstava, neophodno je obnavljati postojeće pretplate na online baze i povećavati broj raspoloživih online časopisa i baza. Treba napomenuti da se na razvijenim univerzitetima broj ovakvih online izvora mjeri hiljadama, kao i da se ova problematika rješava na državnom nivou putem tzv. bibliotečkih konzorcija.

Uspostavljanje jakog univerzitetskog računskog centra

Za efikasno održavanje postojeće infrastrukture, daljnji rad na implementaciji navedenih podsistema, kao i za kreiranje i implementaciju novih servisa, potrebno je osigurati adekvatan status UTIC-a u okviru UNSA u formi ravnopravne članice UNSA – pravne osobe. To je neophodno uraditi zbog činjenice da se radi o univerzitetskom informatičkom centru i glavnom administratoru .ba Internet domene za BiH.

Osnovna djelatnost UTIC-a kao univerzitetskog računskog centra definirana je u dokumentima koji reguliraju njegov nastanak, mjesto i ulogu u okviru Univerziteta u Sarajevu. Ovdje ćemo navesti samo najvažnije aktivnosti UTIC-a:

- Projektiranje i održavanje informatičke infrastrukture Univerziteta u Sarajevu,
 - Pružanje informatičke podrške u procesu izgradnje i održavanja informacijskog sistema Univerziteta,
 - Pružanje usluga vezanih za e-learning programe,
 - Osiguravanje informatičke infrastrukture neophodne za naučno-istraživački rad (moćniji računari, e-mail i Web servisi, specifični softver i sl.),
 - Aktivno sudjelovanje i podrška konferencija, seminara i ostalih programa koji promoviraju širenje informatičke kulture,
 - Izdavanje priručnika vezanih za korištenje određenih resursa i programa,
 - Pomoć članicama Univerziteta u smislu organiziranja informatičke obuke nastavnika, saradnika i studenata,
 - Organiziranje multimedijskog obrazovnog centra (prezentacije, obrazovni programi, seminari, predavanja i slično),
 - Organiziranje kurseva, workshopova i ljetnih škola s ciljem podizanja nivoa informatičke pismenosti,
 - Itd.
- Treba naglasiti da je UTIC, odlukom Vijeća ministara iz 1996. godine, određen za administratora TLD-a za Bosnu i Hercegovinu i da tu funkciju obavlja i danas.

Nabavka moćnijeg računarskog sistema za podršku naučnoistraživačkog rada na UNSA

Većina univerzitetskih računskih centara u razvijenom svijetu raspolaže s najmanje jednim moćnijim računarskim sistemom koji može da opslužuje zahtjevnije korisnike u pogledu obrade podataka. Radi se o jačim serverskim konfiguracijama ili cluster-grid baziranim sistemima koji omogućavaju tzv. „high-performance computing“. Akademska zajednica UNSA također ima potrebu za takvim sistemom i stoga je neophodno u narednom periodu izdvojiti određena sredstva za nabavku takvog sistema. Zagrebački Sveučilišni računski centar – SRCE, ima jednu takvu cluster konfiguraciju (ISABELLA) koja sadrži 88 računara sa ukupno 224 procesora i koja predstavlja zajednički resurs svih naučnih radnika u Hrvatskoj.

Nabavka softvera na tzv. site-license osnovi za UNSA u cjelini

Praksa u razvijenom svijetu je da univerziteti nabavljaju softver po principu „site-license“, što je znatno ekonomičnije u odnosu na parcijalne nabavke od strane članica. To je slučaj ne samo kada se radi o operativnim sistemima, klasičnim Office aplikacijama, AV-softveru,

DBMS-u itd., nego i specifičnim aplikacijama kao što su: statistički softver (SAS, SPSS, Splus), matematičko-optimizacijski softver (MathLab, Mathematica, LINDO, GAMS, Cplex), softver za istraživanja u biohemiji i fizici – GAUSSIAN, itd. U narednom periodu, u zavisnosti od raspoloživih sredstava, treba planirati nabavku ovih softvera za UNSA u cjelini.

Također, imajući u vidu aktivnosti tzv. BSA asocijacije u BiH, realno je očekivati u narednom periodu potrebu rješavanja problema licenciranja softvera na nivou UNSA, prije svega Microsoft Windows i Office aplikacija. U tom smislu od Microsofta treba tražiti određene popuste i tzv. „site-license“ pristup po principu licenciranja softvera za kompletan univerzitet. Sličan sistem licenciranja treba prakticirati i sa ostalim softverskim proizvodima (Antivirusni programi i sl.).

U narednom dvogodišnjem periodu neophodno je osigurati sredstva za implementaciju ostalih informacijskih podsistema predviđenih Operativnim planom razvoja UNSA IS-a iz 2004. godine:

- Finansijsko-računovodstveni podsistem na nivou integriranog univerziteta,

- Podsistem za upravljanje kadrovskim resursima (HRM),

- Podsistem za upravljanje univerzitetom.

Ovi podsistemi trebaju biti integrirani s ostalim podsistemima (Studentska služba, BIS).

Edukacija studenata i osoblja, računarska sala na nivou UNSA

Paralelno s radom na prethodno navedenim projektima, u periodu do kraja 2007. godine neophodno je uraditi i sljedeće:

- Napraviti plan informatičke obuke na nivou Univerziteta;

- Organizirati seminare, posjete i prezentacije primjene IT-a u nastavnim i pratećim administrativnim aktivnostima za rukovodne strukture članica Univerziteta (studentska služba, biblioteke, sekretari itd.);

- Osigurati da svi studenti steknu dovoljnu naobrazbu u korištenju i primjeni IT-a na prvoj godini studija. U tom smislu bilo bi neophodno kreirati jedinstveni nastavni plan i program predmeta Informatika na nivou Univerziteta ili po grupacijama;

- Iznaci sredstva za značajniji iskorak u pogledu boljeg opremanja UTIC-a i fakulteta računarskim salama u funkciji poboljšanja trenutno vrlo lošeg omjera koji se odnosi na broj računara prema broju nastavnika/saradnika i studenata;

- Definirati obavezne sadržaje Web stranica Univerziteta i njegovih članica i način ažuriranja;

- Kreirati CourseWare aplikacije u okviru Web stranica fakulteta (napr. <http://www.efsa.unsa.ba/nastava> i/ili DL-aplikacija na <http://dl.unsa.ba>);

- Podržati daljnji razvoj centra za primjenu IT-a u obrazovanju za podršku DL sistema rada (dl.unsa.ba);

- Preko odgovarajućih institucija pokrenuti nekoliko pilot-projekata saradnje Univerziteta s privredom, državnom upravom i drugim institucijama na primjeni IT-a u različitim područjima (privreda, zdravstvo, turizam, javna uprava i sl.).

Normativno reguliranje procesa informatizacije na nivou Univerziteta

U cilju efikasnije implementacije projekta informatizacije na Univerzitetu, neophodno je ugraditi određena rješenja u Statut Univerziteta. U nastavku se daju prijedlozi nekih rješenja koja bi doprinijela efikasnijoj realizaciji projekta informatizacije:

- Definirati ulogu Senata u procesu planiranja i razvoja informacijskog sistema Univerziteta;

- U finansijskom planu Univerziteta i članica pojedinačno predvidjeti sredstva za razvoj i održavanje informacijskog sistema;

- Utvrditi statutarnu obavezu članica da putem razvoja informacijsko-bibliotečkog sistema, osavremenjivanjem opreme za nastavno-naučni rad, klasičnom nabavkom ili online pretplatom na stručnu literaturu i periodiku stvaraju uvjete za kvalitetniji pedagoški i naučnoistraživački rad nastavnika i saradnika;

- Uvesti obavezu sekretarijata Univerziteta vezanu za organiziranje i koordiniranje informatičke djelatnosti Univerziteta preko odgovarajuće službe;

- Jasno definirati mjesto i ulogu UTIC-a kao univerzitetskog računskog centra i UNSA-članice u procesu razvoja, implementacije i održavanja informacijskog sistema Univerziteta;

- Od članica tražiti korištenje domena unsa.ba u e-mail adresama nastavnika, saradnika i Web adresama njihovih Web stranica;

- Na fakultetima odnosno grupacijama odrediti odgovorne osobe s odgovarajućim IT znanjima u funkciji podrške korisnicima i veze s UTIC-om.

Na nivou UNSA neophodno je ustanoviti sistem finansiranja informacijskih servisa neophodnih za funkcioniranje Univerziteta u cjelini (UTIC, BHT-komunikacijski vodovi, adekvatna Internet konekcija, održavanje i razvoj aplikacije Studentske službe, pretplate na online baze itd). Od Kantona treba tražiti da izdvoji i posebno doznačava ova sredstva. U slučaju izostanka takvog načina finansiranja, treba nastaviti s praksom participacije studenata u finansiranju IT infrastrukture i u okviru toga UTIC-a (uplata od 20 KM).

FINANCIRANJE TEORETSKE I PRAKTIČNE NASTAVE

Reforma visokog obrazovanja i primjena Bolonjskog procesa na Univerzitetu u Sarajevu, s aspekta financiranja teoretske i praktične nastave, jedno je od glavnih pitanja reforme. Reforma se ne može uspješno provoditi ako ne postoje realni, sigurni, blagovremeni, dovoljni i strukturirani izvori financiranja. Sve prethodno navedene odrednice izvora financiranja trebaju biti kumulativno ispunjene, u jednom vremenu i prostoru, kako bi visokoškolske institucije mogle normalno raditi.

Ovo nije lagana zadaća, bez obzira na to o kojem izvoru financiranja se radilo, a isto tako i kojem su korisniku ti izvori namijenjeni.

Brojni su faktori koji utječu na izvore financiranja. Navodimo samo neke od njih:

- sveukupni tranzicijski procesi u Bosni i Hercegovini
- državno-političko uređenje
- normativna regulativa
- procesi globalizacije
- oblici dozvoljene i nelojalne konkurencije
- javno, službeno i pojedinačno (ne)formalno mišljenje
- stupanj društveno-ekonomskog razvoja BiH i njenih sastavnica
- životni i radni standard građana
- itd.

Ovi pobrojani faktori stvaraju jedan ambijent koji izravno utječe na rezultantu – financiranje teoretske i praktične nastave na visokoškolskim ustanovama. U kakvom su odnosu, u kakvoj relaciji navedeni faktori, kao ambijent za izvore financiranja, na jednoj, i korisnici tih izvora financiranja, visokoškolske ustanove, na drugoj strani? Odnos sigurno nije ravnopravan i linearan. Odnos je veoma suptilne naravi i traži senzibilno razumijevanje, posebno odgovornih za izvore financiranja. Ovdje su oportunitetni troškovi izrazito visoki sa, u principu, negativnim sinergetskim efektima.

Sveukupni tranzicijski procesi u Bosni i Hercegovini nisu još uvijek jasno i čvrsto profilirani i definirani mjesto visokog obrazovanja sukladno suvremenim svjetskim standardima. Dokaz ovome je nepostojanje zakona i druge regulative o visokom obrazovanju na razini države Bosne i Hercegovine. Postojeće državno-političko uređenje Bosne i Hercegovine i njena neracionalna višeslojevitost negativan je faktor

financiranja teoretske i praktične nastave. Tako uređenje producira nedovoljno racionalnu normativnu regulativu, što se, opet, negativno odražava na izvore financiranja.

Procesi globalizacije utječu i na sveukupne procese rada visokog obrazovanja. Naše visokoškolske institucije, do sada, nisu iskazale pozitivnu prilagodljivost procesima globalizacije. One su ovaj nezaustavljivi proces dočekale prilično nespremno s više aspekata: nove institucionalne konkurencije, konkurencije raznolikog po kvaliteti nastavnog kadra, nekontroliranim teritorijalnim širenjem na području cijele Bosne i Hercegovine, „isušivanjem tržišta“ korisnika usluga – preuzimanje potencijalnih i postojećih studenata i drugih korisnika usluga itd.

Posebno je vidljiv nedostatak znanja i spremnosti naših visokoškolskih ustanova u pogledu korištenja raznih fondova i drugih pogodnosti Evropske unije i drugog razvijenog svijeta koji su namijenjeni financiranju visokog obrazovanja.

Postojeće pravno stanje u Bosni i Hercegovini omogućava razne oblike dozvoljene i nelojalne konkurencije u oblasti visokog obrazovanja. Ne postoje jasne dispozicije, a posebno sankcije koje određuju dozvoljenu i nelojalnu konkurenciju. Kao posljedica ovoga jest smanjeno financiranje nastave legalnih i legitimnih institucija visokog obrazovanja. Ovakvo stanje je, opet, posljedica javnog, službenog, i pojedinačnog, (ne)formalnog mišljenja, o mjestu, značaju i utjecaju visokog obrazovanja za cjeloviti razvoj jednog društva.

Stupanj društveno-ekonomskog razvoja Bosne i Hercegovine i njenih sastavnica i, povezano s tim, životni i radni standard građana direktno utječu na mogućnost financiranja teoretske i praktične nastave. Država Bosna i Hercegovina, entiteti, kantoni i općine imaju veliki broj budžetskih korisnika, a veoma ograničena budžetska sredstva. Ograničena budžetska sredstva i nedovoljno razvijena svijest odgovornih institucija i pojedinaca o značaju visokog obrazovanja rezultiraju nedovoljnim obimom i strukturom financiranja teoretske i praktične nastave, odnosno visokog obrazovanja.

Kod razmatranja naslovljene teme postavljaju se tri esencijalna pitanja za javnu, stručnu i argumentiranu razmjenu mišljenja:

- (1) Koliko je održiv postojeći oblik i obim financiranja teoretske i praktične nastave?
- (2) Je li potrebno redizajniranje izvora financiranja i novčanog toka?
- (3) Kakvu politiku financiranja nastave želimo i možemo imati u budućnosti?

Odgovori na ova pitanja traže da se prethodno definiraju validne premise kao podloga za argumentirane zaključke. Koje su to premise?

Najvažnije premise su:

(1) Kako će državni organi, i na kojoj razini, propisati politiku visokog obrazovanja?

(2) Kako će se propisati politika državnih i privatnih fakulteta i univerziteta?

(3) Koliko fakulteti mogu, trebaju, moraju biti okrenuti komercijalnom tržištu?

(4) Do kada će fakulteti biti samostalne pravne osobe?

(5) Hoće li i kada i kako funkcionirati „integrirani univerzitet“?

(6) Postoje li projekcije financijskog opterećenja fakulteta zbog značajnog povećanja dodatnog nastavnog osoblja zbog Bolonjskog procesa?

(7) Kako financirati investicije, a kako tekuće održavanje?

(8) Kako financirati teoretsku i praktičnu nastavu na izbornim predmetima za studente s drugih fakulteta?

(9) Kako odgovarati na sve grublju nelojalnu konkurenciju privatnih i paradržavnih fakulteta i univerziteta?

(10) Treba li i kako normirati ovu oblast?

Tko ima pravo, obavezu i odgovornost zvanično definirati navedene premise? Koliku ulogu u ovome mogu i trebaju imati visokoškolske ustanove? Navedimo moguće odgovore na ova dva pitanja:

Pravo, obavezu i odgovornost da zvanično definira navedene premise ima prvenstveno država kao najodgovornija institucija za ukupno uređenje društvenih (i svih drugih bitnih) odnosa. Međutim, pri definiranju navedenih premisa nijedan segment društva, a posebno visokoškolske institucije, ne može, ne smije i ne treba imati pasivnu ulogu. Visokoškolske ustanove trebaju, i u sferi financiranja teoretske i praktične nastave, znanstvenim i operativno-stručnim načinima, iznalaziti racionalne oblike i obime svoga financiranja. Pasivnost i stoicizam visokoškolskih ustanova kod potreba iznalaženja izvora financiranja teoretske i praktične nastave znači vlastito negiranje svoje misije postojanja. Međutim, postoje li u ovome granice aktiviteta visokoškolskih ustanova? Sigurno da postoje. One su određene sa dva faktora: (a) stupnjem slobode i nezavisnosti, autonomijom fakulteta (univerziteta), i (b) vlastitim kapacitetima spoznaje i učinkovitosti osobnog iznalaženja izvora financiranja. Dakle, može se reći: s pozicije fakulteta (univerziteta), ovdje se radi o jednom eksternom i jednom internom faktoru. Iako se stupanj slobode i nezavisnosti, autonomija fakulteta (univerziteta), može uzeti kao eksterni faktor, ona se ne smije pasivno iščekivati – za nju se treba (gotovo stalno) legalno i legitimno boriti. Ona omogućava visokoškolskim ustanovama akademsku slobodu djelovanja, oslobođenu operativnih dnevno-političkih utjecaja. Dakle, daje akademsku slobodu djelovanja i u oblasti iznalaženja vlastitog financiranja i ravnopravniji (da ne kažemo: ravnopravni)

odnos, i o ovom pitanju, u pregovorima s nadležnim državnim organima. U svemu ovome posebno treba akcentirati vlastite kapacitete spoznaje i učinkovitosti osobnog iznalaženja izvora financiranja. Ovo je svakako domen ekonomske struke, prvenstveno poslovnih financija, financijskog menadžmenta i primjerenog marketinga (ne isključujući ostale oblasti ekonomije i prava, kao što su ekonomika poslovnog subjekta, svi oblici računovodstva itd.). Promatrajući aktualno pojedinačno činjenično stanje vlastitih kapaciteta spoznaje i učinkovitosti osobnog iznalaženja izvora financiranja fakulteta u okviru Univerziteta u Sarajevu, može se jasno uočiti velika razlika u stupnju razvijenosti ovih kapaciteta. Šta je uzrok ovome? Prvenstveno to je: (a) recidiv sustava financiranja iz prethodnog državno-političkog uređenja, koji još nije zvanično i jasno transformiran, i (b) zakasnjelo i nedovoljno obrazovanje menadžmenta fakulteta (i Univerziteta) u ovoj oblasti.

Temeljem znanstvenih i suvremenih praktičnih spoznaja iz oblasti financiranja teoretske i praktične nastave, uvjetovani i realnim stanjem u okruženju (na tržištu visokog obrazovanja), fakulteti Grupacije društvenih nauka u posljednjim godinama značajno su redizajnirali svoje izvore financiranja. Za primjer se mogu uzeti sljedeće činjenice:

Postojeće stanje izvora financiranja fakulteta Grupacije društvenih nauka (period 2005-2006. godina)

Naziv fakulteta	Prihodi iz budžeta Kantona	Vlastiti izvori fakulteta
1. Ekonomski fakultet	22%	78%
2. Fakultet političkih nauka	40%	60%
3. Fakultet kriminalističkih nauka	25%	75%
4. Pravni fakultet	18%	82%

Naziv fakulteta Prihodi iz budžeta Kantona Vlastiti izvori fakulteta 1. Ekonomski fakultet 22% 78% 2. Fakultet političkih nauka 40% 60% 3. Fakultet kriminalističkih nauka 25% 75% 4. Pravni fakultet 18% 82%

Kako je ostvarena navedena struktura financiranja? Prvenstveno zaslugom navedenih fakulteta i stanjem u njihovom okruženju. Kao i svi fakulteti Sarajevskog univerziteta, i fakulteti Grupacije društvenih nauka iz prethodnog su rata (1992–1995) izašli kadrovski i materijalno oslabljeni. Neminovno je bilo i još uvijek je potrebno značajno ulaganje u kadrove i materijalnu izgradnju. Financijske su potrebe velike, a budžetska sredstva nedovoljna. S druge strane, na tržištu postoji

značajna potražnja za uslugama koje nude navedeni fakulteti. Zapravo, navedeni fakulteti, pored klasične ponude, periodično proširuju svoje sadržaje i forme rada i tako kreiraju novu, dodatnu potražnju, od novih korisnika usluga. Ovakav trend ima svoje pozitivne i negativne strane. Pozitivne strane su što se osiguravaju značajni vlastiti izvori financiranja rada fakulteta i ima interaktivan poslovni odnos s tržištem. Negativne strane su prekomjeren angažman nastavnog osoblja na nastavnim i operativnim poslovima, produžava se vrijeme za stručno i znanstveno usavršavanje i napredovanje nastavnika, a posebno suradnika, premalo vremena ostaje za pravi znanstvenoistraživački rad itd. Može li se s ovakvim (prekomjernim) intenzitetom rada nastavnog osoblja dugoročno graditi stabilna poslovna politika fakulteta? Mogu li navedeni fakulteti preuzeti na sebe gotovo cjelokupno investicijsko financiranje i dio financiranja tekućeg rada kao što su to radili u dosadašnjem poslijeratnom periodu? Mogu li se prihodi iz budžeta Kantona (ili, generalno, državnog budžeta) povećati i tako olakšati ukupno financiranje fakulteta?

Spoznaje iz ove oblasti i iznesene činjenice upućuju na moguće odgovore na neka od iznesenih pitanja, kao i na tri esencijalna pitanja s početka ovog teksta:

(1) Postojeći oblik i obim financiranja teoretske i praktične nastave teško je održiv i poizvest će višestruko negativne posljedice ako se zadrži i u narednom periodu.

(2) Potrebno je redizajniranje izvora financiranja i novčanog toka. Vlastiti izvori državnih visokoškolskih ustanova ne bi smjeli biti jedini ili glavni izvor investicijskog financiranja. Prihodi iz državnog (ili entitetskog ili kantonalnog) budžeta moraju biti kod javnih državnih visokoškolskih ustanova daleko veći, s prilagođenijim novčanim tokom i značajnim fiskalnim olakšicama.

(3) Treba hitno i obavezno utvrditi jasnu i operativno efikasnu, provodivu politiku financiranja nastave u narednom periodu. Pritom se ne smije zaboraviti da proces nastave u visokom obrazovanju podrazumijeva i visok stupanj znanstvenoistraživačkog rada, koji također treba financirati iz primjerenih izvora.

I na kraju: zaključna bi poruka mogla glasiti: *Financiranje teoretske i praktične nastave NE SMIJE BITI limitirajući element u kvaliteti reforme visokog obrazovanja.*

Prof. dr. Hašim Muminović, redovni profesor
Filozofski fakultet u Sarajevu

KVALITET UNIVERZITETSKE NASTAVE I BOLONJSKA KONCEPCIJA

*Ko nije spreman učiti cijelog života
nije naučio najvažnije.*

R. Haak

Sažetak

U radu je dotaknut didaktičko-metodički aspekt reforme univerzitetске nastave. Ovaj ugao reformskog procesa uglavnom je zapostavljan. Naime, računa se da će, ako razriješimo i poštuјemo druge zahtjeve, didaktičko-metodički dio reforme doći sam po sebi. To nije tačno jer se radi o unutrašnjoj reformi, koja se naslanja na sve druge reformske poduhvate i zaokružuje cjelovitost koncepta promjena. Jasno je da didaktičko-metodički aspekt determiniraju sljedeći faktori – općedruštveni, kadrovski, materijalno-finansijski, tehničko-tehnološki, i sl., ali su oni samo u funkciji unutrašnje reforme, onoga što će biti kao rezultat edukacije. Zato iskoristimo sve pozitivne pretpostavke bolonjske koncepcije za što potpuniju i kvalitetniju strukturu nastave na univerzitetu i kreirajmo univerzitetску nastavu da bude prepoznatljiva u Evropi i šire. Mi to možemo postići bez obzira na postojeće teškoće.

Ključne riječi: didaktički sistem, bolonjska koncepcija, skriveni kurikulum, cjeloživotno učenje, ECTS, reforma univerziteta, univerzitetска nastava, kvalitet.

Novi didaktički sistem univerzitetске nastave

Svaki didaktički sistem dio je društvenog sistema, u okviru kojeg se pokreću brojne edukativne aktivnosti i procesi koji imaju za cilj reforme i unapređenja. Didaktički sistem zaokružuje i usmjerava sadržaje,

faktore i procese intencionalnog odgojno-obrazovnog rada kako bi postigao željene promjene. Zato je svaka promjena u didaktičkom sistemu značajna za školski sistem, odgojno-obrazovni sistem i društvo u cjelini. Didaktički sistem postaje važan unutrašnji faktor ili mehanizam svih promjena u društvu. Za razvoj pojedinca ima višestruki značaj. Novi didaktički sistem ima za cilj napuštanje starih odgojno-obrazovnih formi i strategija edukacije i iznalaženje novih koje će udovoljiti savremenim društvenim potrebama. Zastarjeli sistemi značajno su zaustavljali brži razvoj društva a da članovi društvene zajednice to nisu primjećivali. U pravilu bi didaktički sistemi trebali biti podvrgnuti stalnim promjenama kako ne bi bili prepreka progresivnom razvoju. To se, nažalost, ne događa te sistemi ostaju u upotrebi, uz manja ili veća prilagođavanja, sve dotle dok ne pokažu svoje ozbiljne nedostatke. Što više didaktički sistem ostaje nepromijenjen, ma koliko bio dobar, on sam po sebi generira nove probleme, naročito u procesima prelaska na novi. Educiranog nastavnika za stari sistem komunikacija u nastavi nije moguće lahko promijeniti. Ako nastavnici ne budu promijenjeni, neće doći do potrebnih promjena u novom sistemu. Nastavnici su, naravno, samo jedan od faktora u sistemu. Kvalitet sistema, kvalitet nastave zavisi od kvaliteta programa, materijalno-tehničkih pretpostavki, posebne klime za edukaciju, te motivacije studenata i njihovih roditelja za kvalitetno studiranje.

Svaki didaktički sistem kompleksna je društvena tvorevina. On je sazdan od brojnih elemenata koji garantiraju njegovu valjanost. Oni sadrže svoju ideološku, pedagošku (posebno didaktičko-metodičku), psihološku, gnoseološku, organizacionu i pragmatičnu dimenziju. Svaka od njih treba da bude tako razrađena da ima svoje pozitivno djelovanje na odgojno-obrazovnom planu. Od njih zavisi neposredna realizacija i ishod planirane edukacije. Od sistema se traži da je validan, fleksibilan i pragmatičan. Evo, naprimjer, na našim univerzitetima je bila zapostavljena pragmatična dimenzija sistema, što bolonjska koncepcija treba da ispravi. Bolonjska koncepcija ima sve navedene aspekte. Pitanje je koliko je koji inkorporiran u njenu strukturu.

Društvena i didaktička dimenzija bolonjske koncepcije

Bolonjska koncepcija dio je jednog školskog sistema u nekoj zemlji ili široj regiji sastavljenoj od više zemalja. Ona predstavlja zasebnu cjelinu bez obzira na to što je u uskoj vezi s ostalim segmentima školskog sistema. Jedinstven društveni i didaktički okvir za organizaciju i realizaciju visokog obrazovanja u Evropi, i šire, ima višestruko pozitivno značenje kako na planu visokog obrazovanja tako i na drugim važnim pravicima razvoja. To je jedno od važnih obilježja koje treba istaći i koje će

sigurno pokazati svoje prednosti. Ova ideja je više puta zagovarana i na drugim dijelovima školskog sistema, ali do realizacije nije dolazilo.

Inicijativa i zagovaranje bolonjske koncepcije na univerzitetu pošla je praktično od skupova održanih od 1975. godine do danas u različitim zemljama Evrope. Među najvažnijim su:

- Helsinška konferencija o sigurnosti i saradnji (1975),
- Bolonja (1988),
- Lisabonska konvencija (1997),
- Svjetska konferencija o visokom obrazovanju u Parizu (1998),
- Sorbonska deklaracija u Parizu (1998),
- Bolonjska deklaracija (1999),
- Salamanca (2001),
- Prag (2001),
- Berlin (2003),
- BiH je 18. 9. 2003. zvanično postala članica Bolonjskog procesa,
- Bergen (2005).

Analizom rasprava i dokumenata na ovim skupovima predstavljen je razvoj ove inicijative i operacionalizacija nekih njenih konceptijskih odrednica. Razmatrana su važna pitanja Bolonjske koncepcije, koja su počinjala razgovorom o priznavanju evropskih akademskih diploma (Bolonja, 1988), do detaljne razrade Bolonjske deklaracije (Bergen, 2005). Iako se naše potpisivanje spomenute deklaracije događa krajem 2003. godine, može se reći da nismo zakasnili s uključivanjem u ovaj važan proces reforme visokog obrazovanja. Riječ je o kratkom razvojnom periodu jedne ideje i reformskog poduhvata čije pozitivne strane treba u budućnosti afirmirati. Ni druge zemlje potpisnice deklaracije u Evropi nemaju koncepciju sličnu bolonjskoj, i one se moraju susretati s teškoćama sličnim našim, naročito onim didaktičko-metodičke naravi.

Društveni interes aktivnog uključivanja u reformu univerzitetske nastave za nas ima višestruki značaj. Spomenut ćemo samo neke koji proizlaze iz intencija Bolonjske deklaracije i drugih dokumenata:

- Zajedničke osnove u nastavnim planovima i programima studiranja,
- Usvajanje zajedničkih evropskih standarda dodiplomskog i poslije-diplomskog odgoja i obrazovanja,
- Omogućavanje veće pokretljivosti studenata na evropskim i drugim univerzitetima,
- Uključivanje u sistem jedinstvenog prepoznavanja i valorizacije univerzitetskih diploma,
- Omogućavanje svršenim studentima pojedinih fakulteta zaposlenje u Evropi i svijetu,
- Aktivno učešće u unapređenju međunarodne saradnje s univerzitetima i podizanje njenog kvaliteta,

- Afirmiranje univerzitetskog znanja kao trajne vrijednosti i pretpostavke za brži i progresivni razvoj,
- Pokazivanje i afirmiranje vrijednosti iz tradicije našeg visokoškolskog obrazovanja,
- Racionaliziranje univerzitetske nastave i usmjeravanje na kvalitet.

Navedeno dovoljno govori o potrebi aktivnog uključivanja svih faktora u reformske procese. Treba naglasiti da mi nismo imali cjelovitu sistemsku reformu univerzitetske nastave, a pogotovu takvu koja bi se događala u okviru zajedničke strategije važnih evropskih zemalja. Svaka reforma univerziteta je skupa, i to se u društvu mora znati. Ne mogu taj teret nositi zadužene institucije i pojedinci. Zato ovaj dio moramo isticati kao neophodan i važan za procese reforme.

Racionalizacija nastave na univerzitetu jedan je od razloga za pristupanje reformi univerziteta. Do sada nismo tačno mogli znati ni ko studira ni koliko studira. Još se manje znalo o kvalitetu studija. Bolonjska koncepcija treba, u dobroj mjeri, da to razriješi, ali ne nauštrb smanjenja kvantiteta polaznika niti kvaliteta studija. Ne bi se smjelo vremenski neograničeno studirati. Ne bi se smjelo uskratiti pravo na univerzitetsku edukaciju pod istim uvjetima za sve, ali uz jedinstvene kriterije i traženi kvalitet rada i znanja. Podaci uzeti u Hrvatskoj govore da je odnos između broja upisanih i diplomiranih nezadovoljavajući, i on treba da se poveća. To isto važi i za našu zemlju.

Upisani i diplomirani studenti u Hrvatskoj

Školske godine i broj studenata			
	1991/1992.	1996/1997.	2000/2001.
Broj upisanih	26.200	32.100	41.500
Broj diplomiranih	8.300	11.350	13.500
Odnos diplomiranih i upisanih	31,68%	35,36%	32,53%

Didaktičke dimenzije reforme univerzitetske nastave ogledaju se u teorijskom i aplikativnom promišljanju bolonjskih zamisli. Kroz njih će se prelamati principi i strategije bolonjskog edukativnog djelovanja. U tim okvirima i konkretnom odgojno-obrazovnom radu stvarat će se nova vrijednost u formi novih znanja, osposobljenosti, uvježbanosti, stručnosti i kompetentnosti unutar pojedinih struka. Rezultati će pokazivati valjanost koncepcije, ili, preciznije, kvalitet njene realizacije. Didaktički problemi i pitanja od posebnog značaja, uključujući naprijed spomenute šire društvene faktore, jesu:

- Kvalitet nastavnih planova i programa,
- Osiguranje neophodnih uvjeta za realizaciju kvalitetne nastave,
- Angažiranje kompetentnih, odgovornih, motiviranih i kreativnih nastavnika,
- Osposobljenje studenata za efikasnije samostalno učenje i učenje u grupi,
- Uvezivanje organizacionih formi nastave s valorizacijom kao bitnim segmentom koncepcije,
- Permanentno i praćenje napredovanja studenata,
- Kvalitetna i objektivna valorizacija postignuća studenata,
- Pedagoško-psihološko osposobljavanje nastavnika i saradnika.

Svaka od navedenih stavki zaslužuje da se posebno analizira na pojedinim fakultetima, odsjecima i katedrama. **Nastavni planovi i programi** su važni dokumenti fakulteta kojima se određuju didaktički dometi i kvalitet univerzitetske nastave. Zato ih treba dobro promisliti i permanentno raditi na inoviranju. Naročito je važno razriješiti pitanja dubine i širine programa, kvantiteta i kvaliteta činjenica za konkretnu struku, primjerenosti programskih sadržaja studentima. Generalno gledano, dosadašnji programi bili su preobimni i nisu respektirali potencijal studenata. Obimnost programa, o kojoj se govori kao o slabosti, nosila je u sebi i ono vezano za širinu obrazovanja, a po čemu su naši studenti prepoznatljivi u svijetu. Ova dimenzija naših programa je i kritizirana, unutar nje su se skrivali sadržaji koje nije imalo smisla izučavati u konkretnoj struci. Brojni programi, ili njihovi dijelovi, nastajali su zbog profesora koji su uposleni na fakultetu, a ne zbog studenata i profila koje treba razvijati. Na drugoj strani, bolonjski programi će sigurno biti skraćeni. To treba učiniti samo tako kako bi se otklonile najveće slabosti ranijih programa. Međutim, valja podvući to da će se u ovom procesu skraćivanja isključivati sadržaji i aktivnosti u studiranju putem kojih se postaje kompetentan stručnjak. Postoji opasnost od **sadržajnog osiromašenja struke**. Daljnjim uključivanjem drugih faktora i procesa planiranih bolonjskom realizacijom univerzitetske nastave nužno dolazi do novih sužavanja. Brojna didaktička istraživanja ukazuju na taj problem.

Osposobljavanje studenata za samostalno učenje naredni je bitan problem u realizaciji bolonjske koncepcije. To je, ustvari, jedan od preduvjeta njenog funkcioniranja. Predavanja u dosadašnjem sistemu prestaju biti dominantan oblik rada. Koncepcija pretpostavlja da se više radi individualizirano, u malim grupama, organizacijom radionica, i slično. To znači da će student u različitim oblicima nastave samostalno raditi. Samostalno će proučavati literaturu, pisati eseje i druge pisane radove, pripremati i realizirati prezentacije, učestvovati u projektima, rješavati praktična pitanja u struci, i slično. Može se pitati zar tako nije rađeno i prije? Jeste, rađeno je, ali ne u tolikoj mjeri i na taj način. To

je jedno od važnijih uporišta bolonjske strategije u edukaciji. U ovom se, uz moguće pozitivne, javljaju i **negativne** strane. Zato je potrebno sistematičnije poraditi na pripremanju studenata za samostalno učenje uopće i učenje pojedinih sadržaja. Studenti prvo trebaju dobiti „lekcije“ o tome koliko je učenje složen i delikatan proces, koji oblici učenja su najefikasniji, koji su tipični problemi u procesu stvarnog učenja; drugo, kako će se učiti specifični sadržaji iz programa studija. Različiti sadržaji se različito uče. Nastavnik svojim studentima daje te vrste pomoći, a ovdje je to eksplicirano. Tako bi na početku svake godine studenti trebali imati poseban program koji se odnosi na pitanja efikasnog studiranja na pojedinim kolegijima. To treba činiti i na nižim stupnjevima nastavnog sistema, što bi pomoglo u rješavanju ovog važnog pitanja bolonjske koncepcije.

Primjeri takve prakse zabilježeni su u didaktičko-metodičkoj literaturi. Super kamp na Novom Zelandu pohađalo je preko 30.000 učenika. Kurs je trajao deset dana pred početak školske godine, s dobro osmišljenim programom rada. Učenici su učili o kreativnosti uopće, kreativnom pisanju, brzom čitanju, tehnikama efikasnijeg pamćenja sadržaja, pripremanja za ocjenjivanje i sposobnostima komuniciranja. U realizaciji nastavnih programa učenici koji su pohađali ovaj kurs pokazivali su veću aktivnost u nastavi i postizali su znatno veće odgojno-obrazovne rezultate u odnosu na svoje vršnjake koji nisu pohađali Super kamp za efikasnije učenje u nastavi (Dryden, G., Vos, J., 2001, str. 401- 433).

Program osposobljavanja studenata treba da bude upravljen na stvarne i praktične probleme učenja studenata, a posebno samostalnog učenja. Studentima tu treba pomoć. Intencija Bolonje je povećanje broja studenata na fakultetima. Ako se osposobljavanje studenata za efikasnije učenje i studiranje ne riješi, neće doći do povećanja. To bi mogao biti jedan od važnijih razloga za napuštanje studija. Nije potrebno istisnuti predavanja i frontalni rad sa studentima, jer je to uzrast koji može, u odnosu na ostale dijelove školskog sistema, najviše participirati i koristiti se njegovim prednostima. Njemački didaktičar H. Meyer najavljuje ponovno vraćanje frontalne komunikacije u nastavi nakon propitivanja različitih drugih oblika (Meyer, H., 2002, str. 88). Nije preporučljivo da se univerzitetska nastava svede na aktivnosti i procese svojstvene osnovnoj školi ili pak obdaništa.

Skriveni kurikulum u bolonjskoj koncepciji

Skriveni kurikulum je relativno nov pojam, ili sintagma, koji se javlja u didaktičkoj i metodičkoj literaturi. Nije još dovoljno ni istražen, već se najavljuje kao jedan od značajnih teorijskih i praktičnih problema nastave svih nivoa. K. Meler ga je dotakla s aspekta ciljeva nastave, R. Winkel s aspekta strukture nastavnog procesa, a posebno u okviru rasprave

o ometajućim faktorima nastave. Skriveni kurikulum je aktuelan u onim dijelovima nastave gdje se dotiče **osobeno, specifično, afektivno**. Stepennost skrivenosti odgojno-obrazovnog zbijanja, bio on u sadržaju ili komunikacijama, generira didaktički sistem, njegova struktura, njegovi mogući mehanizmi. Bolonja po svojim važnijim odrednicama ima za cilj integraciju edukacije na evropskom prostoru i šire. Međutim, nijedna koncepcija ne može bez svojih skrivenih elemenata. Među njima su u Bolonji sljedeći:

- Formalno prihvaćanje koncepcije iz drugih, a ne iz edukativnih razloga,
- Parcijalizacija univerzitetske spoznaje,
- Sužavanje edukativnog prostora (kvantiteta i kvaliteta činjenica, broja razvijenih sposobnosti, šire pristupanje interesiranjima...),
- Skraćivanje ili izostavljanje općeobrazovnog dijela edukacije koji ima poseban značaj za struku,
- Didaktički formalizam (edukativne aktivnosti mogu se fokusirati na formalne dijelove nastave – silabuse, oblike organizacije – a zapostaviti suštinu edukacije,
- Didaktička operacionalizacija nastave s obzirom na neophodnu materijalno-tehničku potporu,

Skriveni elementi mogu se naći u brojnim detaljima operacionalizacije nastave bolonjske koncepcije, naprimjer u procesu pretvaranja odgojno-obrazovnih vrijednosti u bodove ili akademski kredit, u odabiru aktivnosti koje su osnova za ocjenjivanje, u primjeni kriterija, izradi dokumenata za ocjenjivanje studenata i slično. Ili, naprimjer, u Prijedlogu pravila o studiranju na dodiplomskom studiju po Bolonji, nakon navedene skale ocjenjivanja od 60 do 100 bodova, stoji: „U slučaju da nijedan student ne postigne 95 bodova, što predstavlja donji prag za ocjenu 10, skala iz prethodnog stava može se korigirati prema najboljem postignutom uspjehu na prvom ispitnom roku.“ Koje elemente skrivenosti nosi ova uputa u procesu ocjenjivanja? Zašto smo onda radili prethodnu skalu? Očito da ovakva i slična rješenja relativiziraju valorizacije nastave.

Cjeloživotno učenje

U savremenoj pedagoškoj literaturi često se razrađuju problemi cjeloživotnog učenja. Naime, to je zahtjev savremene edukacije svih nivoa. Univerzitetska nastava na tom planu mora učiniti više od prethodnih nivoa edukacije. Zašto? Zato što svoje polaznike osposobljava teorijski i praktično za struku. Struka, ma koliko uključila ono najrelevantnije iz svog domena, upućena je na novine koje će dolaziti iz tog područja.

Naučno-tehnološki razvoj nudi toliko novina iz svake oblasti da ih je neophodno permanentno pratiti i samostalno dolaziti do novih spoznaja. Zato će svaki uspješan stručnjak biti prinuđen da permanentno uči. Da uči cijelog života. Dovoljno je da za nekoliko godina izostane u jednom aspektu stručnosti (naprimjer, teorijsko ili tehnološko) i da ne može raditi svoj posao.

Bolonjska koncepcija univerzitetske nastave ima na tom planu poseban zadatak. Pored osposobljavanja pojedinca za sadašnjost, ona isto toliko treba činiti na edukaciji stručnjaka za cjeloživotno učenje. To će se ostvarivati u neposrednoj nastavi i studiranju. Već je naprijed istaknuto da je to novi pristup u planiranju i izvođenju nastave gdje se uči i osposobljava za efikasno samostalno učenje. Bolonja pretpostavlja takvu metodologiju i metodiku koncipiranja i realizaciju nastave. To je važan zadatak naših programa i njihove operacionalizacije.

Moguće usmjeravanje nastave prema kvalitetu

Kvalitetna univerzitetska nastava cilj je svakog inovativnog projekta ili didaktičkog sistema. Didaktički sistem limitira stepen kvaliteta, ali i drugi faktori koji direktno učestvuju u realizaciji nastave. Pored brojnih faktora, veliki utjecaj imaju sljedeći faktori: motiviranost studenata i njihovih roditelja za studiranje, klima u društvu, motiviranost nastavnika za visoka odgojno-obrazovna postignuća, povezanost između fakulteta i srednjih škola i organiziranost unutar nekog sistema. Mi moramo računati makar na dva faktora koji mogu utjecati na kvalitet univerzitetske nastave: sposobnosti naših studenata i njihova motiviranost aktivnog participiranja u nastavnim procesima, i drugo, usko vezano s prvim, želja roditelja za studiranjem njihove djece. I jedan i drugi faktor su veoma bitni za provođenje bolonjske koncepcije. Ne može se govoriti o uspješnoj primjeni bolonjskih principa, koji podrazumijevaju aktivno učešće studenata, ako to oni neće ili ne mogu da budu. Značajan dio populacije to može i hoće, što je izuzetno važno za postizanje kvaliteta. Ispitivanja postignuća u kvalitetu nastave nisu postigle najbogatije zemlje, niti one najveće, zemlje određenog političkog uređenja, već one koje su ozbiljno i odgovorno pristupile organizaciji i realizaciji edukacije kao posebne djelatnosti i važnog društvenog zadatka. Finska, Kanada i Kuba su postigle visoke rezultate na svim nivoima edukacije.

Da bismo usmjeravali našu nastavu na univerzitetu prema kvalitetu, pored osiguranja uvjeta rada i poboljšanja materijalnog statusa nastavnika i saradnika, potrebno je i sljedeće:

- Izrada kvalitetnih nastavnih programa,
- Permanentno inoviranje nastavnih programa,
- Precizno određivanje ciljeva i zadataka studija i pojedinih kolegija,

- Eksperimentalno praćenje realizacija programa po Bolonji na odabranim fakultetima ili odsjecima, i prezentiranje rezultata svim nastavnicima,
- Posebno praćenje slabih strana bolonjske koncepcije i upoznavanje zaposlenih na univerzitetu o tome,
- Pedagoško-psihološko osposobljavanje nastavnika i saradnika,
- Posebno praćenje najsposobnijih i najuspješnijih studenata,
- Angažiranje većeg broja saradnika iz reda najuspješnijih diplomiranih studenata na realizaciji bolonjskih zahtjeva,
- Boriti se za kriterije koji su garancija visoke osposobljenosti i kompetentnosti u struci,
- Praćenje mogućih anomalija (a njih ima puno) u procesu realizacije programskih zadataka studija, a koje su prepreka za postignuće kvaliteta.

Na nivo nastave na univerzitetu utječu i drugi faktori. I o njima treba ozbiljno misliti jer su u uskoj vezi s navedenim. Ali, ako budemo ozbiljnije razrađivali bar navedene probleme, sigurno smo na putu za kvalitetnu nastavu.

Zaključak

Bolonjska koncepcija novi je didaktički sistem u organizaciji i realizaciji univerzitetske nastave. Bosna i Hercegovina je potpisnik Bolonjske deklaracije, zajedno s najznačajnijim zemljama u Evropi, koje usto imaju bogatu tradiciju u visokoškolskom obrazovanju. Mi se uključujemo u aktivnosti i procese ove reforme u hodu, bez potrebnih pretpostavki za valjano odvijanje reformskih poduhvata. Neki od nas još nisu ni shvatili šta se tu hoće. Ima puno razloga da se opstruira rad na reformi ili minimiziraju njeni mogući rezultati. Iz nekih zemalja Evrope, koje su ozbiljno postavile uvođenje novog sistema nastave i provode ga, Bolonjskoj koncepciji se prigovara da je manje efikasna od starog sistema. Možda i ti prigovori dolaze od onih faktora koji nisu prihvatili novu koncepciju nastave i koji su fiksirani za vrijednosti starog sistema. Takva saznanja mogu „pomoći“ da se opstruira reforma. Ima još mnogo drugih objektivnijih razloga koji će smetati provođenju reforme, ali ih treba znati i prema njima se odrediti.

Međutim, za nas su važne sljedeće intencije i principi Bolonjske koncepcije: zajedničke osnove u nastavnim planovima i programima studiranja; usvajanje zajedničkih evropskih standarda dodiplomskog i poslijediplomskog studiranja; omogućavanje veće pokretljivosti studenata na evropskim i drugim univerzitetima; uključivanje u sistem jedinstvenog prepoznavanja i valorizacije univerzitetskih diploma; omogućavanje svršenim studentima pojedinih fakulteta zaposlenje u

Evropi i svijetu; aktivno učešće u unapređenju međunarodne saradnje s univerzitetima; afirmiranje univerzitetskog znanja kao trajne vrijednosti i pretpostavke za brži i progresivni razvoj; dokazivanje i afirmiranje vrijednosti iz tradicije našeg visokoškolskog obrazovanja; racionaliziranje univerzitetske nastave i usmjeravanje na kvalitet.

To su osnove od kojih se može poći u osmišljavanju kvalitetne nastave i kvalitetnog studiranja. Nas to obavezuje da se uključimo organizirano, planski i sistematski u osiguranje osnovnih pretpostavki za provođenje reforme univerziteta. Riječ je o cjelovitoj reformi koja ima širi, društveni, i uži, odgojno-obrazovni, značaj. Zato je važno, uz ostale pretpostavke reforme, razraditi didaktičko-metodičku dimenziju reforme. Didaktičko-metodička dimenzija podrazumijeva teorijska i praktična promišljanja planiranja, programiranja i realiziranja univerzitetske nastave. Ako se, bez obzira na teškoće, ozbiljno i kompetentno pozabavimo temeljnim odrednicama koncepcije i istražimo modele koji edukaciju vode u smjeru kvaliteta, onda ćemo uspjeti. To nije nimalo jednostavan poduhvat. Ali ako budemo znali pozitivne i negativne karakteristike koncepta i ako se što više koristimo njegovim pozitivnim preimućstvima, a umanjujemo negativna, onda smo na pravom putu. Stvaramo povoljniji ambijent za reformske poduhvate. Na putu smo za kvalitetniji model bolonjske koncepcije.

U osmišljavanju provođenja Bolonjske koncepcije moguće je izgrađivati vlastitu varijantu bolonjske reforme, koja će uvažavati sve naše specifičnosti u univerzitetskoj nastavi koje utječu na njene ishode. Valja respektirati bogatu tradiciju u radu naših univerziteta. Treba imati na umu brojne nastavnike koji su u svom radu postizali izvanredne rezultate i unapređivali univerzitetsku nastavu. Valja se kritički odnositi prema navali pedagoških improvizacija iz svijeta koje se nude kao inovacije.

U brojnim napisima i razgovoru o ovom sistemu koriste se neobičajeni termini koji nisu svojstveni pedagoškoj terminologiji, kao što su kredit, Bolonjski proces, studijski bod, akademski kredit, strategije i slično.

Literatura

- Delor, J. (1998), Učenje: blago u nama, Educa, Zagreb.
- Dizdar, S., Vodič za uvođenje ECTS sistema studijskih bodova na Univerzitetu u Sarajevu, Univerzitet u Sarajevu, Sarajevo.
- Dryden, G. Vos, J. (2001), Revolucija u učenju, Educa, Zagreb.

- Jensen, E. (2003), Super nastava – nastavne strategije za kvalitetnu školu i uspješno učenje, Educa, Zagreb.
- Meyer, H. (2002), Didaktika razredne kvake, Educa, Zagreb.
- Muminović, H. (2000), Mogućnosti efikasnijeg učenja u nastavi, DES, Sarajevo.
- Simović, A. (2002), Izvrsnost – uvjet poželjne budućnosti, Napredak, broj 2, Zagreb.
- Slatina, M. (2005), Od individue do ličnosti, Dom štampe, Zenica.
- Smolec, I. (2002), Praksa i filozofija učenja, Školske novine, Zagreb.
- Vulić, N. (2001), Sustav i upravljanje kvalitetom, Split.

Doc. dr. Zijad Šehić
Filozofski fakultet

BOLONJSKI PROCES I NAUČNOISTRAŽIVAČKI RAD NA FILOZOFSKOM FAKULTETU U SARAJEVU

Dosadašnje aktivnosti naučnoistraživačkog rada na Filozofskom fakultetu odvijale su se u više pravaca. Uglavnom su obavljane individualno, što je nedovoljno za razvoj nauke i praćenje dostignuća u evropskom prostoru.

Da bi Filozofski fakultet ubuduće aktivno učestvovao u međunarodnim naučnoistraživačkim projektima, pokazala se potreba da se izvrši grupiranje srodnih naučnih disciplina, što bi omogućilo bolju koordinaciju učešća u multidisciplinarnim projektima, izdavačkoj djelatnosti, organizaciji naučnih skupova i prezentaciji naučnoistraživačkih rezultata. Uspostavom centra za naučnoistraživačku i centra za izdavačku djelatnost u velikoj mjeri bi se omogućila uspješnija koordinacija aktivnosti koje se provode na nivou fakulteta.

Usko vezana za budući naučnoistraživački rad na Filozofskom fakultetu jesu pitanja izdavačke djelatnosti, obavljanje naučnoistraživačkih aktivnosti u okviru Instituta čiju djelatnost je potrebno postaviti na nove osnove, kao i praćenja dostignutih rezultata u struci uspostavom baze podataka i međusobnom razmjenom s institucijama iz različitih zemalja, posebno onih koje su dostigle visok naučni nivo.

Povećanjem mobilnosti studenata i nastavnika unaprijedio bi se razvoj naučnoistraživačkog rada, razmjena i usavršavanje nastavnog kadra i istovremeno poboljšao kvalitet obrazovanja. Za realizaciju ovih ciljeva potrebno je reinovirati shemu stipendiranja i finansiranja. Realiziranjem planiranih zadataka Filozofski fakultet mogao bi u izvjesnoj mjeri nadoknaditi propušteno u prethodnom razdoblju i brže i aktivnije se uključiti u evropski naučnoistraživački i obrazovni prostor.

Aktivnosti naučnoistraživačkog rada na Filozofskom fakultetu do sada su se uglavnom odvijale u nekoliko pravaca: u okviru izrade seminarskih, diplomskih i magistarskih radova, doktorskih disertacija, naučnih studija, monografija, i jednim dijelom pojedinačnog učešća u naučnoistraživačkim projektima.

Organiziranom naučnoistraživačkom radu ranije nije posvećivana posebna pažnja. Naučnoistraživačke aktivnosti uglavnom su obavljane individualno, dok je rada na zajedničkim naučnoistraživačkim projektima bilo malo, što je nedovoljno za razvoj nauke i praćenje dostignuća u evropskom visokoobrazovnom prostoru.

Više je razloga koji su na to utjecali. Uvjeti potrebni za rad na naučnoistraživačkim projektima bili su nepovoljni: potrebna koordinacija između nadležnih institucija na raznim nivoima nije uspostavljena, a nisu postojali ni finansijski uvjeti potrebni za njihovu realizaciju. Otežavajuću okolnost predstavljala je i činjenica da su zbog neriješenih kadrovskih pitanja obaveze u izvođenju nastave bile sve veće, što je, objektivno promatrano, ostavljalo sve manje prostora za aktivnije bavljenje naučnoistraživačkim radom.

Kada je u septembru 2004. godine u okviru ERA-NET sheme počeo projekt SEE-ERA NET, koji je imao za cilj strukturiranje i proširenje evropskog istraživačkog prostora na zemlje zapadnog Balkana putem koordinacije i podrške istraživačkih aktivnosti, ukazale su se nove perspektive. Nespremnošću za prihvatanja ponuđenih projekata i uključanje u njihovu realizaciju propuštena je prilika za uključanje u evropski istraživački prostor.

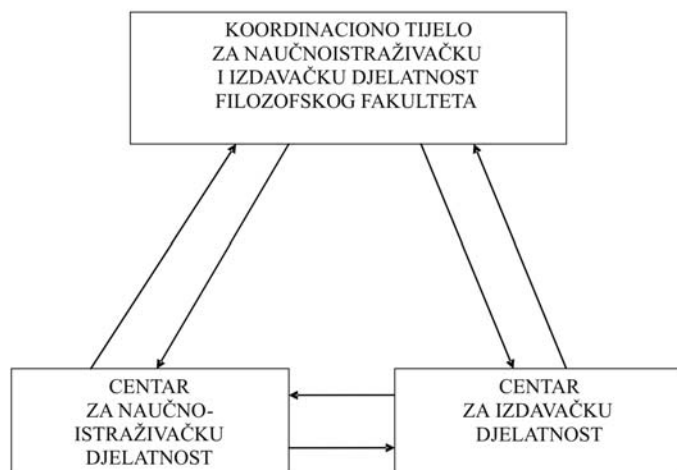
Program naučnoistraživačke djelatnosti u narednom periodu na Filozofskom fakultetu

Da bi Filozofski fakultet ubuduće aktivno učestvovao u međunarodnim naučnoistraživačkim projektima, pokazalo se nužnim poduzeti određene pripreme. Zbog specifičnog načina organiziranja djelatnosti Filozofskog fakulteta (12 odsjeka i 1 katedra), i s druge strane postojanja značajnih potencijala za bavljenje naučnoistraživačkim radom, sve više se pokazuje potreba da se aktivnosti u toj oblasti postave na nove osnove.

Za aktivno učešće Filozofskog fakulteta u naučnoistraživačkim projektima potrebno je izvršiti grupiranje srodnih naučnih disciplina, što omogućava bolju koordinaciju učešća u multidisciplinarnim projektima, izdavačkoj djelatnosti, organizaciji naučnih skupova i prezentaciji naučnoistraživačkih rezultata.

Uspostava centara za naučnoistraživačku i za izdavačku djelatnost u velikoj mjeri omogućava uspješniju koordinaciju aktivnosti koje bi se provodile na nivou Filozofskog fakulteta.

U tom smislu poseban značaj pripada koordinacionom tijelu koje ima zadatak da kreira aktivnosti naučnoistraživačke i izdavačke djelatnosti i osigurava ljudske i materijalne resurse potrebne za realizaciju postavljenih zadataka. Značajnu ulogu imaju i rukovodioci nastavno-naučnih vijeća odsjeka (ili predstavnici odsjeka koji su spremni da se aktivno angažiraju) koji bi sa saradnicima i uz saradnju s koordinacionim tijelom bili pokretači naučnoistraživačkih projekata.

Koordinaciono tijelo donosi i prati realizaciju Programa rada kojim se utvrđuju ciljevi i planovi istraživanja, naučna područja i oblasti za razvoj i opremanje istraživačke infrastrukture, osposobljavanje kadrova te njihovo usavršavanje.

U kontekstu redovnog izvještavanja koordinaciono tijelo treba kontinuirano izvještavati Nastavno-naučno vijeće o pojedinostima napredovanja i implementacije određenog programa u cilju njegove potpune realizacije.

Uključenje Filozofskog fakulteta u naučnoistraživačke projekte odvijalo bi se na nekoliko nivoa:

- projekti u okviru Filozofskog fakulteta
- projekti na nivou Univerziteta
- međunarodni projekti

Naučnoistraživački projekti koji bi bili financirani i realizirani u okviru Filozofskog fakulteta uglavnom se odnose na aktivnosti koje bi se provodile vlastitim ljudskim i materijalnim resursima, a bili bi uvjetovani zahtjevima i ponudom na tržištu. Važan segment aktivnosti bio bi usmjeren na školstvo organiziranjem seminara, naučnih skupova, okruglih stolova, organiziranjem prevodilačke djelatnosti, kurseva i provođenjem drugih aktivnosti za kojima budu postojale potrebe.

Naučnoistraživački projekti koji bi bili realizirani u okviru Univerziteta uglavnom bi se odnosili na multidisciplinarne projekte u kojima bi svojim aktivnostima značajan doprinos mogao pružiti Filozofski fakultet.

U narednim naučnoistraživačkim projektima koji bi se realizirali na međunarodnom nivou poduzete su aktivnosti da se Filozofski fakultet uključi u nekoliko projekata.

Filozofskom fakultetu i Odsjeku za pedagogiju Univerziteta u Sarajevu pripala je čast da bude domaćin XIII svjetskog kongresa udruženja komparativnih i internacionalnih pedagoga, koji će se održati u Sarajevu od 3. do 7. septembra 2007.

Odluka da Sarajevo bude domaćin Svjetskom kongresu internacionalnih i komparativnih pedagoga predstavlja veliku šansu da se razvija duh internacionalizma i komparativistike. Skup na kojem će učestvovati između 800 i 1000 učesnika predstavlja i međunarodni poticaj daljnjoj afirmaciji naših naučnih i stručnih potencijala i uspješnijem pridruživanju evropskoj zajednici univerziteta uključenih u Bolonjski proces.

Odsjek za historiju planira u 2008. godini organizirati balkansku konferenciju historičara na kojoj će učestvovati historičari iz više evropskih zemalja i SAD-a. Na ovoj konferenciji bit će razmatrani ključni događaji iz historije BiH - okupacija 1878. godine, aneksija BiH 1908. godine i raspad Habsburške monarhije 1918., te uključenje Bosne i Hercegovine u jugoslavensku državu 1918. godine. Za organizaciju i finansiranje ovog skupa već je interes pokazalo austrijsko ministarstvo za nauku i kulturu, o čemu će se u periodu od 19. do 24. marta voditi razgovori u Beču.

Posebno značajno mjesto u međunarodnim naučnoistraživačkim projektima imaju aktivnosti na uključenju Filozofskog fakulteta u naučnoistraživačkim projektima EU FP-7. Nakon što je Upravni odbor SEE-ERA NET projekta uspostavio novi, multilateralni program finansiranja u kontekstu SEE-ERA NET mreže radi raspisivanja prvog zajedničkog poziva za prijedloge istraživačkih projekata, tematski umreženih projekata te ljetne škole u regiji zapadnog Balkana, ukazala se ponovo mogućnost koju je sada potrebno maksimalno iskoristiti.

U finansiranju SEE-ERA NET projekta, putem državnih doprinosa, učestvuje 14 zemalja (Albanija, Austrija, Bosna i Hercegovina, Bugarska, Hrvatska, Francuska, Njemačka, Grčka, Mađarska, Makedonija, Crna Gora, Rumunija, Slovenija i Srbija).

Na sastanku koji je organizirao Univerzitet u Sarajevu, u saradnji s Ministarstvom vanjskih poslova – odjel za međunarodnu naučno-tehničku saradnju, prezentiran je naučnoistraživački projekt Evropske unije FP-7. Nakon što je svim odsjecima Filozofskog fakulteta dostavljen materijal, sagledane su mogućnosti aktivnog učešća u naučnoistraživačkim projektima.

Na Filozofskom fakultetu najveće mogućnosti postoje za učešće u projektima koji se odnose na humanističke nauke, a pokrenuti su u cilju promocije saradnje s „trećim zemljama”.

Postoji nekoliko projekata za koje se podnose aplikacije u elektronskoj formi. U njima su detaljno opisani ciljevi i mjere koje treba postići u pripremama za prijavu projekta.

U naučnoistraživačkim projektima Filozofski fakultet bi mogao aktivno učestvovati. Te projekte vodi konzorcij sastavljen od najmanje tri učesnika iz tri zemlje, od kojih je jedna s područja zapadnog Balkana. Aplikacije se podnose za kratkoročne i srednjoročne multilateralne istraživačke projekte i odnose se na aktivnosti kako bi se ostvarile pripreme za buduće veće istraživačke projekte.

Projekti umrežavanja posebno su ciljani na koordinaciju i saradnju istraživača u specifičnim naučnim oblastima, a odnose se na razmjenu istraživača i organizaciju malih radionica. U ovom projektu, koji vodi pet partnera iz tri različite zemlje, potrebno je učešće dva partnera iz zemalja zapadnog Balkana.

Projekt organiziranja ljetne škole vode konzorciji sastavljeni od najmanje tri učesnika iz tri zemlje, među kojima jedan mora biti s područja zapadnog Balkana. Za realizaciju ovog projekta Filozofski fakultet je poduzeo značajne aktivnosti i već je postignuta načelna saglasnost da se organizira ljetna škola na kojoj bi učestvovali predstavnici univerziteta Beč i Leipzig, Filozofskog fakulteta iz Sarajeva i predstavnici univerziteta iz područja zapadnog Balkana. Za vrijeme trajanja ljetne škole profilirali bi se projekti u kojima bi bilo moguće učestvovati. Među projektima za koje postoji interes na Filozofskom fakultetu su:

- Migracije
- Kulturna interakcija i multikulturalizam u evropskom društvu
- Razvojni putevi u historijskoj i komparativnoj perspektivi i njihovom impaktu na Evropu
- Konflikti i mir
- Evropa viđena izvana
- Multilateralizam i nove međunarodne veze između Evropske unije i ostalih regiona u svijetu, uključujući i susjedne zemlje.
- Historija i identitet
- Horizontalna mjera podrške međunarodne saradnje (aktivnosti međunarodne saradnje za razvoj partnerstva između istraživača, istraživačkih institucija i agencija u zemljama članicama EU i pridruženim članicama u FP-7 te iz ostalih svjetskih regiona)

S obzirom na prirodu istraživanja koja su navedena u projektu FP-7, veliki dio njih sadrži određen stepen multidisciplinarnosti, za čiju realizaciju Filozofski fakultet ima na raspolaganju potrebne potencijale.

Multidisciplinarno istraživanje potrebno je da bi se stvorila neophodna naučna osnova i efikasan instrument za identifikaciju kulturnog naslijeđa i unaprijedile razmjene informacija vezanih za aktivnosti njegovog istraživanja.

Takvim pristupom istraživanjima stvorili bi se efikasni instrumenti za kompleksnije sagledavanje razmatrane tematike. Saradnja s najmanje

dva partnera iz Evropske unije i nekoliko iz zemalja zapadnog Balkana omogućila bi multiperspektivnost i valorizaciju istraživačkih rezultata.

Budući da je u prvoj fazi potrebno osigurati partnere iz zemalja članica Evropske unije i iz zemalja zapadnog Balkana, poduzete su aktivnosti da se to uskoro realizira. Potencijalni partneri koji su izrazili spremnost za uključanje u naučnoistraživačke projekte s Filozofskim fakultetom jesu univerziteti iz Beča, Klagenfurta, Ulma, Leipziga, Utrechta. U narednom periodu potrebno je osigurati i saradnju partnera s područja zapadnog Balkana, pa su u tom pravcu trenutno poduzete potrebne aktivnosti.

Usko vezano s budućim naučnoistraživačkim radom na Filozofskom fakultetu jest pitanje izdavačke djelatnosti. U tom smislu potrebno je osigurati kontinuirano finansiranje časopisa, publiciranje naučnoistraživačkih radova, pokretanje studentskog lista u kojem bi bili predstavljeni seminarski i diplomski radovi koji zadovoljavaju kriterije naučnoistraživačkog rada.

Na evropskim univerzitetima naučne aktivnosti se najviše obavljaju u okviru instituta, koji su na izvjestan način sastavni dio pojedinih odsjeka ili katedri. U njima je moguće organiziranje seminara, izvođenje dijela nastave, rad na naučnim projektima... Kod nas to nije slučaj jer su instituti pretvoreni u samostalne ustanove koje gotovo da nisu ni na koji način vezane za fakultet.

Od velikog značaja za naučnoistraživački rad je i formiranje strukovnih društava (udruženja građana) na kantonalnom i federalnom nivou, koja bi bila organizirana na principima koji bi u znatnoj mjeri doprinijeli stručnom usavršavanju. Pojedini odsjeci Filozofskog fakulteta pritom bi imali ulogu koordinatora.

U cilju praćenja dostignutih rezultata u naučnoistraživačkoj oblasti potrebno je uspostaviti bazu podataka i međusobnu razmjenu s institucijama iz različitih zemalja, posebno onih koje su u pitanju struke dostigle visok nivo. Za realizaciju ovog zadatka značajnu ulogu ima razmjena publikacija, pa tome segmentu treba posvetiti značajnu pažnju.

Istraživačke aktivnosti koje se budu odvijale u okviru programa naučnoistraživačkog rada morat će poštovati osnovne etičke principe i uvjete predviđene u odluci o posebnom programu za istraživanje: *Integriranje i jačanje evropskog istraživačkog prostora*. Poseban napor će se uložiti da se u naučnoistraživačkim djelatnostima u obzir uzmu etnički, socijalni, pravni, regulatorni i širi kulturni aspekti istraživanja, uključujući društvena istraživanja čiji rezultati obuhvaćaju pojedine tematske prioritete. U svoje projekte učesnici u naučnoistraživačkim projektima treba da uključe i aktivnosti na analizi faktora koji utječu na korištenja rezultata projekta i njihovu društveno korisnu primjenu.

Bolonja za većinu evropskih zemlja predstavlja model za provođenje potrebnih reformi u sistemu visokog obrazovanja. Zajednički okvir predstavlja realizacija ideje o mogućnosti mobilnosti studenata i nastavnog osoblja unutar evropskog područja visokog obrazovanja uz ravnopravan tretman njihovih kvalifikacija.

Mobilnost studenata odnosi se na vremenski period proveden u inozemstvu, poslije čega slijedi povratak u matičnu ustanovu. Mobilnost nastavnika odnosi se na mogućnosti transfera nastavnog kadra u obrazovne, predavačke ili naučne svrhe.

Povećanjem mobilnosti studenata i nastavnika unaprijedio bi se razvoj naučnoistraživačkog rada, razmjena i usavršavanje nastavnog kadra, i istovremeno poboljšao kvalitet obrazovanja. Za realizaciju ovih ciljeva potrebno je poboljšati shemu stipendiranja i finansiranja mobilnosti studenata i nastavnika.

Realiziranjem planiranih zadataka Filozofski fakultet bi mogao u izvjesnoj mjeri nadoknaditi propušteno u prethodnom razdoblju i što brže i aktivnije se uključiti u evropski naučnoistraživački i obrazovni prostor.

Dr. Norma Ryan
Director of Quality Promotion
University College Cork
National University of Ireland Cork

QUALITY IN IRISH UNIVERSITIES

Mission Statement for the University

University College Cork is committed to fostering a community of scholarship that values independence of thought and critical enquiry, and enables students and staff to fulfill their full potential. In an environment of excellence in teaching, learning and research, the University's central roles are to create, preserve and communicate knowledge, and to enhance intellectual, cultural, social and economic life locally, nationally and internationally.

The Vision

That the University:

- Provide outstanding education in undergraduate and selected professional and graduate areas;
- Produce research, scholarship and creative work of an excellence that is recognised internationally, nationally, and locally;
- Provide an equitable and fair environment, focussed on learning, for both students and staff;
- Provide a high quality of undergraduate student experience;
- Build on and enhance a strong tradition of community and professional service.

In order to assist in the achievement of its mission and vision for the future the University has established procedures for quality improvement and quality assurance. Underlying these is a set of principles that inform the University's approach. Clear understanding and acceptance of these principles by all staff is essential if the quality improvement/quality assurance system is to work effectively.

Principles

We aim to assure the quality of the total student experience.

The focus of our quality improvement/quality assurance procedures is not just on maintaining the academic output standard of our courses

(although this is a vital element if we are to meet the needs of our students). We aim to assure the quality of the students' experience while they are studying at the University. We recognise that all areas of the University's operation affect (directly or indirectly) the quality of that experience and ultimately may have an impact on student achievement.

All members of staff are responsible for quality.

Quality is the responsibility of every member of staff of UCC. Everybody has a contribution to make. In order for this approach to be successful, there must be clear lines of responsibility and accountability for each area of operation and adequate support to enable the staff to achieve their quality objectives.

We aim to improve quality whenever possible.

Within the constraints of resources available, we aim to provide the best possible student experience and to foster quality improvement at all levels.

We are committed to the principle of external peer involvement in assuring quality.

We recognise that one important factor in assuring quality involves constant re-examination of our own approach against those of our peers. In this way we can assure ourselves that we are maintaining appropriate standards and also demonstrate accountability to external bodies for the use of public funds.

We are committed to the involvement of external peers in our quality improvement/quality assurance procedures. (In this context 'peer' is broadly defined to incorporate academic staff, practitioners and future employers.)

We take into account the views of our students.

We recognise that students can make a valuable contribution to the assurance and assessment of quality within the university. We are therefore committed to seeking the views of our students and using the feedback that we gain to improve the quality of their experience.

Strategy for Implementation of Quality Improvement/Quality Assurance Procedures in UCC

Introduction

In common with many universities world-wide, Irish universities have engaged in a process of formalisation of quality improvement and

quality assurance (QI/QA) procedures. In January 1994 CHIU (Conference of Heads of Irish Universities), hereinafter referred to as IUA (Irish Universities Association) sponsored a seminar on QI/QA that was attended by representatives from all seven Irish universities. In 1995 the IUA institutions established the Inter University Quality Steering Committee (IUQSC) and initiated a Pilot Programme on QI/QA, informed by practice and experience in Europe and the USA.

Benefiting from the experience gained in the Pilot Programme all the Irish Universities put in place QI/QA systems that are in accord with international best practice. In each institution the emphasis is on ownership of the process by the people involved and on efforts to ensure that the process is an effective catalyst for quality improvement.

Section 35 of the *Universities Act 1997* assigned responsibility for procedures to improve the quality of education and related services provided by the universities to the governing authority of each institution, and established the legislative framework under which the universities' QI/QA processes now operate. The procedures must include a periodic evaluation of each department, unit, faculty and of any service provided by the university. The evaluation must be made by employees of the university and by persons, other than employees, who are competent to make national and international comparisons on the quality of teaching and research and the provision of other services at university level. The evaluation process must include assessment by students and all others availing of the teaching, research and other services provided by the university.

There is a requirement in the legislation that the findings arising out of the application of the procedures evaluating the quality must be published in such form as the Governing Authority in each institution thinks fit. Commencing in 2002, the Governing Body in UCC has approved the publication of the Review Reports, following their approval by the Governing Body. Since then Governing Body has delegated authority to the Quality Promotion Committee for approval of publication of the review reports.

In 1998 the Governing Body in UCC approved the establishment of a Quality Promotion Committee of the Governing Body. The President of UCC chairs this committee and members are drawn from the academic, administrative and support service communities (for membership details and Terms of Reference for the Committee see the Quality Promotion Unit web site at <http://www.ucc.ie/quality>). Described below is a summary of the procedures for implementation of QI/QA procedures in UCC that have been approved by the Quality Promotion Committee and the Governing Body.

In 1999 the Quality Promotion Unit was established with the remit to facilitate the implementation of the policies of the Governing Body

and the University with respect to quality assurance and quality improvement. Full details of all procedures and guidelines for quality reviews may be found at <http://www.ucc.ie/quality>.

In 2003 the Irish Universities published *A Framework for Quality in Irish Universities*. This publication sets out the principles and guidelines under which the QI/QA system in Irish Universities operates to date. These principles and guidelines were agreed to by all the Irish Universities.

In 2003 the Irish Universities established the Irish Universities Quality Board (IUQB). Membership of the IUQB includes representatives of internal and external stakeholders of the university as well as experts in quality in third level university education. The Board was established in February 2003 and was announced at the Inaugural Conference of the IUQB which was held at UCC. Since then it has been established as an independent company with a majority of members of the Board from outside the Irish university sector. Full details of the IUQB may be found at <http://www.iuqb.ie>.

Methodology for Quality Reviews

The components of the methodology are:

- Self-assessment
- Review
- Report by the Review Group incorporating recommendations for quality improvement.
- On-going quality improvement.

Departments/units/directors of academic programmes together with a small group of colleagues from UCC and other Universities and/or other external bodies as appropriate carry out the review. The review is of departments/units/academic programmes and not of individuals. When a review has been completed a report emerges which does not identify individuals by name, and is confidential to the department/unit/academic programme course team, the Director of the Quality Promotion Unit, the Quality Promotion Committee, Head of College, Dean(s) if appropriate, and the members of the University Management Group of the University, until the approval of the report for publication by the Quality Promotion Committee of the University. As required under the *Universities Act 1997* the Governing Body also publishes a report on the Quality Reviews and the findings. This report is made publicly available. The reports are published on the web site of the Quality Promotion Unit.

Self-Assessment

A co-ordinating committee of the department/unit/academic programme course team prepares a Self-Assessment Report. The

purpose of this report is to provide a succinct, but comprehensive statement of the department's/unit's activities and, in the case of an academic department, will include an analysis of its teaching, learning and research.

The department/unit is asked to focus on identification of its strengths, weaknesses, opportunities and threats (SWOT analysis) and to suggest appropriate remedies where necessary. Benchmarking of the department's/unit's activities is an essential component of the Self-Assessment Report.

The benchmarking exercise is aimed at improvement of the department's/unit's activities and guidance is provided on how this might be approached by the Quality Promotion Unit. Some of the data for the Self-Assessment Report is collected in the form of questionnaires completed by staff, students, graduates and employers. The Quality Promotion Unit, if requested by the department/unit, provides assistance in the conduct of the survey.

As the primary goal is Quality Improvement the formulation of strategies and recommendations for improving the work of the department/unit must be highlighted in the Self-Assessment.

The Quality Promotion Unit provides detailed guidelines for the format and content of the Self-Assessment Report. The guidelines have been approved by the Quality Promotion Committee and the Governing Body of UCC. The guidelines emphasise the goal of quality improvement and the necessity to bring forward strategies and recommendations for how improvement can be effected. The guidelines indicate the information that should be supplied in addition to the recommendations for improvement. This information includes an analysis of the students' assessment of the services provided, of the teaching of academic departments, a summary of the staff profile of the department, the workloads of staff, and, in particular for the academic staff of a department, a breakdown of the distribution of effort between teaching responsibilities and research. All academic staff, including all research staff, are required to submit a brief summary of their research activity, including publications for the past five years, number of postgraduate students supervised, number of postgraduate students supervised with degrees conferred, research income, etc.

Timescale

The Governing Body of UCC decided that, for the first cycle of quality reviews, all academic departments and administration and support services units will be reviewed over a six year period commencing in 2000/01. The schedule of reviews for the six-year period is published on the Quality Promotion Unit web site at <http://www.ucc.ie/quality>. The second cycle of reviews will commence in 2007/08, incorporating recommendations arising from the external review of the effectiveness of the quality assurance procedures conducted by the European University Association in 2005, and an internal review of the effectiveness of the procedures which is currently underway in UCC.

Detailed timetables of the review process are prepared by the Director of the Quality Promotion Unit and approved by the Quality Promotion Committee.

Questionnaires

It is essential to get views of staff, students, graduates, employers and other stakeholders. A collection of questionnaires has been compiled by the Quality Promotion Unit and are available to all academic departments and administration and support services units. The collection is not definitive and is intended as help only. Individual departments/units may have special requirements and these are discussed with the Director of Quality Promotion as early as possible. Software for the conduct of surveys of staff and students has been acquired by the Quality Promotion Unit and access to the software may be gained by application to the Quality Promotion Unit.

Peer Review

The Quality Promotion Committee appoints the Review Group who will conduct a review of the department/unit. The Quality Promotion Committee appoints the members according to procedures approved by the Governing Body. The Chair of the Peer Review Group is selected from among the members of the Group by the Group itself when it convenes in UCC for the site visit. Departments/units are invited to submit nominations for the external members of the Group. However the final selection and appointment of reviewers is made by the Quality Promotion Committee, who seeks the advice of an external expert before final selection. The Quality Promotion Committee reserves the right to appoint members other than those nominated by the department/unit.

The Review Group typically consists of not less than five members, including three members external to UCC and a representative of employers/professional bodies. There must be at least one expert drawn from the international community. The Review Group will study the Self-Assessment Report and then visit the department/unit. The aims of the three-day site visit are to clarify and verify details of the Self-Assessment Report, to view the facilities and to allow members of the department/unit and students/users of the service to meet with the Peer Review Group. Before leaving the campus the Review Group complete the first draft of the report and make an exit presentation to all members of the department/unit. The Review Report is prepared by the peer reviewers in accordance with the guidelines for preparation of the report provided by the Quality Promotion Unit. Reviewers are asked to comment on all the recommendations for improvement that a department/unit may make and, in addition, the report may include recommendations for quality improvement from the peer reviewers. The reviewers are requested to

submit the report within one month of the site visit. Following verification of the factual content a copy of the report will be sent to the chair of the departmental co-ordinating committee, the Head of Department/Unit, the UCC Quality Promotion Committee, and Head of College/Vice-President/budgetary head, as appropriate. The final Report is published on the University web site following its consideration by the Quality Promotion Committee. The Quality Promotion Committee prepares a report on the review that is submitted to the Governing Body for approval. The Governing Body, in accordance with the provisions of section 35 of the *Universities Act 1997*, publishes a report on the findings of the review.

The site visit is central to the review process and is carefully planned. Close liaison is required between the departmental/unit co-ordinating committee and the Quality Promotion Unit in planning the visit.

The majority of site visits take place during the teaching periods of the academic year. Membership of the Review Group is decided approximately six months before the site visit is planned and the dates for the site visit fixed. The Quality Promotion Unit carries out all contact with the internal cognate members and external experts, including arrangements for their stay in Cork and makes all logistical arrangements for the review site visit.

The detailed structure and timetabling of the site visit is organised by the Chair of the departmental/unit co-ordinating committee in consultation with the Quality Promotion Unit. The Quality Promotion Unit arranges the logistics of the site visit.

Follow Up

Discussion takes place between the Head of Department/Unit, the Director of the Quality Promotion Unit and the Head of College/College Officer, as appropriate, with a view to

- Implementing the recommendations contained in the peer review report.
- Ensuring continual quality improvement.
- Reviewing the self-assessment procedures.

A Quality Improvement Plan is agreed between the Head of Department/Unit and the Head of College/Vice-President to whom the department/unit reports. The plan details the actions to be taken by the department/unit within specified times and lists those actions that should be taken by the University. Those recommendations which need additional funding resources are considered in the light of College and University policy, having regard to the resources available to the University at the time (see sub-section 3 of section 35 of the *Universities Act 1997*) and the strategic plan of the University.

Approximately one year to eighteen months following on the completion of the review the department/unit is asked to report to the Quality Promotion Committee on the implementation and actions taken on the recommendations for improvement that were both endorsed and made by the Review Group and endorsed by the Quality Promotion Committee. A report on this Follow-Up Review is made to the Governing Body as a part of the Annual Report of the Quality Promotion Committee.

GLOSSARY

Governing Body (GB): Also referred to as the Governing Authority, the Governing Body is responsible for all decisions made in the University. It is equivalent to the University Senate or Council and is the highest authority of the University.

HEA: Higher Education Authority. The statutory body in Ireland responsible for public funding element of the Universities.

IUA: Irish Universities Association. Equivalent to a national rectors conference. Formerly known as CHIU: Conference of Heads of Irish Universities.

IUA Quality Committee: A committee of the IUA with responsibility for coordination of policies and procedures relating to quality improvement and quality assurance in the universities. This responsibility is exercised in the context of national legislation and policy, EU and other international standards and recommendations, the roles of the IUQB and the Bologna Process.

IUA Quality Officers Group: A working group of the IUA Quality Committee of the IUA consisting of the officers responsible for the quality assurance procedures in each of the Irish Universities. The Group works together towards harmonisation of the procedures in each of the universities and towards development of policies for improvement of the procedures in support of the work of the IUA Quality Committee.

IUQB: Irish Universities Quality Board. IUQB is a national agency originally established by the Irish Universities to oversee the quality assurance measures in the Irish Universities and to assist the universities in development of their internal quality culture. The Universities have given authority (belonging to the Universities by law) for conduct of external reviews of the effectiveness of the quality assurance procedures within the universities.

President: Chief Officer of the University, equivalent to Rector or Vice-Chancellor

QA: Quality Assurance

QI: Quality Improvement

Quality Promotion Committee (QPC): A committee appointed by the Governing Body to oversee the quality of all activities of the University. It is chaired by the President and has authority delegated to it from the Governing Body to make decisions with respect to internal quality reviews.

Quality Promotion Unit (QPU): A Unit set up by UCC to oversee and facilitate the implementation of the policies of the university in relation to quality assurance and to conduct reviews of academic departments, academic programmes and all activities of the University.

UCC: University College Cork, also known as National University of Ireland Cork.

ZAKLJUČCI

SAVJETOVANJA SA PLENARNE SESIJE

1. Odmah pristupiti izradi zakona o visokom obrazovanju na nivou Bosne i Hercegovine ili novog zakona na nivou Kantona Sarajevo koji bi podržavao i pratio reformu Univerziteta;
2. Odmah pristupiti izradi strategije razvoja nauke do 2020. godine;
3. Formirati agenciju za akreditaciju na nivou Bosne i Hercegovine;
4. Hitno formirati fond za nauku;
5. Osigurati sredstva i uvjete za potpuno provođenje Bolonjske deklaracije i reforme na Univerzitetu u Sarajevu (povećanje 100% sredstava u odnosu na dosadašnja izdvajanja);
6. Osigurati značajna sredstva za istraživački rad i razvojne projekte Univerziteta u Sarajevu, kako bi univerzitet imao mogućnost jačanja i gradnje pozicije naučnog centra regionalnog značaja, što će biti od odsudne važnosti za identitet i integritet Bosne i Hercegovine;
7. Osigurati neophodnu infrastrukturu za pripremu i razvoj međunarodnih projekata FP7 i slično;
8. Stvoriti uvjete za evaluaciju nastavnika i VŠU;
9. Odmah osigurati sredstva za neophodno povećanje studentskog standarda;
10. Podići informatizaciju na nivo primjeren potrebama modernog univerziteta i prema kojem je moguće ići prema integriranom informativnom i komunikacijskom prostoru na Univerzitetu;
11. Osigurati suvremenu opremljenost fakulteta i biblioteka na Univerzitetu;
12. Značajno podržati kulturne i sportske aktivnosti, te sve vidove društvenog života na Univerzitetu koji afirmiraju moderne vrijednosti i tradiciju naše zemlje i Bosnu i Hercegovinu predstavljaju kao dio modernog svijeta;
13. Shodno određenju i opredjeljenju modernog svijeta za „društvo zasnovano na znanju“, kao društvo 21. stoljeća, Univerzitetu dati društvenu važnost prioritarnog značaja;

14. Napraviti strategiju proizvodnje kadrova na Univerzitetu do 2020. godine, čime bi se izbjeglo stvaranje tehnoloških viškova;
15. Savjetovanje na istu temu organizirati i naredne godine u istom terminu, s evaluacijom provođenja ovih zaključaka;
16. Implementirati sistem funkcioniranja integriranog univerziteta;
17. Uspostavljanje sistema za osiguranje kvaliteta na Univerzitetu u Sarajevu (QA);
18. Započeti proces eksterne evaluacije nastavnih planova i programa fakulteta i akademija;
19. Stalna edukacija, kroz savjetovanja i simpozije, akademskog i neakademskog osoblja na Univerzitetu u Sarajevu;
20. Osnivanje nagradnog fonda "Akademik Edhem Čamo" za nagrađivanje najboljih studentskih naučnih i umjetničkih radova;
21. Tražiti povrat u ratu oduzete imovine Univerzitetu u Sarajevu;
22. Donijeti odluke o razvoju mreže univerziteta da bi se spriječila stihija razvoja entitetskih, kantonalnih i privatnih univerziteta;
23. Izgraditi sistem kreditiranja studenata;
24. Pristupiti međunarodnim organizacijama i institucijama koje su neophodne u podršci akademskoj zajednici (biblioteke, informatičke mreže, agencije za mobilnost studenata itd.);
25. Osloboditi preduzeća plaćanja poreza na sredstva koja ulažu u obrazovanje, uključujući i stipendije.